

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ODSJEK ZA POVIJEST

Krešimir Batušić

CRVENA JASKA

FORMIRANJE I ORGANIZACIJA KOMUNISTIČKE VLASTI U JASTREBARSKOM
NAKON DRUGOGA SVJETSKOG RATA

DIPLOMSKI RAD

MENTOR: dr. sc. Ivica Šute

Zagreb, 10. 02. 2017

SAŽETAK

1. UVOD.....	4
1.1. O JASTREBARSKOM.....	7
2. MASOVNE ORGANIZACIJE I POLITIČKA SITUACIJA.....	9
2.1. MASOVNE ORGANIZACIJE.....	9
2.2. OBNOVA NAKON RATA(SLUČAJ ŽUMBERAK).....	12
2.3. FORMIRANJE PARTIJSKIH ORGANIZACIJA – KVALITETA ILI KVANTITETA.....	13
2.4. SKOJ.....	15
2.5. AGITPROP.....	17
2.6. IZBORI.....	19
2.7. ŽENE.....	20
3. ČLANSTVO.....	21
3.1. ČELNI LJUDI KPH U JASTREBARSKOM.....	22
3.2. ČLANOVI PARTIJE.....	30
4. ODNOS PREMA <i>NARODNOM NEPRIJATELJU</i>	37
4.1. <i>MAČEKOVCI</i> (ČLANOVI HSS-A).....	38
4.2. USTAŠE.....	40
4.3. PRISTAŠE INFORMBIROA.....	42
4.4. RELIGIJA.....	43
4.5. DOBROVOLJNA VATROGASNA DRUŠTVA (DVD).....	47
4.6. <i>KULACI</i>	49
4.7. OSTALI NEPRIJATELJI NARODA.....	50
5. EKONOMSKA POLITIKA.....	52
5.1. SELJAČKE RADNE ZADRUGE(SRZ).....	52

5.2. OTKUP.....	56
5.3. UBIRANJE POREZA.....	58
6. ZAKLJUČAK.....	59
7. PRILOZI.....	65
8. POPIS KRATICA.....	71
9. KRATKI SADRŽAJ.....	72
10. BIBLIOGRAFIJA.....	73

1. UVOD

Naslov rada *Crvena Jaska: Formiranje i organizacija komunističke vlasti u Jastrebarskom nakon Drugoga svjetskog rata*, na jednostavan način prezentira glavni pravac istraživanja. Glavno pitanje na koje ćemo pokušati dati odgovor bit će, možemo li u godinama neposredno nakon rata govoriti o „Crvenoj Jaski“ u praksi ili je ona ostala samo na papiru, a tek kasnije postala u pravom smislu te riječi? Drugi dio naslova bit će vidljiviji čitatelju budući da je formiranje komunističke vlasti realniji proces kojega možemo pratiti i preko kojega ćemo doći do odgovora na naše glavno pitanje. Unutar formiranja i organizacije komunističke vlasti postoji niz pitanja koja su se nametala čitajući arhivsku građu koja je cjelokupno sačuvana i dostupna javnosti u Državnom arhivu u Zagrebu.² Literatura za ovu, vrlo usku lokalnu temu, ne postoji. Opća literatura o razdoblju u sljedećim poglavljima korištena je kako bi se određeni događaji lokalne cjeline smjestili u širi društveni kontekst. Jedina literatura koja spominje identično razdoblje analizirano i u ovome radu je monografija Jastrebarskog iz 2001. godine koja donosi vrlo oskudne informacije što je i razumljivo budući da je autor bio ograničen veličinom ostalih poglavlja.³ Jedina periodika koja je izlazila u to vrijeme *Jaskanske novine*⁴ izašla je samo u dva broja krajem 1953. godine te je ocijenjena kao irelevantna za ovo istraživanje budući da su informacije unutar periodike identične onima pronađenima u arhivskoj građi. Budući da opširna literatura i periodika ne postoji, kompletno istraživanje bazirano je na arhivskim spisima iz fonda Kotarski komitet Saveza komunista Hrvatske Jastrebarsko u kojem su sačuvani zapisnici konferencija, sastanaka, biroa, plenuma, sekretarijata KK KPH/SKH Jastrebarsko. U fondu se nalaze i zapisnici mjesnih organizacija te djelomično sačuvana evidencija članstva koja je bila od najveće pomoći u sastavljanju ovoga rada. Vremenski raspon fonda uvjetovao je i promatrano razdoblje u ovom radu. Ono je ipak nešto skraćeno jer većina dokumenata u fondu seže do 1954. godine. Uvidom u veliku količinu sačuvane građe (dvadeset pet kutija i dvadeset i jedna knjiga) pojavila su se mnoga pitanja oko formiranja partijske organizacije u Jastrebarskom. Moramo na umu imati činjenicu da je kotar Jastrebarsko u novoj Jugoslaviji obuhvaćao područje koje je bilo puno

---

¹ U ovom radu ravnopravno ćemo koristiti pojmove Jastrebarsko i Jaska i sve izvedenice budući da se one i danas koriste ravnopravno što proizlazi iz ravnopravne uporabe oba pojma kroz povijest (do 16.st. samo Jastrebarsko, nadalje i Jaska i Jastrebarsko, stanovnici Jaskanci)

² HR-DAZG-676 - Kotarski komitet Saveza komunista Hrvatske Jastrebarsko

³ Mira Kolar, „Jastrebarski kraj od 1900 do 1990.“ u Jastrebarsko: 1249. – 1999.: 750. godina grada, ur. Filip Potrebica i Krunoslav Matešić (Jastrebarsko: Poglavarstvo grada Jastrebarskog, 2001), 166. – 167.

⁴ *Jaskanske novine: Organ kotarskog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda Jastrebarsko*, glavni i odgovorni urednik Tarač Janko (isti će urednik biti izbačen iz SKJ zbog priklanjanja Đilasovim idejama, o čemu više u sljedećim poglavljima)

veće od prijeratnog jaskanskog kotara. Pisarovina, Krašić i Žumberak sa svojom okolicom također su ušli u sastav kotara te se tako kotar protezao od granice sa Slovenijom na sjeveru, do Draganića na zapadu, do Crne Mlake na jugu te do Horvata na zapadu, što je bilo ogromno geografsko područje kakvo Jastrebarsko nikada u svojoj povijesti nije imalo pod kontrolom. Takvo veliko područje imalo je različite izazove determinirane političkom i religijskom prošlošću te ulogom u ratu. Poslijeratna obnova cjelokupne nove države zahvatila je i kotar Jastrebarsko. Najviše se to odnosilo na područje Žumberka na čijem su se prostoru tijekom rata vodile najžešće borbe. Takva situacija stvorit će specifičan odnos između stanovnika Žumberka i Jaske, to jest, Kotarskog Komiteta (u danjem tekstu KK) i ostalih partijskih tijela. Razmotrit ćemo jesu li se ratne zasluge pretvorile u poslijeratne beneficije i ako jesu u koje? Također, pokušat ćemo dati ocjenu koliko su zahtjevi Žumberčana bili realni i izvedivi u teškom stanju u kojem je bila poslijeratna Jugoslavija. Općenito treba vidjeti je li Jaska pratila trendove obnove i novogradnje koji su bili prisutni u čitavoj Jugoslaviji i u kojem je smjeru je otišla obnova, u smjeru novih tvornica ili u smjeru nove javne infrastrukture? Usred materijalne obnove i ponovne izgradnje države, Partija je u pozadini izgrađivala sustav vladanja koji je počeo još u ratu, a nakon rata će biti intenziviran. Kojim putem je partijsko čelništvo u Jaski odlučilo ići, putem kvalitete ili kvantitete i na koje probleme su nailazili tijekom formiranja novih partijskih organizacija u pojedinim mjestima, a koje probleme su uočavali tijekom osnaživanja postojećih i jesu li se problemi razlikovali od onih u ostatku zemlje. Paralelno s formiranjem mjesnih partijskih organizacija započeo je proces formiranja skojevskih (SKOJ – Savez komunističke omladine Jugoslavije) organizacija treba vidjeti mogu li se povući paralele između dviju organizacija da li je dolazilo do sukoba između mlađe i starije generacije komunista. Podloga cjelokupnoj partijskoj organizaciji bila je komunistička ideologija koju bi u pravilu trebao poznavati svaki dobar komunist. Koliko je ova tvrdnja bila provediva u kotaru čiju je većinu tvorilo seosko stanovništvo koje nije imalo potrebnu razinu obrazovanja za shvaćanje kompleksne komunističke ideologije ili jednostavno nisu bili zainteresirani za ono što su komunisti nudili. Odjel za agitaciju i propagandu (u danjem tekstu AGITPROP) radio je u smjeru naučavanja i provođenja komunističke ideologije pa je potrebno analizirati koliko je uspješno to radio u Jaski te u kojim trenucima je bio posebno aktivan. Iako su mjesne komunističke organizacije radile znatan dio posla na terenu, postojale su i masovne organizacije koje su u teoriji trebale postati platforma koja će privlačiti široke mase ljudi koje možda i neće odmah biti u partijskom članstvu, no djelovat će u „duhu narodne vlasti“ te će s vremenom neki od njih postati *pravi komunisti*. Koliko je ova teorija u Jaski *držala vodu* te jesu li masovne organizacije u prvim

godinama nakon rata uopće zaživjele na terenu ili su ostale samo na papiru bez ikakve prave funkcije i masovnosti. Jedna od takvih organizacija bio je i Antifašistički front žena (skraćeno AFŽ) koji je trebao služiti kao dokaz da su žene u novoj državi bile ravnopravne muškarcima. Kroz cijeli rad pokušat ćemo doći do zaključka koliko je to u kotaru Jastrebarsko, gdje je većina ljudi živjela na selu patrijarhalnim načinom života, bila realnost, a koliko mrtvo slovo na papiru. Cjelokupna vlast komunističke Partije htjela se pokazati kao demokratska i izabrana od strane naroda. Zato su organizirani izbori za Skupštinu koji su djelomično provedeni i zbog pritiska stranih, zapadnih zemalja. Izbori i posljedice koje su uslijedile po vodstvo kotara bit će zanimljivo promatrati u kontekstu jaskanskog kotara koji je zbog svoje specifičnosti posebno promatran. Specifičnosti su se najviše odnosile na visoku podršku kardinalu Stepincu, rodom iz Krašića koji je na montiranom sudskom procesu osuđen i zatvoren, što je izazvalo okretanje ljudi od Partije u njegovu zavičajju. Druga specifičnost bila je visoka potpora HSS – u koji nije sudjelovao na izborima, a koji je u kotaru prije rata imao gotovo sto postotnu podršku stanovništva. Treća specifičnost je visok postotak ustaških simpatizera ostalih nakon rata za što ne postoji konkretni podaci, no komunistička vlast je takve podatke kontinuirano isticala u svojim izvještajima. Koliko su u takvim okolnostima izbori u Jastrebarskom bili uspješni, s kojim problemima su se susretali vodstvo i ljudi na terenu te kakve su bile posljedice nedozvoljenog ponašanja nakon izbora. Upravo spomenuto vodstvo i ljudi na terenu bili su provoditelji ideologije, ali i naredbe viših instanci unutar komunističke hijerarhije. Jesu li jaskanski komunisti naredbe izvršavali bespogovorno ili su skretali s partijske linije ako bi im se pružila prilika te ako jesu kakve reperkusije su snosili? Partijski čelnici Jaske biti će dobro, spolno i nacionalno analizirani kako bi utvrdili jesu li bili domaći komunisti ili su uvezeni usred nedostatka domaćeg kadra, neutralnosti te potrebe da se uvede red u kriznim situacijama. Analiza će pokazati jesu li bili Srbi ili Hrvati po nacionalnosti te koja generacija je vodila Jastrebarsko, mlađa ili starija. Istraživanje će obuhvatiti i obično članstvo za koje ne postoji detaljni podaci kao za vodstvo, no ipak možemo odrediti dobni i spolni sastav te njihova zanimanja. Budući da je nakon rata vladao nered te su razni spisi i popisi izgubljeni, bit će zanimljivo istražiti jesu li među partijskim članstvom završili bivši domobranski ili ustaški vojnici te jesu li naknadno otkriveni i kako su završili u slučaju otkrivanja. Vezano uz ustaše, razmatrat ćemo koliki je postotak pripadnika bivših organa vlasti u NDH postojao u Jastrebarskom nakon rata. Za takve pojedince ili skupine koristit ćemo skupni naziv „narodni neprijatelj“ što je bila marksistička oznaka za

klasnog ili političkog protivnika, oporbu ili određenu skupinu koja djeluje neprijateljski prema komunističkom društvu i ruši poredak na bilo koji način.⁵ Takvih neprijatelja u Jaski prema partijskim zapisnicima ne nedostaje. Ipak, treba biti oprezan i utvrditi koliko su oni stvarni, a koliko su konstrukcije koje služe kotarskom čelništvu kako bi opravdalo slabije rezultate izbora, slabo popunjavanje članstva ili lošu ekonomsku situaciju. Nesumnjivo, bilo je onih stvarnih, koje je partijska vlast doživljavala kao prijetnju monopolu vlasti te su pokušali takve prijetnje ukloniti ili smanjiti utjecaj na narod na razne načine. U tu skupinu možemo svrstati katoličku crkvu, pripadnike ustaškog pokreta te simpatizere HSS-a. Upravo ćemo kroz poglavlje o „narodnim neprijateljima“ prikazati na koje se sve načine Partija obračunavala s njima te jesu li ponekad oni uzvraćali sličnim metodama. Ponekad su te metode bile agresivne i provocirale otvoreni sukob, no ponekad su bile suptilnije pa ćemo tako na primjeru Dobrovoljnih vatrogasnih društava (DVD) vidjeti kako su se komunisti infiltrirali u razne organizacije i usmjeravali ih prema politici narodne vlasti. Neki neprijatelji nisu postojali na kraju rata već su se naknadno pojavljivali usred vanjskih događaja poput *đilasovaca* i pristaša informbiroa. Drugi neprijatelji nisu bili politički već klasni kao na primjer *kulaci*, koji su prema komunističkoj ideologiji, bili bogati seljaci koji su eksploatirali siromašne i tako se bogatili te su trebali biti eliminirani iz struktura društva.⁶ Tim pojmom također su okarakterizirani svi oni koji nisu htjeli u Seljačke radne zadruge (SRZ) koje su bile pokušaj kolektivizacije seljačke imovine te jačanja malih seljačkih posjeda koji su prevladavali u Hrvatskoj. Dio je to šire gospodarske politike koju je KPJ provodila u godinama nakon rata koja je obuhvaćala i kolonizaciju napuštenih njemačkih imanja od strane interesenata iz raznih krajeva Hrvatske, o čemu u Jaski nije moglo biti riječi. Uz agrarnu reformu, krenula je i intenzivna industrijalizacija države, o kojoj u Jastrebarskom ne možemo govoriti budući da u promatranom razdoblju nisu postojale tvornice. One će se u kotaru pojaviti tek kasnije. Stoga ćemo se koncentrirati uz probleme zadruga, na problem otkupa poljoprivrednih proizvoda koji je usko vezan uz zadruge te ubiranje poreza te s kojim izazovima su se susreli partijski čelnici prilikom provođenja jednog i drugog.

1. 1. O JASTREBARSKOM

Jastrebarsko je grad između Zagreba i Karlovca od kojih je udaljen između dvadeset i trideset kilometara. Jezgra grada smještena je na državnoj cesti D1 (popularnoj staroj karlovačkoj), dok je ostatak grada raširen do dvorca Erdödy na sjeveru te željezničke pruge na jugu. Grad

---

⁵ Richard Pipes, *Komunizam: povijest intelektualnog i političkog pokreta*, prevela s engleskog Nada Uglješić (Zagreb: Alfa, 2006), 59.

⁶ Ibid., 83.

obuhvaća šezdeset gradskih naselja (neka od njih spominjat će se u danjim poglavljima) koja su rasprostranjena od Crne Mlake do Plešivice te od Draganića do Klinča Sela. Prvi spomen grada u povijesnim izvorima datira iz 1249. godine (isprava bana Stjepana)⁷, a povlastice slobodnog kraljevskog trgovišta dobiva poveljom Bele IV. 1257. godine.⁸ Vlastelinstvo, u čijem je sastavu i trgovište i uža okolica, mijenjalo je do 1519. razne vlasnike, a nadalje, pa sve do kraja I. svjetskog rata vlasništvo je obitelji Erdödy.⁹ Odnosi trgovišta i vlastelina su se tijekom stoljeća mijenjali. Ovisno o vanjskim i unutarnjim čimbenicima, ti odnosi su prelazili iz ljubavi u mržnju i obrnuto. Nakon prvog svjetskog rata, u novoj državi, Jastrebarsko je postalo utvrda pristaša HSS-a te će takva ostati sve do II. svjetskog rata. Tijekom rata i njemačke vlasti, na području Žumberka djelovao je, od 1942. godine, partizanski odred koji je tijekom svog postojanja imao uspona i padova.¹⁰ Jastrebarsko u prvim godinama nakon prestanka borbi i sloma Nezavisne Države Hrvatske, pokušat će prikazati ovaj diplomski rad.

---

⁷Filip Potrebica, „Pregled povijesti trgovišta Jastrebarsko od 13. stoljeća do 1848,“ u Jastrebarsko: 1249. – 1999.: 750. godina grada, ur. Filip Potrebica i Krunoslav Matešić (Jastrebarsko: Poglavarstvo grada Jastrebarskog, 2001), 91.

⁸ Ibid., 94.

⁹ Ibid., 102.

¹⁰ Mira Kolar, „Jastrebarski kraj od 1900 do 1990,“ 163. – 164.

2. MASOVNE ORGANIZACIJE I POLITIČKA SITUACIJA

Kotar Jastrebarsko doživio je nakon 1945. godine određene promjene u odnosu na njegov prijeratni opseg. Jastrebarsko je neposredno nakon rata pripadalo samostalnom okružnom komitetu Pokuplje koje je direktno bilo vezano za CK KPH te se sastojalo od tri kotarska komiteta; Jastrebarsko, Pisarovina i Žumberak.¹¹ Kasnijom reorganizacijom, kotarski komiteti Žumberka i Pisarovine su ukinuti te su njihove ovlasti prebačene na kotarski komitet u Jastrebarskom. Ovlasti su 1946. godine prebačene u Okružni komitet Zagreb koji je ubrzo ponovnom reorganizacijom promijenjen te se kotar Jastrebarsko našao u Okrugu Zagreb gdje je i ostao.¹² Više od teritorijalne organizacije i promjene na državnoj razini, zanimat će nas formiranje partijskih organizacija na razini kotara. Koliko se brzo krenulo s formiranjem novih osnovnih organizacija te jesu li one kvalitetno (i brojčano) zadovoljavale standarde propisane partijskim statutima. Povezano s time, pokušat ćemo prikazati koliko je realno stanje na terenu odražavalo teorijske zamisli partijskih čelnika kotara i države. Posebno ćemo istaknuti Žumberak kao središte otpora u kotaru, koji je zbog specifične situacije u ratu, i kasnije imao situaciju drugačiju od drugih dijelova kotara te u kojem je tema obnove dominirala u godinama nakon rata. Upravo će obnova kotara i cjelokupne države biti česta tema sastanaka partijskog vodstva iz kojega se može procijeniti koliko su jaskanski partijci sudjelovali u radnim akcijama državnog značaja. U vezi radnih akcija posebno se isticala omladina koja je u kotaru bila formirana kao i u cijeloj državi u omladinske organizacije (skraćenog imena SKOJ) čiju genezu na jaskanskom kotaru možemo pratiti paralelno s formiranjem ostalih organizacija masovnog karaktera poput AFŽ-a, Crvenog križa, Sindikata te najvažnije masovne organizacije – Narodne Fronte. Kulturno – prosvjetnim aktivnostima svih partijskih i masovnih organizacija nadgledao je i koordinirao AGITPROP. Poslije se isticao kod obilježavanja raznih obljetnica i proslava na kojima je sudjelovanje bilo obavezno. Posebno ćemo analizirati organizaciju izbora. Ono što je u teoriji trebao biti jednostavan zadatak partijskog vodstva, u Jastrebarskom se u praksi pretvorio u kompliciranu zavrzlamu koja je dovela do smjene vodstva.

2. 1. MASOVNE ORGANIZACIJE

---

¹¹ Berislav Jandrić, *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945. – 1952. Organizacija, uloga, djelovanje* (Zagreb: Srednja Europa, 2005), 49.

¹² Ibid., 52.

Organizacije poput Narodne Fronte ili Antifašističke fronte žena (AFŽ) koje su djelovale na državnoj razini, oformile su se i u Jastrebarskom ubrzo nakon rata. Uz njih postojala je nekolicina organizacija koje su također bile masovnog karaktera poput Crvenog Križa ili raznih sportskih i drugih društava koja su djelovala na području kotara, a preko kojih je Partija pokušavala (i ponekad uspijevala) širiti svoj utjecaj u društvu.

Najvažnija od svih masovnih organizacija – Narodna Fronta za KPJ bila je poligon preko kojega su mogli javno djelovati te je pružala krinku demokratskog uređenja novonastale države. Kao rezultat toga, Partija je posebnu pažnju posvetila osnivanju ogranaka i danjeg rada istih. U Jastrebarskom Fronta nije imala najuspješniji početak iako se konferencija 1946. godine ocjenjivala kao općenito uspješna jer je sudjelovalo sto pedeset delegata, oni nisu bili dovoljno pripremljeni te im se zamjera nekonkretnost i predugačka izlaganja, a većina njih nije pripremila diskusije.¹³ Sljedeća spomenuta konferencija Fronte 1948. godine nije donijela ništa dobro. Zapravo, nije niti održana, a planovi za rad Fronte ocijenjeni su od kotarskog vodstva kao nerealni.¹⁴ Nastavak rada Fronte donio je promjene na bolje, ali one su se često događale sporo pa je tako tek 1951. godine osnovan odbor za kulturno – prosvjetni rad koji je zadužen za otvaranje novih knjižnica i čitaonica na terenu.¹⁵ Ipak, promjene na bolje vidljive su kod primanja novih članova Fronte 1951. godine. Gotovo četiri tisuće novih članova upisano je u članstvo dvadeset i osam organizacija Fronte¹⁶ u kotaru.¹⁷ Problem je nastao i kod međusobne suradnje masovnih organizacija. Kotarsko vodstvo sugerirao je organizaciju raznih tečajeva u zimskim mjesecima za žene poput šivanja i kuhanja te je napomenuta potreba suradnje sa AFŽ-om koji je postao statičan u tom pitanju dok je Fronta pohvaljena zbog sve veće aktivnosti.¹⁸ Postojale su situacije u kojima je Fronta služila kao dežurni krivac za slabo djelovanje ostalih organizacije poput Crvenog Križa i AFŽ-a.¹⁹

Stanje Fronte možda nije bilo najidealnije, no ipak je Fronta funkcionirala i radila na terenu. Ostale organizacije nisu imale takvu razinu aktivnosti. Posebno se u pasivnosti istaknuo AFŽ koji je trebao biti organizacija koja će žene u kotaru modernizirati i uključiti ih u društveni

---

¹³ HR-DAZG-676, KK SKH Jastrebarsko, „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 06. 08. 1946., str. 1.

¹⁴ HR-DAZG-676, KK SKH Jastrebarsko, „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 25. 12. 1948., str. 1.

¹⁵ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 07. 12. 1951., str. 5.

¹⁶ Najviše je novih članova primljeno u mjestima Pisarovina, Pribić, Reka, Krašić, Jastrebarsko, Gorica, Desinec, Cvetković i Čeglje. U ukupnom članstvu prevladavale su žene. Najviše članarine davale su organizacije u Gorici, Cvetkoviću i Jastrebarskom, dok su kao najslabije označene one u Beteru, Budinjaku, Grabaru, Kupincu, Petrovini, Sošicama i Slavetiću.

¹⁷ HR-DAZG-676, KK SKH Jastrebarsko, „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 28. 02. 1951., str. 1.

¹⁸ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 17. 10. 1947., str. 1.

¹⁹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 01. 09. 1947., str. 1.

život zajednice. Sama organizacija na području kotara osnovana je na samom početku rata, 1941. godine, u selu Jezero. Tijekom 1942. godine nastavilo se formiranje AFŽ-a po selima Suša, Velešavac i Drnek.²⁰ Rano osnivanje AFŽ-a nije bio jamac uspjeha te iako se o radu organizacije gotovo ne govori na partijskim sastancima, izvještaj iz 1953. godine jasno ukazuje da se; „AFŽ nije pomaknula iz mrtve točke“.²¹ Problemi su bili mnogobrojni, no ističe se mali broj žena koji je aktivno radio unutar organizacije. Kotarski Komitet je konstantno naglašavao da su upravo članovi Partije ti koji su dužni svoje supruge i kćeri poticati na djelovanje unutar AFŽ-a, no njihovi apeli nisu padali na plodno tlo.²² Pojedine organizacije su unatoč tome radile, a najaktivnija je bila ona u Jastrebarskom koja je djelovala na suzbijanju nepismenosti te čitanju brošura „Žena u borbi“.²³ Uz centralnu organizaciju u Jastrebarskom, izdvajale su se one u Čegljima i Vukšin Šipku koje su održavale predavanja na tečaju domaćinstva zadrugarki, no i ovdje se spominje problem koji je prevladavao u cijelom kotaru – nedolazak i nezainteresiranost žena.²⁴

Ostale organizacije nisu imale niti minimalnu aktivnost kao AFŽ, već su postojale samo na papiru. Crveni križ je smjenjivao vodstvo zbog neaktivnosti²⁵, ali niti to nije pomoglo te je sljedeće godine ponovno utvrđeno da je organizacija neaktivna, a uzrok se našao u nedostatku artikala koje bi se dijelili stanovništvu.²⁶ Invalidska organizacija koja je trebala biti usko povezana s Crvenim Križem gotovo uopće nije postojala, a paradoksalno je najslabije djelovala na Žumberku čija je populacija osoba s invalidnošću bila najbrojnija u kotaru. „Društvo naša djeca“ gotovo nije ni postojala jer se smatrala za organizaciju u kojoj bi trebala biti djeca dok je zamisao zapravo bila da organizacija bude sastavljena od odraslih ljudi koji bi vodili brigu o djeci, no interes je očito izostao. Fiskulturna organizacija također nije postojala u stvarnosti već je postojao samo nogometni klub „Jaska“ koji je naginjao profesionalizmu dok je organizacija trebala biti amaterski bazirana što je jedino došlo do izražaja u planinarskom društvu koje je postojalo otprije.²⁷ Problem nekih organizacija nije

---

²⁰ „Kotarski Aktiv Agitatora Jastrebarsko“, „DISKUSIJA PO REFERATU PITANJA AFŽ-a“, NEDATIRANI DOKUMENT

²¹ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 07. 03. 1953., str. 1.

²² „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 16. 08. 1947., str. 1.

²³ Ibid., 05. 02. 1947., str. 2.

²⁴ Ibid., 22. 02. 1950., str. 2.

²⁵ Ibid., 07. 12. 1951., str. 5.

²⁶ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 15. 02. 1952., str. 2.

²⁷ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 04. 02. 1952., str. 2.

bilo članstvo već ekskluzivnost. Dobar primjer je streljačka družina koja je dozvoljavala gađanje samo članovima Partije dok ostalima nije dozvoljavala upis.²⁸

Rad masovnih organizacija varirao je u odnosu na razdoblje koje promatramo. Sve do 1950. njihov rad ocjenjivan je na partijskim sastancima vodstva kotara kao slab i nedovoljno dobar²⁹, dok je već 1951. godine došlo do znatnih pomaka prema boljem, gledajući cijeli kotar.³⁰

2. 2. OBNOVA NAKON RATA (SLUČAJ ŽUMBERAK)

Diljem Jugoslavije nakon rata uslijedila je obnova uništene infrastrukture. Obnova je zahvatila i kotar Jastrebarsko gdje su najviše stradala područja Žumberačkog gorja u kojem se vodila većina okršaja partizanskih i ustaških jedinica. Budući da je većina otpora proizašla s tog prostora, stanovnici Žumberka očekivali su nakon rata određene beneficije. Najveći problem bile su razrušene i spaljene kuće koje su onemogućavale stanovništvu da se vrati na Žumberak. Na sastanku Kotarskog Komiteta 1948. godine, jasno je ukazano da kotar nije imao kapaciteta niti u ljudstvu³¹ niti u materijalu³² da obnovi svu uništenu infrastrukturu na području Žumberka u razumnom vremenu. Vodstvo je rješenje vidjelo u pomoći iz susjednih kotareva u povećanju proizvodnje u ciglanama Pisarovina i Lijevo Sredičko.³³ Akcija je donijela rezultate te je ubrzo nabavljeno čak sto sedamdeset tisuća komada cigle iz Karlovca i Samobora.³⁴ Nisu samo porušeni domovi bili problem koji su stanovnici Žumberka prebacivali vodstvu kotara. U Okiću su kružile priče među seljacima da ih kotar mrzi jer imaju najveći porez.³⁵ Nešto dalje, u Budinjaku, Miloš Heraković prozivao je kotar (ne državu) jer po njegovu mišljenju, ratom opustošeni kraj kao što je Žumberak, trebao dobiti mnogo više potrošačkih karata nego što sada dobivaju, a što je po njegovu mišljenju premalo.³⁶ Oštar govor Herakovića prema vodstvu kotara možda je posljedica odbijanja zajma od dvadeset tisuća dinara koje je zatražio dva mjeseca prije kako bi isplatio plaću djelatniku pilane u Budinjaku.³⁷ Ratne zasluge pojedinih mjesta na Žumberku biti će tema i kasnije,

---

²⁸ Ibid., 03. 07. 1952., str. 4.

²⁹ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 14. 08. 1950., str. 1.

³⁰ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 15. 02. 1951., str. 1.

³¹ Problem kvalificirane radne snage, tj., zidara, koje će u konačnici poslati Samobor te pomoćne radne snage koja bi gradila kuće. Rješenje je nađeno uvođenjem brigadnog sustava.

³² Nedostatak cigle jer u to vrijeme nije proradila ciglana na Reki, a ostale dvije ciglane su imale problem nedostatka radne snage.

³³ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 16. 08. 1948., str. 1.

³⁴ Ibid., 19. 08. 1948., str. 1. (sto tisuća komada iz Samobora i sedamdeset tisuća iz Karlovca)

³⁵ Ibid., 09. 10. 1951., str. 4.

³⁶ HR-DAZG-676, KK SKH Jastrebarsko, „Mjesni komiteti: Budinjak“, 27. 05. 1948., str. 2.

³⁷ Ibid., 19. 03. 1948., str. 1.

prilikom reorganizacije pojedinih osnovnih organizacija. Posebno je istaknut problem spajanja Sošica i Kostanjevca gdje će se sjedište preseliti u Kostanjevac što će predstavljati problem zbog ratnih zasluga Sošica.³⁸ Očito su stanovnici Žumberka očekivali mnogo od novoosnovane države budući da su upravo oni u kotaru učinili najviše u narodnooslobodilačkoj borbi. Njihova očekivanja su ponekad i nerealna te se vode rasprave zašto država nije izgradila bolnice, tvornice i elektrificirala Žumberak.³⁹ U sljedećim poglavljima vidjet ćemo da usprkos konstantnom prigovaranju od strane mještana Žumberka, oni su u velikoj mjeri bili uključeni u vodstvo kotara te općenito u članstvu Partije.

Žumberak nije bio jedino područje u kojem je obnovljena infrastruktura⁴⁰ (i izgrađena nova). Odmah nakon rata krenulo se u intenzivnu izgradnju po uzoru na državnu razinu. Sagrađena je nova osnovna škola koja je 1948. godine bila u završnoj fazi radova. Godinu dana ranije dovršene su osnovne škole u Klinča selu i Petrovini, a osnovna škola u Malunju bila je napola gotova. Radilo se na izgradnji nove osnovne infrastrukture poput vodovoda⁴¹ i cesta⁴², te kulturne poput domova kulture.⁴³ Gradili su se i gospodarski pogoni od značaja za cijeli kotar⁴⁴, a najznačajniji pogon završen je 1948. godine kada je ciglana na Reki, (neophodna za izradu građevinskog materijala za obnovu) bila dovršena.⁴⁵

2. 3. FORMIRANJE PARTIJSKIH ORGANIZACIJA – KVALITETA ILI KVANTITETA

Osnovne partijske organizacije u kotaru Jastrebarsko dijelimo prema vremenskoj odrednici. Postojale su one formirane još tijekom rata, često spontano, te one koje su formirane planski nakon rata u onim naseljima u kojima još nisu postojale. Budući da se neposredno nakon rata više gledalo na kvantitetu članstva, a manje na kvalitetu pojedinaca, organizacije su u nekim mjestima bile primjer opće nediscipline i nerada. Neke od njih postupno su popravile svoj ukupni dojam, dok su druge ostale pasivne i bez članstva cijelo promatrano razdoblje. Nedostatak ljudstva posebno se uočavao u onim organizacijama koje su osnovane nakon rata.

---

³⁸ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 09. 10. 1951., str. 6.

³⁹ Ibid., 15. 06. 1954., str. 3.

⁴⁰ Do 1947. godine obnovljeno je 60% u ratu porušenih kuća na Žumberku dok su ostale kuće u kotaru bile u potpunosti obnovljene.

⁴¹ Dvršen je vodovod Okić – Prhoć i Poljanica te su započeti radovi na vodovodu Prilipje – Jastrebarsko.

⁴² Navožen je kamen na sve kotarske i republičke ceste.

⁴³ Izgrađeni su domovi kulture u Bukovcu i Sv. Jani.

⁴⁴ Izgrađeni su izuzev ciglane na Reki i drugi značajni objekti poput Zemaljskog poljoprivrednog dobra (ZPD) Plešivica na Reki, Ekonomija „Rade Končar“ u Cvetkoviću, Ekonomija Tvornice „Ventilator“ u Velikoj Lozi, staja u SRZ Guci i drugi objekti.

⁴⁵ HR-DAZG-676, KK SKH Jastrebarsko, „Savjetovanje 1944 - 1955“, PREGLED GRAĐEVINE DJELATNOSTI NA PODRUČJU K. N. O. JASTREBARSKO, str. 1 – 2.

Događalo se da takve organizacije nisu primale nove članove nekoliko godina.⁴⁶ Ponekad je vrh kotara krivce tražio među pojedinim sekretarima⁴⁷, a ponekad je krivio cjelokupnu organizaciju⁴⁸ ili je u rijetkim trenucima pribjegao samokritici. Najekstremnija situacija bila je u organizaciji Desinec gdje se broj članova od 1946. godine do 1948. godine kretao između tri i pet, a 1949. godine bilo ih je samo troje. Članovi organizacije za sve su krivili nepovoljno okruženje u kojem je neprijateljsko djelovanje sprječavalo daljnje omasovljenje organizacije.⁴⁹ U drugim ćelijama stanje nije bilo ništa bolje. U Domagoviću je organizacija osnovana tek 23. listopada 1951. godine s tri člana, čiji se broj za dva mjeseca povećao na četiri.⁵⁰ Neovisno o broju članova kvaliteta gotovo svih organizacija bila je na niskim razinama. Članovi su bili nedisciplinirani te su izbjegavali svoje dužnosti poput plaćanja članarine ili dolaska na partijske sastanke. Ponekad su loše primjere pružali upravo sekretari organizacija poput onoga u Cvetkoviću koji se na sastanku nije pojavio šest mjeseci.⁵¹ U drugim slučajevima stari borci iz rata nisu pružali primjer novim članovima te nisu dolazili na sastanke i općenito nisu ništa radili.⁵² Nedisciplina je postala problematična kada su članovi koji su čak i prisustvovali sastancima počeli iznositi detalje sastanaka u javnost⁵³ ili kada su umjesto na sastanak otišli kolektivno u lov.⁵⁴ Budući da je financiranje partijskih organizacija ovisilo, među ostalim, i o redovitim приходima od članarine, KK pratio je s pozornošću napredak na tom području. Dok se u nekim organizacijama članarina uopće nije mogla prikupiti od velikog broja članova, drugdje se događalo da se ne zna tko je uopće prikupio članarinu, koliki iznos je prikupljen i kome je dostavljena, a često se događalo da pojedinci prikupe članarinu i troše je za vlastite potrebe.⁵⁵ Postojali su slučajevi u kojima je većina članova plaćala članarinu samo kako bi zadovoljili uvjete članstva bez da sudjeluju u aktivnostima organizacije koje su uglavnom vodili dva ili tri člana.⁵⁶ Takvih osnovnih organizacija je još 1954. godine bilo u velikom broju i uglavnom se radilo o organizacijama

---

⁴⁶ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 01. 08. 1950., str. 2.

⁴⁷ Iako rijetko, ponekad su se prozivali određeni pojedinci kao krivci za slabo popunjavanje organizacije novim članovima. Tako su na jednom sastanku iz 1950. godine, optuženi Joža Bašić iz Krašića, Pero Kišan iz Desinca, Fadel Eminović u Malunju i Pavica Bešković u Novakima.

⁴⁸ Posebno su se u slabom primanju novih članova isticala OPO Pisarovina, Repišće, Budinjak, Gorica te Cvetković.

⁴⁹ „Mjesni komiteti: Desinec“, 08. 12. 1949., str. 1.

⁵⁰ „Mjesni komiteti: Domagović“, 15. 12. 1951., str. 1.

⁵¹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 22. 02. 1950., str. 1.

⁵² „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 23. 04. 1946., str. 1.

⁵³ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 22. 02. 1950., str. 3.

⁵⁴ Ibid., 09. 10. 1951., str. 5.

⁵⁵ Ibid., 05. 06. 1954., str. 7.

⁵⁶ Ibid., 15. 06. 1954., str. 2.

oko Jastrebarskog i Klinča sela koje su formirane tek nakon rata.⁵⁷ Nedostatak kvalitete došao je do izražaja u pojedinim organizacijama čak i kada bi se održali sastanci što je u dosta organizacija bila iznimka, a ne pravilo. Na sastancima se više govorilo o stanju u svijetu nego o lokalnim problemima ili je izvještaj sa sastanka napisan na samo pola stranice.⁵⁸ Kao i u svakoj masovnoj organizaciji koja ima golemi utjecaj na društvo, tako su pojedinci i u KP vidjeli odskočnu dasku za svoje karijere te su bježali od rada s masama i zatvarali se u svoje urede.⁵⁹ Partija je krivca za ovakav nedostatak kvantitete i kvalitete vidjela u neprijateljskom djelovanju u kombinaciji s manjkom seljaka i radnika u članstvu (samo ponekad su okrivili sami sebe i nedostatak ideološkog obrazovanja stanovništva). U sljedećim poglavljima ovoga rada razmotrit ćemo koliko je Partija bila objektivna kod ovakve procjene i možemo li tvrditi da su upravo ovi čimbenici utjecali na loše stanje osnovnih organizacija u kotaru Jastrebarsko.

2. 4. SKOJ

Savez komunističke omladine Jugoslavije postojao je u svakom kotaru diljem Jugoslavije pa je tako postojao i u Jastrebarskom i u gotovo svim osnovnim organizacijama na području kotara. Bilo je pojedinih organizacija koje u promatranom razdoblju jednostavno nisu uspjele formirati aktiv omladine. Partija nije strogo gledala na takve organizacije već je ponudila alternativu u vidu djelovanja na omladinu preko kulturno prosvjetnih društava ili masovnih organizacija.⁶⁰ U mjestima gdje je aktiv postojao, problem kvantitete nije bio toliki problem koliko je nedostajala kvaliteta kod omladinaca. Omladinci su najviše kritizirani na teoretskoj razini⁶¹, dok su na praktičnoj bili uglavnom pohvaljivani zbog sudjelovanja na brojnim radnim akcijama širom Jugoslavije.⁶² Pohvale nisu bile neosnovane jer se na radnim akcijama od državnog značaja davao maksimum te je vladao natjecateljski duh⁶³ koji je nedostajao na lokalnoj razini. Krivci za loše stanje bile su uglavnom osnovne organizacije⁶⁴ koje nisu pružale dovoljnu potporu omladini te su štetno djelovale na njih svojim ponašanjem.⁶⁵ Partija je rješenje problema pronašla u boljem podučavanju omladine od strane starijih članova te u

---

⁵⁷ Radilo se konkretno o OPO Cvetković, Petrovina, Repišće i Prekrižje te Jastrebarsko i neke druge koje nisu navedene.

⁵⁸ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 04. 12. 1954., str. 1.

⁵⁹ „Mjesni komiteti: Cvetković“, 04. 02. 1952., str. 1.

⁶⁰ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 06. 1954., str.1.

⁶¹ Ibid., 21. 11. 1946., str. 1.

⁶² Sudjelovanje na radnim akcijama na gradnji ceste Zagreb – Karlovac, autoputa Bratstva i jedinstva, hidrocentrale u Vinodolu i akcijama lokalnog značaja.

⁶³ Reana Senjković, *Svaki dan pobjeda: Kultura omladinskih radnih akcija* (Zagreb: Srednja Europa, 2016), 95.

⁶⁴ Posebno su istaknute organizacije Jamnička Gorica, Budinjak, Beter i Cvetković koje nisu davale dovoljnu pomoć aktivima omladine.

⁶⁵ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 17. 10. 1947., str.1.

popunjavanju aktiva s omladincima koji su se posebno isticali na radnim akcijama.⁶⁶Omladina nije bila pošteđena nedostataka koji su se pojavljivali i kod starijih članova poput neredovitog održavanja sastanaka i izvršavanje zadataka.⁶⁷ Niti mobilizacija za pojedine radne akcije nije uvijek prolazila glatko. Kada su omladinci i pristali na radne akcije u svom mjestu dolazilo je do sukoba zbog omladinaca koji su pri povratku iz vojske uzimali uloge šefova i narušavali jednakost što je u većini slučajeva rezultiralo svađama i prestankom radova.⁶⁸ Događalo se da se i stariji članovi Partije izgube u svojim zadacima na radnim akcijama te nisu u stanju koordinirati velikim brojem omladine. To je dovodilo do smanjenog tempa rada čemu je doprinosilo i regrutiranje omladine koja uopće nije bila u omladinskim organizacijama.⁶⁹ Omladinske organizacije suočile su se, izuzev nabrojanih problema, i s nedostatkom prostora u kojima bi mogli obavljati svoje aktivnosti i održavati sastanke pa su često koristili alternative poput seoskih gostionica.⁷⁰ Najveći problem omladinskih organizacija prema mišljenju vrha kotara bio je gašenje aktivnosti omladinskih aktiva i premještanje aktivnosti u druge masovne organizacije koje nisu bile pod direktnim utjecajem Partije. U nekim mjestima poput Desinca aktiv omladine nikada nije niti osnovan jer se sva aktivnost usmjerila na puhački orkestar u kojem se skupljala omladina.⁷¹ Nasuprot tome bilo je onih organizacija koje su konstantno pohvaljivane i u kojima su se zadani zadatci dobro provodili. Uglavnom su to bile organizacije na području Žumberka poput Sošica i Kalja ili u većim urbanim centrima poput Jastrebarskog i Pisarovine.⁷² Posebno se isticala Pisarovina u kojoj su u četiri aktiva radilo čak šezdeset omladinaca koji su aktivno radili u osnivanju ogranaka Seljačke sloge po lokalnim selima. Ogranci su za svoj zadatak imali širenje prosvjete i kulture u seoskom društvu što je uključivalo opismenjavanje, širenje tiskovina, organiziranje raznih manifestacija i unapređivanje gospodarstva.⁷³ Također su pomogli u osnivanju streljačkog društva, nogometnog društva, odbojkaškog igrališta, trkaće staze te su organizirali otvaranje čitaonice i knjižnice na kojem je prisustvovalo 450 uzvanika. Aktiv u Crnoj Mlaci također je jedan od primjera kako je omladina bila aktivna u provođenju raznih aktivnosti poput šaha, kuglanja i odbojke.⁷⁴ U konačnici, sama Partija je shvaćala da je rad s omladinom važan te je

---

⁶⁶ Ibid., 23. 09. 1947., str. 1.

⁶⁷ Ibid., 30. 10. 1947., str. 1.

⁶⁸ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 06. 1954., str. 2.

⁶⁹ Ibid., 30. 10. 1947., str. 1.

⁷⁰ Ibid., 05. 06. 1954., str. 4.

⁷¹ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 10. 06. 1952., str. 1 – 2.

⁷² Uz nabrojane posebno su pohvaljivani aktivni Koselo, Gorica, Plješivica i Krašić

⁷³ Katarina Spehñjak, „Hrvatsko seljačko prosvjetno društvo „Seljačka sloga,“ u *Časopis za suvremenu povijest* 1(1997): 130. – 131.

⁷⁴ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 06. 1954., str. 3.

konstatirala da su osnovne organizacije bolje radile kada su bile popunjavanje omladincima koji su prošli članstvo u aktivu.⁷⁵ Na njihovu žalost, popunjavanje nije prolazilo u željenom ritmu jer su stariji članovi u strahu od omladine kočili njihovo primanje u članstvo.⁷⁶

2. 5. AGITPROP

Odjel za agitaciju i propagandu djelovao je u svim krajevima Jugoslavije, a zadatak mu je bio da „stvari partijsku javnost“, to jest ideološki i politički obrazuje komuniste.⁷⁷ Budući da je razina ideologizacije i obrazovanja općenito među općom populacijom bila na niskoj razini bilo je potrebno osmisliti razne programe i manifestacije kako bi se ona podigla. Formiranje učinkovitih institucija koje bi provodile zamišljenu politiku nije glatko prolazilo. Najbolje se to vidjelo prilikom formiranja aktiva agitatora u pojedinim mjestima gdje su se pojavljivali razni problemi. Jedan od takvih problema bio je nesudjelovanje članova Partije koji nisu pomagali organizaciji kulturno – prosvjetnih manifestacija te nisu prisustvovali kao uzvanici.⁷⁸ Neki koji su bili zaduženi za provedbu kulturno prosvjetnih planova nisu više bili u kotaru već su otišli na služenje vojnog roka ili su jednostavno napustili kotar.⁷⁹ Uglavnom se djelovalo preko masovnih organizacija koje su novoosnovane ili su otprije postojale. Djelovanje AGITPROPA posebno je dolazilo do izražaja tijekom priprema za izbore kada je aktivnost bila na vrhuncu te su se iskorištavali svi društveni resursi. U kinu „Ružica“ prikazivale su se parole predizborne kampanje. Razglasna stanica posvetila je pola sata emisije kako bi prikazala značaj izbora za Narodnu skupštinu. U svim mjesnim centrima napravljeni su grafikoni o uspjesima petogodišnjeg plana i lokalni značaj i uspjeh organizacije. Na kotarskoj zgradi ispisana je rasvijetljena parola „Živio CK na čelu s drugom Titom“, a u parku je ispisana velika parola „Živjeli II slobodni demokratski izbori za Ustavotvornu skupštinu“ te su kroz Jastrebarsko ispisivane razne parole i ukrašavani izlozi trgovina. Na sam dan izbora u većim mjestima organizirane su priredbe s glazbom te jutarnje budnice puhačkih orkestara u onim mjestima gdje su postojali.⁸⁰ AGITPROP nije bio aktivan samo u vrijeme izbora. Praznik rada imao je posebno mjesto u ideologiji radničkog pokreta te je obilježavan na raskošan način uz paljenje krijesova, održavanje predavanja o važnosti praznika rada, zabave, priredbe, manifestacije, nogometne utakmice i grupni odlazak čak

---

⁷⁵ Ibid., 17. 10. 1947., str. 1.

⁷⁶ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 01. 08. 1950., str. 1.

⁷⁷ Katarina Spehnjak, *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945. – 1952.* (Zagreb: Dom i svijet, 2002), 90.

⁷⁸ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 19. 11. 1951., str. 5.

⁷⁹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 30. 10. 1947., str. 1.

⁸⁰ HR-DAZG-676, KK SKH Jastrebarsko, „Kotarski Aktiv Agitatora Jastrebarsko“, 27. 02. 1950., str. 2.

tisuću šesto ljudi iz kotara na povorku u Zagreb.⁸¹ Još jedna značajna manifestacija na državnoj razini bila je rođendan Josipa Broza Tita koja se obilježavala štafetom kroz sve republike pa je tako prolazila i kroz Jastrebarsko. Štafeta je kroz kotar prolazila uglavnom Žumberkom⁸² dok su ostala naselja bila zanemarivana.⁸³ Nisu samo naselja bila zanemarivana. Često su samo komunisti u pojedinim mjestima znali da će kroz njihovo mjesto proći štafeta dok ostali nisu bili obaviješteni te nisu mogli sudjelovati.⁸⁴ Funkcija AGITPROPA nije se sastojala samo od organizacije raznih kulturnih manifestacija već i od ideološkog uzdizanja partijskog članstva i političkog odgoja opće populacije.⁸⁵ Tako su na području kotara postojala tri doma kulture što je bilo po mišljenju vodstva daleko premalo.⁸⁶ Na izgradnji novih se radilo, no radovi su napredovali veoma sporo zbog raznih ljudskih i materijalnih čimbenika. Broj knjižnica također je bio nezadovoljavajući te je šest knjižnica od kojih je jedna bila kotarska pokrivalo ogroman prostor kotara. Čitaonica je bilo nešto više, a isticale su se one u Jastrebarskom i Domagoviću. Uglavnom se njihova aktivnost povećavala u zimi kada je velik broj seljaka našao vremena za kulturna uzdizanja uslijed prestanka radova na polju. Kao sredstvo propagande za široke mase isticao se film čija će popularnost godinama sve više rasti (porast broja uređaja za projekciju i gledatelja).⁸⁷ Jastrebarsko je neposredno nakon rata imalo čak dva uređaja za projekciju filmova. Jedan je bio stalan, a drugi pokretan. No niti jedan se nije mogao pohvaliti prevelikom gledanošću (samo šezdeset i osam gledatelja za statične kino projekcije te devedeset i četiri gledatelja za pokretne). Najviše su prikazivani domaći i sovjetski filmovi te razni domaći i strani žurnali dok je najveći problem kod mobilnog kino uređaja bio transport iz mjesta u mjesto stoga je u godinu dana održano samo devedeset i pet projekcija. Izuzev kino projekcija, stanovnici kotara mogli su uživati i u kazališnim predstavama kazališne družine koja je djelovala u Jastrebarskom te održala četrdeset predstava i ostvarila petnaest gostovanja. U području kazališnih predstava posebno se istakla omladina koja je imala sedam kazališnih grupa na području kotara koje su ukupno izvele šezdeset predstava u vremenu svoga postojanja. Kulturni rad promicao se i preko pjevačkih zborova koji su aktivno djelovali u Jastrebarskom i Okiću i puhačkih

---

⁸¹ „Kotarski Aktiv Agitatora Jastrebarsko“, 12. 04. 1950., str. 1.

⁸² Glavna štafeta 1950. prolazila je mjestima Sošice, Lijevo Sredičko, Budinjak, a sporedne iz Okića i Novog sela.

⁸³ „Kotarski Aktiv Agitatora Jastrebarsko“, 09. 05. 1950., str. 1.

⁸⁴ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 06. 1954., str. 7.

⁸⁵ Magdalena Najbar – Agičić, *Kultura, znanost, ideologija: Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti* (Zagreb: Matica hrvatska, 2013), 32.

⁸⁶ Tri doma kulture u kotaru bili su smješteni u Jastrebarskom, Bukovcu i Pisarovini.

⁸⁷ Zlata Knezović, „Idejno-politička uloga sovjetskih filmova u filmskom repertoaru u Hrvatskoj 1945-1952.“ u *Časopis za suvremenu povijest* 1-2 (1988): 140. – 141.

orkestara koji su djelovali u jedanaest vatrogasnih društava u kotaru. Obrazovanje na području kotara ovisilo je neposredno nakon rata o osnovnim školama koje su uglavnom bile rasprostranjene po velikom geografskom području te su se borile s manjkom učitelja⁸⁸ (ili previše onih koji su radili „protivno duhu današnjice“) ili adekvatnih prostora za održavanje nastave. Centralna osnovna škola u centru kotara tek se u to vrijeme završavala i još nije bila spremna za upotrebu.⁸⁹

2. 6. IZBORI

Neposredno nakon rata izbori za Ustavotvornu skupštinu 1945. godine i svi kasnije provedeni izbori u promatranom razdoblju nosili su sa sobom strah od neuspjeha što se u to vrijeme smatralo sve ispod stopostotne podrške Partiji. Izbori su provedeni u atmosferi nadzora, prijatnji, bez mogućnosti tajnog glasanja.⁹⁰ Kotar Jastrebarsko je zbog svojih specifičnosti te velike aktivnosti neprijateljski raspoloženih pojedinaca i grupacija posebno promatran pa je stoga i zahtijevao velike napore tijekom provođenja izbora. U prethodnom tekstu naveo sam da je naročito AGITPROP djelovao intenzivnije upravo u vrijeme izbora na kulturno – prosvjetnom planu. O izborima 1945. godine nemamo puno informacija već se samo navodi da je čak 90% glasača prisustvovalo izborima te da se nastavlja borba protiv ostataka neprijateljski nastrojenih pojedinaca.⁹¹ Poznato je samo da je čak sto pedeset osoba na području kotara smatrano sumnjivo jer nisu glasali na izborima 1945. te su prije sljedećih izbora svi privedeni i ispitani od strane policije.⁹² Za izbore 1950. godine raspoložemo s puno više informacija. Fokus u pripremi izbora je stavljen na agitaciju i na rad sa ženskom populacijom pošto je ona „slabije upućena u izbore“. Same žene nisu bile mnogo zainteresirane za izbore 1950. godine pa su tako na Golom Vrhu izjavile da: „nisu glasale na prošlim izborima pa neće ni na ovima“. Slične parole javljale su se i u drugim mjestima pa se tako u Zdihovu i Gornjoj Reki pričalo da: „tko hoće može na izbore, a tko neće ne mora“ te se postavljalo pitanje valjanosti sudjelovanja žena i omladine na izborima. Prema navodima Partije, razni „neprijatelji naroda“ također su pozivali na apstinenciju od izbora.⁹³ Nakon

---

⁸⁸ Na području kotara postojala je četrdeset i jedna škola sa šezdeset sedam učitelja, a najteži uvjeti rada bili su u školama: Kalje, Kostanjevac, Pećno, Kupčina Gornja, Kupčina Žumberačka, Repišće, Oštrc, Sošice, Vukšin Šipak i Novim selima u kojima je nedostajalo adekvatnih prostora te u Željeznom, Jamnici, Kupincu, Oštrcu, Petrovini, Repišću i Vukšin Šipku gdje je nedostajalo učitelja.

⁸⁹ HR-DAZG-676, KK SKH Jastrebarsko, „Savjetovanje 1944 - 1955“, NEDATIRANI IZVJEŠTAJ, str. 1 – 2.

⁹⁰ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, od zajedništva do razlaza(Školska knjiga: Zagreb, 2006), 74.

⁹¹ „Savjetovanje 1944 - 1955“, 14. 01. 1945., str. 1.

⁹² Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, 81.

⁹³ „Kotarski Aktiv Agitatora Jastrebarsko“, 19. 06. 1950., str. 1.

izbora i rezultata koji su bili poražavajući za Partiju (u Krašiću glasalo samo 64% birača, od toga 39% u kutiju bez liste, u Jastrebarskom glasalo 83% birača, a kutija bez liste dobila je 24,1% glasova)⁹⁴, kotar je zahvatila najteža kriza vodstva u razdoblju nakon rata zbog loših rezultata izbora na što je ukazivao i CK KPH te je predlagao smjenu vodstva koja se ubrzo i dogodila, a o kojoj će se detaljnije govoriti u sljedećem poglavlju. Samo vodstvo kotara nekritički je ocijenilo svoj rad u pripremi izbora. Uzorke slabijih rezultata nalazili su u neprijateljskoj propagandi na dan izbora i u slabim biračkim odborima to jest svi su bili krivi osim njih te su krenuli u osvetu koja će ih odvesti u propast.⁹⁵

2. 7. ŽENE

Prvi puta u povijesti Hrvatske, žene su, nakon rata, postale potpuno ravnopravne s muškarcima. U teoriji je tvrdnja bila istinita, ali kakvo je bilo realno stanje na terenu? Kao što smo vidjeli u prethodnom tekstu žene svoje pravo glasa često nisu željele koristiti ili je prevladavalo mišljenje da one (zajedno s mladeži) nemaju razloga biti uključene u izborne procese. Žene su jednostavno još uvijek ostale pasivni promatrači društvenih procesa, stoga ne treba čuditi što se nisu aktivno uključivale u organizacije koje su pomagale upravo njima poput AFŽ-a koji je u kotaru bio umrtvljen upravo neaktivnošću članica i neprisustvovanju raznim radionicama i predavanjima za koje jednostavno nije bilo interesa među većinom ruralnom populacijom. Upravo bi to mogao biti ključni faktor smanjene aktivnosti žena u kotaru u kojem je većina njih živjela na selu tradicionalnim ruralnim načinom života u kojem je žena podređena muškarcu te mora ostati u kući i brinuti se primarno za obitelj, a ne se zamarati društvenim procesima šireg značenja. Takav stav imali su i članovi Partije koji su uglavnom bili seoskog podrijetla što ćemo detaljnije analizirati u sljedećem poglavlju. Čak je i vrh Kotara uvidjelo da su žene premalo zastupljene u društvenom životu kotara te su apelirali na članove da uključe svoje žene u rad Partije te da se uključe u razne odbore. Da žene ipak nisu mogle „letjeti visoko“ u partijskim redovima dokazuje i popis kandidata za odbornike NO kotara i predsjednike NO općina u kojem od šezdeset i sedam kandidata samo njih šest su žene.⁹⁶ Detaljnije o brojnosti žena u kotarskom partijskom popisu u sljedećem poglavlju.

---

⁹⁴Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, 82.

⁹⁵„Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 30. 03. 1950., str. 1.

⁹⁶„Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 28. 10. 1952., str. 1.

3. ČLANSTVO

Osnovna sastavnica svake Komunističke Partije su njeni članovi. Unutar Partije postojala je diferencijacija članstva u odnosu na staž, hijerarhiju, spol i zasluge. Kakva je struktura KPH Jastrebarsko nakon II. svjetskog rata? Podijelio sam ih upravo na temelju položaja u Partiji – na vodstvo Kotara Jastrebarsko i područnih ćelija i na obične članove Partije koji nisu obnašali nikakve formalne funkcije ali su ipak bitno utjecali na cjelokupno stanje Partije na području Jastrebarskog. Dodao sam i statističku obradu podataka o članstvu koje sam našao u arhivu kako bih dobio potpuniju sliku o promjenama u članstvu koje su se događale neposredno nakon završetka rata. U analizi vodstva koncentrirat će se na pregled ljudi koji su činili Kotarski Komitet, Biro i Plenum. Posebni naglasak ćemo staviti na pregled podrijetla vodstva kako bi utvrdili jesu li oni bili domaći komunisti ili je takvih nedostajalo pa ih se je „moralo“ uvoziti izvana. Bitan faktor u našem pregledu vodstva bit će eventualne promjene na vrhu. Jesu li se uopće događale ili je vodstvo ostalo netaknuto tijekom promatranog razdoblja, i kako je eventualna smjena utjecala na političko stanje na području kotara, Jesu li komunisti nešto dobili ili izgubili promjenama na vrhu? Također, treba razmotriti odnos vodstva kotara s ostalim članovima Partije te odnos pojedinih sekretara ćelija sa svojim članstvom. Kada govorimo o običnom članstvu imamo puno više materijala na temelju kojega možemo zaključivati kako su se odnosili prema svakodnevnim temama; poput religije, zaposlenja, otkupa poljoprivrednih proizvoda, seljačkim radnim zadrugama, izborima, *narodnim neprijateljima*, plaćanjem poreza, pretplate na tiskovine i ostalim važnim temama. Obični članovi su kao i vodstvo imali određene obaveze pa ćemo se u razmatranjima posebno osvrnuti na njihovo izvršavanje ili neizvršavanje istih. Sve to ćemo nadopuniti statističkim informacijama iz kojih možemo puno toga saznati i nadopuniti prije spomenute informacije. U analizi će se tako naći spolna struktura članstva, te od čega je KPH Jastrebarsko bila sastavljena, od novih članova koji su ušli u Partiju nakon rata ili od starih partijskih kadrova. Popisi članova nam pružaju priliku vidjeti jesu li radnici/proleterii činili osnovicu Partije (kako bi u teoriji trebalo biti) ili je ipak većina članova bila seljačkog podrijetla te kako se u određenim godinama broj članova smanjivao ili povećavao i koji je bio razlog tim trendovima. Zanimljivi su i popisi kazni članova koji nam pružaju priliku da usporedbom više godina za koje imamo podatke dođemo do određenih zaključaka o tome tko su bili isključeni, kolika je bila njihova brojnost, kakve su funkcije obavljali u trenutku isključenja, otkuda

su dolazili. kakva im je bila prošlost te jesu li se ikada vraćali u Partiju nakon što su bili isključeni. Nisu samo članovi odlazili po diktatu Partije zbog određenih prijestupa. Neki su napuštali članstvo u kotaru Jastrebarsko zbog niza drugih razloga, zbog kojih su ujedno i većinom dolazili novi članovi u Partiju. Budući da su nakon uspostave socijalističke Jugoslavije žene postale ravnopravne muškarcima, trebalo bi uzeti u obzir i njihov udio u strukturi vodstva, kako bi se ustanovilo koliko je proklamirana politika korespondirala u praksi. Sve podatke treba staviti u kontekst političkih i društvenih događanja na području Hrvatske i Jugoslavije u to vrijeme i pokušati do zaključka je li se Kotar Jastrebarsko izdvajao u nečemu od ostatka Hrvatske ili se savršeno uklopio u tadašnju sliku društva.

3. 1. ČELNI LJUDI KPH U JASTREBARSKOM

Na vrhu KPH Jastrebarsko nalazio se Kotarski Komitet (KK) Jastrebarsko kojemu su bile podređene sve druge partijske institucije u kotaru te je on provodio odluke CK KPH na području kotara Jastrebarsko. Odluke KK u praksu je provodio Biro u kojem je svaki član bio zadužen za određeni društveni, kulturni ili gospodarski sektor te je zatim prenosio upute sekretarima lokalnih partijskih organizacija koje su postojale u svakom selu neovisno o veličini i broju stanovnika, a oni su prenosili odluke članovima partije koji su provodili odluke u svakodnevnom životu.⁹⁷ Najšira platforma pod kojom su se članovi Partije okupljali bila je Plenum u kojem bi sudjelovali vodeći ljudi svih organizacija na području Kotara. Tko su bili vodeći ljudi Jastrebarskog u razdoblju nakon rata - domaći ljudi ili „uvezeni“ iz drugih područja zbog nedostatka domaćeg kadra. Kada su ulazili u Partiju, nakon rata ili tijekom samoga rata i koliko su bili aktivni i na čijoj strani. Jesu li prevladavali mlađi kadrovi ili stariji partijci. U nekim slučajevima i za neka razdoblja nema ovako detaljnih informacija o vodstvu, ali pokušat ćemo rekonstruirati njihov politički i osobni profil na temelju njihovih postupaka koji su navedeni u određenim arhivskim dokumentima. Prve informacije o ljudima koji su činili Biro doznajemo iz zapisnika sastanka Biroa KK SKH Jastrebarsko koji je održan 13. 3. 1946. i koji navodi da se Biro tada proširio sa šest na devet članova i da su novi članovi Nacek Pustaj, Zuccon Bogumil i Jura Damjanić te se podjeljuju pojedini sektori određenim osobama.⁹⁸ Nažalost, nema detaljnijih informacija o samim ljudima u Birou. Ipak saznajemo da odnosi među njima nisu bili idilični. Tako je na jednom od rijetkih dokumenata u kojem kritiziraju sebe

---

⁹⁷ Dušan Bilandžić, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, glavni procesi 1918 – 1985.*, 3. dopunjeno izdanje (Školska knjiga: Zagreb, 1985), 118.

⁹⁸ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 13. 3. 1946., str. 1.

i ostale članove vidljivo da je bilo trzavica i da se nisu međusobno najbolje podnosili te indirektno saznajemo o njima. Tako se općenito zamjera da su nemarni u radu, ne izvršavaju svoje zadatke na vrijeme. Naravno, uvijek se pronašla neka izlika za nepravilno ponašanje i rasprava se nastavljala dalje.⁹⁹ Sljedeći popis vodstva kotara nalazimo u dokumentu iz 1948.¹⁰⁰ kada je formiran izvršni odbor kotara u kojem se ne nalazi gotovo nitko s popisa iz 1946.¹⁰¹ što nisam uspio objasniti (izuzetak je jedino Josip Matasić koji je u oba popisa). Ipak usporedbom toga popisa s popisom iz 1950.¹⁰² gdje se navode članovi Biroa i njihove funkcije¹⁰³, možemo utvrditi da je ista garnitura vodila Jastrebarsko minimalno od 1948. Točan datum dolaska te iste garniture u kojima se ističe sekretar Vinko Lovrić i organizacijski sekretar Josip Matasić nije vidljiv iz dokumenata. Ta ista garnitura se istaknula i to ne po dobrome kada su, 1950. godine, nakon loših rezultata izbora, organizirali napad na svećenika u Okiću. Napad je gotovo završio tragičnim posljedicama budući da je svećenik upucan s čak dva metka jer nije želio dignuti ruke u zrak.¹⁰⁴ Iako su napad izvršili lokalni članovi iz Sredičkog i pojedini iz Jastrebarskog, glavni organizatori iza svega bili su upravo sekretar Lovrić i pojedini članovi kotarskog komiteta koji su indirektno sudjelovali ili su bili upućeni i nisu učinili ništa da se spriječi napad nego su odobrili Lovrićeve namjere.¹⁰⁵ Slučaj je podigao veliku prašinu čak i u CK SKH koji su organizirali posebnu komisiju¹⁰⁶ koja je ispitala cijeli slučaj te je CK na temelju izvještaja komisije oštro napao Lovrića i cjelokupni Komitet zbog raznih krimena. Komitet je bio prozvan da je naštetio ugledu Partije i vlasti, jer

---

⁹⁹„Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 30. 10. 1947., str. 1.

¹⁰⁰Ibid., 19. 8. 1948., str. 1.

¹⁰¹ Članovi Biroa 1946. godine: Vladimir Buneta, Vera Juraj, Zucon Bogumil, Matasić, Pustaj, Jelka Ilić, Jura Damjanić, Stjepan Cvetetić; članovi izvršnog odbora 1948. godine: Vinko Lovrić(predsjednik), Tomo Heraković(potpredsjednik), Tomo Pintar(tajnik), Ivan Sinkovački(trgovina i opskrba), Andro Mikša(socijalni odsjek), Mirko Petanjek(poljoprivredni odsjek), Ilija Radić(financijski odsjek), Milan Orsag(komunalni odsjek), Pavao Janković(industrija i obrt), Miloš Vidović(odjel rada), Petar Kišan(prosvjetni odsjek), Juraj Tomićak(planski odsjek) i Stjepan Ivančić(građevinski odsjek).

¹⁰² „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 09. 01. 1950., str. 1.

¹⁰³Članovi Biroa 1950. godine: Vinko Lovrić(sekretar), Josip Matasić(organizacijski sekretar), Stjepan Šinković(šef UDB-e), Mijo Mađer(kadrovnik), Miško Rak(predsjednik kontrolne komisije), Martin Štepinac(rukovodioc agitpropa), Ivan Skok(sekretar komisije).

¹⁰⁴ Svećenik na kojega je izvršen atentat zvao se Lovro Galić. Akcija se protezala kroz dva dana jer prvi puta kada su izvršitelji došli s namjerom da svećenika ubiju i zakopaju u šumi te proglase da je otišao iz zemlje, kuća je bila zatvorena. Izvršitelji su se mjenjali tijekom dva dana. Tako su prvog dana krenuli Ignac Kelečić, Mijo Rak, Ivan Ivanušić i Fureš, a drugog Kelečić, Ivanušić, Gojak i Zora Rak. Nakon napada koji je odvijao pred očima svjedoka, napadači su mislili da je svećenik mrtav pa su otišli. Svećenik je prebačen u bolnicu u Karlovac. (*Zapisi Politbiroa Centralnog Komiteta Komunističke Partije Hrvatske: 1945. – 1952., sv. 2. 1949 – 1952.,* priredila Branislava Vojnović (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006), 347. – 349.).

¹⁰⁵*Zapisi Politbiroa Centralnog Komiteta Komunističke Partije Hrvatske: 1945. – 1952., sv. 2. 1949 – 1952.,* priredila Branislava Vojnović (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006), 347. – 349.

¹⁰⁶ Članovi posebne komisije: Jovo Ugrčić (član Uprave za agitaciju i propagandu CK), Neva Jurković (član Uprave za kadrove CK) i Josip Kovačić (org-instruktorska uprava CK).

Lovrić nije tražio dopuštenje nadređenih za takve akcije. Pokušaj atentata bio je samo vrhunac smišljene akcije kojom se htio zamaskirati loš rezultat na izborima, a sastojala se od premlaćivanja i ubijanja ljudi¹⁰⁷ koji su apstinirali te se mobiliziralo cjelokupno članstvo kako bi te akcija bila što efektivnije provedena.¹⁰⁸ Kazne koje su uslijedile za partijsko vodstvo bile su relativno blage, po mom mišljenju, s obzirom na to da su mogli proći puno gore. Očito je Partija shvatila da je Komitet predoslovno shvatio njihove naputke o obračunavanju s *narodnim neprijateljima* nakon loših rezultata izbora. Zato su svi okrivljeni prošli samo s političkim reperkusijama, a ne i kaznenim (izuzev Lovrića koji je kažnjen kaznom zatvora na koju se žalio direktno Bakariću). Sekretar je isključen iz Partije jer je organizirao premlaćivanje i ubijanje pojedinaca u Krašiću, Desincu i pokušaj ubojstva svećenika u Okiću te je i sam sudjelovao u jednoj od tučnjava u Krašiću. Josip Matasić je dobio posljednju opomenu pred isključenje iz Partije te je smijenjen sa svih partijskih funkcija zbog organiziranja pokušaja ubojstva svećenika. Nije dobio isključenje jer je navodno bio pod utjecajem Lovrića. Mijo Rak je smijenjen sa svih funkcija zbog osobnog sudjelovanja u neuspješnom atentatu i jer je sklon opijanju. Martin Stepinac je također smijenjen sa svih funkcija i dobio je strogi partijski ukor jer je sudjelovao u tučnjavi u Krašiću i istu organizirao i pomagao je Lovriću. Posebno je bio kritiziran šef UDB-e u Jastrebarskom Stjepan Šinković koji je također dobio strogi partijski ukor i smjenu sa svih funkcija jer je znao za sve događaje i nije ništa napravio da to spriječi niti je obavijestio nadređene, te nije nakon događaja tražio krivce iako je dobio nalog od Oblasne UDB-e. Neki od sretnijih članova Komiteta poput Ignaca Kelečića, Ivana Gojaka i Zore Rak prošli su samo s partijskim ukorom, iako su direktno sudjelovali u događajima u Okiću, ali Partija je odlučila da je bitnije kazniti organizatore, dok su po njihovu mišljenju izvršitelji samo slijedili upute nadređenih. Mijo Mađar, posljednji okrivljeni, dobio je smjenu sa svih funkcija više zbog opijanja i drugih propusta nego zbog sudjelovanja u događajima koji su se slučajno ili ne dogodili upravo 10. travnja 1950. Gotovi svi okrivljeni su se složili s kaznom ali su također svi prigovorili da je prestroga.¹⁰⁹ Događaj je ključan u proučavanju rada Kotarskog Komiteta jer dotada nije bilo ovakve masovne smjene u vodstvu KPH Jastrebarsko te je značio jedinu intervenciju u proučavanom razdoblju u kojem je CK SKH morao direktno smijeniti cijelo vodstvo i postaviti novo. Kao što smo mogli vidjeti, okrivljenima su se ubrojili i manji krimeni

---

¹⁰⁷ Atentatu na svećenika u Okiću prethodilo je niz „blažih“ akcija: premlaćivanje 4-5 ljudi u Krašiću od strane 15 članova KP Slavetić, premlaćivanje dvojice seljaka u selima Kučani i Desinec.

¹⁰⁸ *Zapisnici Politbiroa CK KPH*, 542. – 552.

¹⁰⁹ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 06. 12. 1950., str. 1. – 3.

preko kojih je inače Partija uglavnom lakše prelazila, ali ovako veliki i javno upečatljivi prijestupi primorali su CK SKH da intervenira, smjeni i kazni krivce. Uzrok oštrog kažnjavanja i nepopustljivosti treba tražiti u vanjskim faktorima. Situacija u zemlji bila je kritična. Sukob sa Sovjetskim Savezom bio je na vrhuncu te su uz zapadna tržišta izgubljena i sva istočna.¹¹⁰ Uz tešku gospodarsku situaciju nadovezala se i ona politička koja je bila dramatičnija. Prijetila je vojna intervencija Sovjeta te je svaka naznaka skretanja sa partijske linije omogućavala sovjetskom vodstvu priliku za novi udar putem štampe.¹¹¹ Iako nema dokaza da je vodstvo Kotara bilo povezano sa IB – om moralo se drastično postupiti i smijeniti vodstvo kako bi se pokazalo domaćoj i inozemnoj javnosti kako je jugoslavenski put onaj pravi i kako svaka skretanje sa toga puta nosi konzekvence. Novo vodstvo nije automatski značilo da se stanje u Kotarskom Komitetu Jastrebarsko znatno popravilo. Stari problemi su ostali, no pod novim vodstvom uslijedile su i nove puno profinjenije metode borbe protiv *narodnih neprijatelja*. Novo vodstvo¹¹² izabrano je tek početkom 1951. godine, a kao glavni sekretar postavljen je Tomo Mikulić¹¹³, koji će na toj poziciji ostati kratko, te je već krajem godine premješten u Kotarski Komitet Karlovac i na njegovu poziciju je postavljen njegov brat Franjo Mikulić uz obrazloženje da budući da su obiteljski povezani nisu mogli biti u istom Komitetu.¹¹⁴ O zadnjem partijskom vodstvu kotara Jastrebarsko u promatranom razdoblju znamo najviše. Plenum koji se sastao 1953. godine bio je nacionalno homogeno tijelo koje su u potpunosti činili Hrvati, i koji su uglavnom bili lokalnog podrijetla, no ovdje moramo zastati i detaljnije pogledati njihova mjesta rođenja. Prije spomenuti sekretar Tomo Mikulić koji se u međuvremenu vratio iz kotara Karlovac i ponovno postao sekretar u Jastrebarskom, rođen je u kotaru Karlovac i nije bio rođeni Jaskanac, iako je Karlovac susjedni kotar ipak ga možemo smatrati jednim od rijetkih „uljeza“ u dosta homogenom, pretežno jaskanskom plenumu u kojem su još dva člana bila iz Velike Gorice koja je također dosta blizak kotar, te je jedan član bio rodom iz kotara Krk.¹¹⁵ Član se zvao Josip Drpić te je u to vrijeme bio šef jaskanske UDB-e i očito je da je Partija htjela na tom mjestu nekoga potpuno nepristranog i koji uopće nema nikakvih veza s ljudima iz jaskanskog kotara. Što se tiče rođenih Jaskanaca koji su bili članovi plenuma ili biroa prevladavali su oni rođeni u

---

¹¹⁰ Bilandžić, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 162.

¹¹¹ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, 280.

¹¹² Novi Biro: Tomo Mikulić, Ivan Skok, Ivica Bradač, Josip Drpić, Mijo Fureš, Dako Strmac, Pavao Penezić, Tomo Pintar, Nikola Tržaćki.

¹¹³,Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 04. 01. 1951., str. 1.

¹¹⁴ *Zapisnici Politbiroa CK KPH*, 773. – 774.

¹¹⁵ Vidi Tablicu 1.

brdskim krajevima ili krajevima koji idu prema Žumberačkom i Plešivičkom gorju, što ne treba iznenaditi ako znamo da je većina pokreta otpora u jaskanskom kotaru bila upravo koncentrirana u brdima Žumberka i Plješivice te je većina članova bila honorirana za svoj doprinos u ratnim vremenima položajima na vodećim pozicijama. Gotovo uopće nema nikoga iz Jastrebarskog ili okolnih naselja poput Cvetković, Čabdin, Domagović, Petrovina, Novaki, Volavje. Mogli bismo reći da je vodstvo 1953. bilo izrazito mlado jer je većina članova bilo svojim 20-ima, dok je sekretar sa svojih četrdeset i četiri godine bio jedan od najstarijih. Podrijetlo članova nije bilo niti blizu proleterskog već je većina bila iz siromašnih seljačkih porodica, a ni tadašnja zanimanja većine nisu bila ništa bolja. Od 28 članova Plenuma samo njih sedam nisu bili zemljoradnici, a kada izuzmemo još tri službenika dobivamo samo četiri prava radnika.¹¹⁶ Sastav Plenuma ne treba čuditi; on je ogledni primjerak šireg društva, kako kotara tako i države u kojoj je većinom u neposrednim godinama nakon rata prevladavalo poljoprivredno stanovništvo, a taj omjer će se povećati na stranu radnika tek u kasnijim godinama¹¹⁷. Naročito će taj proces biti dugotrajan u kotarevima poput Jastrebarskog gdje se većina ljudi još uvijek oslanjala na tradicionalno poljodjelstvo. Obrazovanje nije bilo ništa bolje. Većina je imala završenu samo osnovnu školu, uz nekolicinu koju su imali završenih nekoliko razreda gimnazije ili stručnih škola. Također, neki su se istakli dodatnim obrazovanjem pa su u njihovim biografijama stajale informacije o završenim nižim partijskim školama. Bračni status je bio gotovo ravnomjerno podijeljen između oženjenih/udatih i oni koji još to nisu bili što ne treba ni čuditi budući da su neki bili tek u ranim dvadesetim godinama. Zanimljiva je informacija o njihovu sudjelovanju u neprijateljskim formacijama tijekom rata i sudjelovanje u narodnooslobodilačkom pokretu i pristupanje KPJ. Iako nema niti jednog člana koji je bio pripadnik ustaškog pokreta tijekom rata, nalazimo čak sedmoricu njih koji su bili pripadnici domobranstva, iako je većina njih bila nakratko ili po prisili te su nakon služenja otišli pomagati partizanski pokret. Što se vidi i iz podataka koji pokazuju da je većina članova počelo pomagati pokret ili aktivno sudjelovati u njemu već 1942. i 1943. dok su još bili adolescenti ili u svojim ranim dvadesetim godinama. Sam ulazak u Partiju ipak je kasnio pa je tako određen broj ušao u Partiju tek nakon završetka rata. Neki su imali doista životopisne ratne puteve u kojima su bježali iz zatvora ili prolazili sve

---

¹¹⁶ Vidi Tablicu 1.

¹¹⁷ Krajem 1945. 56,7% članstva KPJ činili su seljaci, dok je 1952. udio seljaka pao na 28,2% (Berislav Jandrić, *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945. – 1952. Organizacija, uloga, djelovanje* (Zagreb: Srednja Europa, 2005), 71; 78.

najgore ustaške logore, ili se pridruživali slovenskim partizanima.¹¹⁸ Možemo zaključiti kako je na vrhu kotara Jastrebarsko bilo burno, ništa manje zanimljivo nije bilo na terenu gdje su sekretari pojedinih ćelija zlouporabili svoj položaj kada su god stigli i u većini slučajeva bili otkriveni i snosili reperkusije (iako bilo je i onih koji su izbjegli drastične kazne). Neki su poput Milana Orsaga, pročelnika opskrbe, 1946. napustili dužnost bez valjanog razloga pa je po kratkom postupku izbačen iz Partije (optužen za malograđanštinu).¹¹⁹ Drugi su ipak prošli bolje pa je tako zanimljiv slučaj Josipa Matasića, već prije spomenutog organizatora neuspjelog atentata na svećenika u Okiću, koji je kao pročelnik financijskog odbora KK počinio pogrešku pošto je samovoljno podijelio nagrade ljudima koji su sudjelovali kod naplate poreza iako mu je Komitet izričito to zabranio (nagrade nisu bile male, već su iznosile od 2000 do čak 8500 dinara) te je naknadno morao pod pritiskom povući odredbu.¹²⁰ Vjerojatno ga teža kazna nije sustigla jer je bio miljenik tadašnjeg kotarskog sekretara Lovrića. Odjel za financije i kasnije je imao problema u svom poslovanju. Tako su 1951. primijećeni problemi u radu službenika kod prikupljanja poreza. Službenici nisu naplaćivali porez te su izdavali lažne potvrde, a kao primjer je naveden Šime Čačić koji je prednjačio u ovim postupcima kao i u mnogim drugim kao što su (pogrešno knjiženje ubranog poreza) - očiti primjer prikrivanja krađe novaca), opijanje prilikom naplate i grubo postupanje s narodom (primjer otkupa vina u Reki kod Jambrovića gdje su službenici udarali njegova malodobnog sina).¹²¹ Sekretari ćelija uglavnom su se ponašali kao lokalni šerifi i radili su što su htjeli. U nekim slučajevima su prošli bolje nego u drugima. Niz je takvih primjera, poput onoga u Kupincu gdje su sekretar Šestak i predsjednik SRZ Ferko Mikušević ukrali zadružno žito te su zbog toga isključeni iz Partije i poslani na sud ili primjer sekretara u Cvetkoviću koji se nije pojavio na sastanku već šest mjeseci i predlaže se njegovo smjenjivanje.¹²² Ni članovi plenuma kotara nisu bili nevini. Tako se spominje Stjepan Lukiček koji je cijelo poduzeće gdje je bio direktor htio podrediti svojim interesima te je zbog toga završio u zatvoru. Neki su sekretari zaboravili da su se vremena promijenila i da komunistička doktrina ne dozvoljava privatno vlasništvo, pa je tako Slavko Mađer, sekretar u Kupincu, otvorio privatnu gostionicu i bavio se trgovinom te je zanemario rad svoje ćelije za što se predlaže isključenje iz Partije (navodi se da se isti opijao i spavao po

---

¹¹⁸ Vidi Tablicu 1.

¹¹⁹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 23. 09. 1947., str. 1.

¹²⁰ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 28. 11. 1947., str. 1.

¹²¹ Ibid., 15. 02. 1951., str. 2.

¹²² Ibid., 22. 02. 1950., str. 1.

stolovima u gostionici). Događale su se i pomalo smiješne situacije u kojima sekretari nisu željeli primiti funkciju na koju su izabrani kao što se na primjer dogodilo u Kalju 1951. godine.¹²³ Došlo je i do problema pri reorganizaciji određenih Mjesnih narodnih odbora što se očitovalo i u djelovanju sekretara, a najbolji primjer pruža spajanje MNO Jastrebarsko sa Malunjem i Rekom gdje je predsjednik zanemario Jasku jer je bio sa sela i zbog toga se pitanje stanova u Jastrebarskom nije rješavalo te je on bio smijenjen.¹²⁴ Omladinsko vodstvo nije bilo pošteđeno propusta na koje su stariji članovi stalno ukazivali. U Omladinskom komitetu bilo je ljudi „slabih kvaliteta“ od kojih je izdvojen Taciger koji je vodio prilično buran život te se uspio potući sa nekim ljudima na Plješivici i pronašao je prilježnicu u Cvetkoviću. Zbog ovakvog ponašanja prijetilo mu je izbacivanje iz Partije.¹²⁵ Predsjednik aktiva omladine u Kupčini odlazio je s druge strane u crkvu što je bilo strogo protivno komunističkim načelima koja su nalagala da svi članovi raskrste s religijom na svim područjima javnog života. Religija je trebala biti privatna stvar pojedinca.¹²⁶ Posebna kritika je upućena jer se ništa nije poduzelo da se isti predsjednik smijeni.¹²⁷ Pogrešnih religijskih shvaćanja nisu bili pošteđeni ni stariji sekretari. Doduše, sekretar Nikola Balaško iz Petrovine možda nije sam išao u crkvu ali je dopuštao svojoj ženi da odlazi na misu i ugošćuje svećenika u njihovu domu što je kočilo ostale članove ćelije u borbi protiv religije.¹²⁸ Nisu samo nepravilna religijska shvaćanja bila problem. Postojala su nepravilna shvaćanja i u masovnim organizacijama među vodstvom istih. Predsjednik Narodne Fronte Davila je unosio razna „buržoaska shvaćanja“ te je bio „branioc antinarodnih elemenata“ u Fronti što je dovelo do nejedinstva među članovima.¹²⁹ Još je veći problem bio šovinizam koji se počeo pojavljivati unutar kotara, a najviše se manifestiralo u Dječjem Domu Jaska gdje se upravitelj ćelije loše odnosio prema članovima Partije koji su namješteni u domu te je počeo širiti mržnju između hrvatske i srpske djece tako što je puštao katoličku djecu kućama za vrijeme božićnih blagdana ili je radio različite menije za katolički i pravoslavni Božić.¹³⁰ Pojava takve politike detektirana je i od strane Kotarskog Komiteta koji je uzrok našao u spajanju tri bivša kotara što je rezultiralo određenom razinom netrpeljivosti prema onima koji nisu iz

---

¹²³ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 09. 10. 1951., str. 3 – 4.

¹²⁴ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 09. 10. 1951., str. 6.

¹²⁵ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 15. 05. 1950., str. 3.

¹²⁶ Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. – 1980.* (Despot infinitus; Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje: Zagreb : Slavonski Brod, 2013), 18.

¹²⁷ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 06. 1954., str. 2.

¹²⁸ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 30. 01. 1954., str. 2.

¹²⁹ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 02. 1947., str. 2.

¹³⁰ Ibid., 10. 02. 1948., str. 1.

Jaske¹³¹ (koji ne bi smio postojati). Represivni aparat je također zakazivao u kotaru jer je bilo problema s komandrom Narodne milicije u Oštrcu i šefa Narodne milicije u Jaski koji uz neizvršavanje svojih zadataka nisu postupali sa strankama na opravdani način. U konačnici su samo opomenuti.¹³² Raskidom sa Sovjetskim Savezom sekretari su počeli biti prozivani i zbog podrške Rezoluciji Informbiroa (primjer Tumpića, sekretara Dječjeg doma u Klinča selu).¹³³ Tijekom izbora, neki sekretari su posebno bili nemarni i nisu ozbiljno shvatili svoju funkciju te je dolazilo do niza nepravilnosti. U Klinča selu je sekretar Milan Sakoman zatvorio biralište već u jedanaest sati, a neki sekretari kao na primjer Stjepan Ivančić u Plješivici nisu se ni kandidirali na izborima.¹³⁴ Pregledavajući statističke podatke o kaznama članova od 1947. do 1952. čak je dvadeset i pet sekretara raznih ćelija ili SRZ-a bilo kažnjeno (uglavnom isključivanjem), zbog raznih prijestupa od kojih su neki već navedeni u dosadašnjem izlaganju, a neki se nisu pojavljivali dosada. Uglavnom se radilo o: pronevjerama novca, prisvajanje zadružne imovine za sebe, religijskih prijestupa poput krštenja djeteta u crkvi ili vjenčanja u crkvi, skretanje s linije Partije, nedolazak na sastanke, neplaćanje članarine te, paradoksalno, ne ulazak u SRZ iako su ti isti partijci obavljali funkciju predsjednika SRZ u kojeg formalno nikada nisu ušli.¹³⁵ Potonje je bilo veoma važno jugoslavenskom vodstvu koje je provodilo politiku intenzivne kolektivizacije tokom sukoba sa SSSR-om te je zahtijevalo da što više seljaka uđe u SRZ-e.¹³⁶ Partija nije mogla tolerirati niti jedan od ovih prijestupa i morala je oštro kazniti krivce kako bi pokazala običnim članovima ćelija ili SRZ-a da ne mogu raditi što ih je volja već da postoji jasna linija Partije koju svi moraju slijediti, pa tako i sekretari i predsjednici. Zanimljivo je primijetiti da je većina prijestupnika ušla u KPH tek nakon rata s nekoliko izuzetaka koji su već bili u Partiji tijekom rata te možda u tome treba tražiti razloge slabije discipline među sekretarima, kao i to što su gotovi svi bili u svojim dvadesetim i tridesetim godinama života. Također se može iščitati da su okrivljeni bili iz ruralnih gorskih ili prigorskih područja nešto dalje od centra kotara¹³⁷ te ih je upravo ta daljina i njihovo mišljenje da su ratnim zaslugama zaslužili da samovoljno zaobilaze pravila, potakli da rade stvari koje su bile izvan partijske linije. Neki sekretari nisu

---

¹³¹Ibid., 25. 08. 1947., str. 1.

¹³² Ibid., 10. 02. 1948., str. 1.

¹³³ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 20. 11. 1950., str. 2.

¹³⁴„Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 28. 02. 1951., str. 1.

¹³⁵Vidi Tablicu 2.

¹³⁶ Marijan Maticka, „Hrvatsko seljaštvo i politika kolektivizacije (1945.-1953.)“ u *Spomenica Ljube Bobana 1933. – 1994.*, ur. Mira Kolar Dimitrijević (Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1996), 370 – 371.

¹³⁷Ibid.

smijenjeni već su sami otišli s funkcija i to ne zato jer su premješteni na neku drugu poziciju unutar ili izvan kotara već su bili potaknuti nekim drugim faktorima. Takvih primjera nema mnogo, ali izdvojio bih slučaj Slavka Žužaka, sekretara Petrovine koji je 19. 3. 1953. podnio ostavku na tu dužnost te je izašao iz Komunističke Partije iz više razloga, ali primarno zbog sukoba s KK Jastrebarsko oko zemljišta „Keleduša“, usprkos molbi koju je sekretar Žužak osobno podnio da navedeno zemljište mogu koristiti i mjesta Petrovina i Rastoki. Zemlja je prodana Rastokima te je njegova molba ignorirana. U svom obrazloženju uz ovaj razlog navodi i ignoriranje kotara u pitanju elektrifikacije mlina i izostanak akcije kod vraćanja ukradenih remena iz mlina od strane predsjednika SRZ Dragovanjšćak Nikole Lukičeka.¹³⁸ Upravo je Lukiček jedan od rijetkih primjera kako je biti članom Kotarskog Komiteta bila ponekad dobra stvar budući da se mogla ostvariti osobna korist. Godine 1947. postojala je mogućnost za dobivanje pomoći u iznosu od pet tisuća dinara zbog slabe materijalne situacije kod kuće (pomoć od tri tisuće dinara također je dobila Draga Maršić, također članica KK).¹³⁹

3. 2. ČLANOVI PARTIJE

Za razliku od vodstva i raznih ćelija, odbora i SRZ-a, obični članovi nisu imali toliku političku odgovornost, niti prilika da budu smijenjeni s određenih funkcija. To doduše, nije automatski značilo da nisu *skretali* s partijske linije i da se na njih nisu odnosili grijesi njihovog vodstva. Upravo na temelju ponašanja običnog članstva Partije možemo dobiti kompletnu sliku tadašnje Partije u kotaru Jastrebarsko nakon rata. Vodstvo je samo ogledni primjer svoga članstva. Uostalom, vodstvo se u većini slučajeva, kao što smo vidjeli, regrutiralo direktno iz domaćih članova kotara, a tek su rijetki bili izvana. Pokušat ćemo dobiti sliku običnih članova toga vremena u kotaru Jastrebarsko. Slika će se kreirati postepeno nakon što obradimo spolni, dobni i socijalni sastav partijaca, njihova zanimanja, njihov ratni angažman, njihove prijestupe ili dobre stvari koje su radili unutar Partije. Nažalost nemamo popisa članova iz svih godina kako bi mogli raditi kompletne usporedbe, no na temelju dva popisa, jednoga iz 1949., a drugoga iz 1952., uz dodatke arhivskih dokumenata i drugih popisa pokušat ćemo doći do relevantnih zaključaka. Prvi popis iz 1949. sadrži tisućudvijesto i devetnaest imena članova s podatkom njihova zanimanja i godina upisa u Partiju. Popis iz 1952. oskudijeva informacijama te sadrži

---

¹³⁸HR-DAZG-676, KK SKH Jastrebarsko, „Mjesni komiteti: Petrovina“, 19. 03. 1953., str. 1.

¹³⁹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 30. 10. 1947., str. 1.

samo imena i godinu upisa u Partiju. Evidentno je iz popisa da je 1949. bilo čak tristotine članova Partije više u kotaru Jastrebarsko nego što je to bilo 1952.¹⁴⁰ Ovakav drastičan pad članstva jednostavno je objasniti pogledom na treći popis koji ćemo koristiti u našoj analizi, popis kazni članova od 1947. do 1952. godine u kojem je vidljivo da je otprilike malo manje od tri stotine članova u tom vremenu izbačeno iz Partije.¹⁴¹ Budući da nije bilo većeg priljeva novih članova u Partiju, u pet godina zabilježen je drastičan pad članstva. Partija nije ignorirala ovakve brojke te je stalno upozoravala da je nužno primanje novih članova, no sve je ostalo samo na riječima jer su sekretari ćelija bili suzdržani u primanju novih članova, a nije niti postojao interes za ulaskom u Partiju na nivou Kotara. Izlazak je bio povećan zbog strožih kriterija kojima su bili izvrgnuti partijci te su iz razloga o kojima ćemo kasnije raspravljati bili izbacivani ili kažnjavani nekom drugom kaznom. Brojka od više od tisuću dvjesto članova Partije koja je vjerojatno posljedica ratnog i post ratnog priljeva članova drastično se smanjila usred filtriranja same Partije koja je odlučila zadržati ljude koji će se držati linije Partije i odbaciti sve one koji su svojim dužnostima pristupili olako. Drastično je i smanjen broj žena u promatranom razdoblju. Omjer žena i muškaraca u prvom popisu bio je izjednačen (žena je čak bilo jedan posto više od muškaraca)¹⁴² za što ne nalazim valjano objašnjenje usprkos tome što su nakon rata ženama izjednačena prava s muškarcima. U sljedećem popisu, žene su, na puno realnijih sedamnaest posto udjela u članstvu, što dokazuje da je Partija bila izrazito muško područje djelovanja.¹⁴³ Uostalom, svi sekretari bili su muškarci, dok je za ženu maksimalno dostignuće bilo članica KK.¹⁴⁴ Pad od čak trideset i četiri posto ženske populacije u ukupnom članstvu teško je objasniti. Izbacivanje bi mogao biti jedan od razloga, no tek su pedeset i četiri žene bile kažnjene između dva popisa članova. Postoji mogućnost da su jednostavno bile brisane s popisa zbog neaktivnosti, dok je istovremeno rastao broj novopridošlih muških članova. Zanimanja kojima su se članovi bavili imamo samo za 1949. godine, i ona pokazuju da prevladavaju kućanice, što nije iznenađujuće budući da žene dominiraju na cjelokupnom popisu. Iza njih su najbrojniji službenici što govori o porastu birokracije na lokalnoj i državnoj razini.¹⁴⁵ Tek na trećem mjestu su

---

¹⁴⁰1949. godine na popisu se nalazi 1219 članova („Registar članova KK KPH/SKH 1949. – 1950.“), dok se na popisu iz 1952. nalazi 755 članova („Registar članova KK SKH Jastrebarsko 1952.“).

¹⁴¹U vremenu od 1945. pa do 1952. iz KPH/SKH Jastrebarsko izbačeno je 268 partijaca („Knjiga partijskih kazni 1945 - 1949. , Knjiga kazne članova K. P. za 1951 - 1952. - 1950. - 1952. , Knjiga kazne 1949. - 1950.“).

¹⁴²Vidi Grafikon 1.

¹⁴³ Vidi Grafikon 2.

¹⁴⁴Na popisu članova Plenuma iz 1953. samo su dvije žene: Dragica Maršić i Ljubica Vinterštaj.

¹⁴⁵Trideset osam posto kućanica nalazi se na popisu iz 1949., dok je službenika na istom popisu dvadeset tri posto.

radnici kojih je samo devedeset i četiri od tisućudvijesto i devetnaest, što je tek osam posto ukupnog članstva, što ne treba čuditi ako znamo da je Jastrebarsko pretežno ruralni kraj bez velikih tvornica, te su radnici na posao morali većinom ići u Zagreb. Još jedna kategorija gdje možemo uspoređivati dva popisa je ona godina ulazaka članova u Partiju. U prvom popisu svi navedeni su ušli u Partiju nakon rata i to najviše 1946. i 1948. godine¹⁴⁶, dok se na drugom popisu ističu oni članovi koji su ušli u Partiju neposredno nakon rata, to jest, 1945. ili nakon 1950., a ostale godine ulaska su manje zastupljene.¹⁴⁷ To je moguće objasniti isključivanjem velikog broja članova koji su primljeni nakon rata tijekom sukoba s Moskvom, i primanjem novih članova nakon smirivanja sukoba kako bi se Partija popunila svježim članstvom. Isključenja i ostale kazne bile su sastavni dio života članova Partije. Popis isključenih koji je korišten u našoj analizi donosi detaljan uvid u sve aspekte kažnjavanih. Prema tom popisu, najviše ih je isključeno u periodu 1947. – 1949. godine, i u periodu 1951. do 1952. godine.¹⁴⁸ To se podudara s republičkom razinom u kojem je najviše kažnjanih upravo u tom razdoblju.¹⁴⁹ Razloge možemo tražiti u jačanju partijske discipline i obračun s pristašama Informbiroa. Najviše su kažnjavani seljaci neovisno o kategorijama u koje su bili smješteni. Čak devedeset i osam posto kazni u kotaru Jastrebarsko odnosilo se na seljake, dok je samo dva posto otpadalo na radnike i činovnike.¹⁵⁰ To ne treba čuditi budući da je seoska populacija bila najbrojnija, dok je radnika i činovnika bilo relativno manje, te su za razliku od seljaka bili manje skloni kršenju partijske discipline. Ista problematika je uočena i na republičkoj razini na kojoj su upravo seljaci bili najčešće isključivana kategorija zbog raznih prijestupa od neaktivnosti, religioznosti, neulaska u SRZ i neizvršavanja obaveza prema državi.¹⁵¹ Sve je to mučilo i jaskanske seljake koji su isključivani ili kažnjavani zbog identičnih prijestupa. Naravno, uz navedene razloge kažnjavanja može se nabrojati još niz prijestupa koji su izrgavali obične partijce partijskom sudu: opijanje, pronevjere, tučnjave, zaštita kulaka, sabotiranje SRZ, i još niz permutacija na navedene prijestupe. Neki su optuženi samo za jednu stvar, dok su drugi imali popriličan broj prijestupa. Ipak, i jedan teži prijestup bio je nekima dovoljan da dobiju ispisnicu iz Partije što se u većini slučajeva i događalo. Bilo je čak i slučajeva gdje su pojedinci sami zatražili ispis iz Partije zbog razloga koji nisu navedeni u popisu. Popis donosi još nekoliko zanimljivih kategorija koje nam donose kompletnu sliku

---

¹⁴⁶ Vidi Grafikon 3.

¹⁴⁷ Vidi Grafikon 4.

¹⁴⁸ Vidi Grafikon 5.

¹⁴⁹Jandrić, *Hrvatska pod crvenom zvijezdom*, 105. – 108.; 134. – 137.

¹⁵⁰ Vidi Grafikon 6.

¹⁵¹Jandrić, *Hrvatska pod crvenom zvijezdom*, 74.

kažnjavanih članova. Gotovo svi su bili Hrvati¹⁵², te su rođeni na području kotara Jastrebarsko.¹⁵³ Većina kažnjavanih su muškarci, dok je žena tek sedamnaest posto što se podudara sa omjerima s prethodno spomenutog popisa partijaca iz 1952. godine. Najviše su kažnjavani oni članovi koji su ušli u Partiju u zadnjim godinama rata i oni koji su ušli 1948. godine¹⁵⁴, to jest, kažnjavani su oni koji su ulazili u godinama kada je partijska selekcija bila slabija i kada su se dogodila masovna primanja u Partiju. Uz to možemo nadovezati podatak da je bilo i partijaca koji su izbačeni, a koji su u ratu bili pripadnici neprijateljskih postrojbi (ne samo domobrana koji su imali blaži tretman, već i ustaša).¹⁵⁵ Također, najviše su izbacivani članovi koji su u trenutku izbacivanja bili u svojim tridesetim i četrdesetim godinama života. Nestajanje određenih članova između dva popisa nije nužno značilo da su izbačeni, već je moglo značiti da su otišli u drugi KK što se često događalo, te su najbrojniji prijelazi bili u obližnje kotare; Samobor, Karlovac, Zagreb, Sisak, Velika Gorica ili nešto dalje poput Zlatara, Ivaneca Varaždina, Petrinje, Labina, Valpova, Vrbovca, Preloga, pa sve do Beograda i Zemuna. Najčešći razlog brisanja s popisa, uz isključenje, bio je odlazak muških članova na služenje vojnog roka u Jugoslavensku Armiju. Određeni broj partijaca je također odlazio na školovanja u druge dijelove države pa je brisan s popisa. Članovi su se i vraćali u jednom trenutku iz vojske ili školovanja pa se ponovno unašali u popise ili su se popisi nadopunjavali novim članovima tako što bi dolazili ljudi iz obližnjih kotareva (najčešće iz Samobora, Karlovca, Zagreba, Velike Gorice) radi premještaja u službi (najčešće učitelji i vojno osoblje).¹⁵⁶ Nakon statističke analize u kojoj je veća koncentracija bila na brojkama i usporedbama, koncentrirat ćemo se na konkretan život običnih partijaca i njihov odnos prema određenim problemima kao što su plaćanje članarine i poreza državi, dolazak na partijske sastanke, pretplata na štampu, odnos prema poslu, religiji, otkupu, izborima i narodnom neprijatelju. Pregledom popisa mogli smo dobiti opću sliku o ponašanju pojedinih članova Partije u odnosu na navedenu problematiku te su upravo neke od ovih stavaka bile ključne u kažnjavanju partijaca. Stoga ne čudi što je odnos prema većini ovih stvari bio neadekvatan. Ne smijemo generalizirati, no partijski sastanci otkrivaju da je u gotovo svakoj ćeliji na području kotara postojao određeni broj članova koji je imao tzv.

---

¹⁵² Vidi Grafikon 7.

¹⁵³ Vidi Grafikon 8.

¹⁵⁴ Vidi Grafikon 9

¹⁵⁵ 33,4 % članstva KK KPH Jastrebarsko sudjelovalo je u „neprijateljskim formacijama“ (Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, 255.)

¹⁵⁶ HR-DAZG-676, KK SKH Jastrebarsko, „Obrazac broj 8: Registar članova KP i njihova partijska dokumentacija KK KPH/SKH Jastrebarsko 1950. – 1952.“

nepravilan odnos prema određenoj ili svim stavkama. Posebno je problem nastao kod naplate poreza kojeg bi u teoriji partijci trebali prvi platiti kako bi dali primjer ostalim sugrađanima. Teorija je u praksi zakazala, te se često događalo da oni prvi nisu plaćali dok su ostali plaćali što je vjerojatno proisteklo iz pogrešnog razmišljanja da su u privilegiranom položaju jer su članovi Partije pa se zakoni republike na njih ne odnose. Takvo razmišljanje odrazilo se i na otkup poljoprivrednih proizvoda koji nikada nisu bili sakupljeni u punom obujmu te u aktivizaciji radne snage koja također na području kotara nije bila stopostotna. Problem su osim onih koji su plaćali porez stvarali i neki članovi koji su ga ubirali pa je tako drug Kaje iz Krašića ubirao porez i nikada ga nije predao te se ne zna gdje je novac završio.¹⁵⁷ Članovi su svoje dužnosti olako shvaćali pa su stvarali partijskim ćelijama velike probleme. Pogotovo je to došlo do izražaja tijekom izbora u kotaru Jastrebarsko koji je ionako bio osjetljiva točka KPH zbog velikog broja apstinenata i onih koji nisu glasali za Partiju, a to su dodatno pogoršavali sami partijci koji su, kao na primjer, Vlade Maljevac u Brezovcu 1950. govorio ljudima da je svejedno u koju kutiju glasaju.¹⁵⁸ Posebno je osjetljivo bilo pitanje religije gdje su članovi obično najviše griješili te neki nikako nisu mogli u potpunosti raskrstiti s religijom. Tako su postojali neki drugovi koji na Božić nisu radili što je suprotno partijskim odredbama. Što je još zanimljivije, među njima se nalazi i Josip Drpić koji je spominjan u prošlom poglavlju kao šef jaskanske UDB-e i kao jedan od, po hijerarhiji, najviših ljudi. Članovi su se uvijek pokušali izvući iz problema praveći se „nezalicama“ te je tom prilikom jedan od okrivljenih za nerad na Božić, Stjepan Lukićak izjavio „da on nije znao da se na Božić radi“.¹⁵⁹ Neki su članovi svjesno išli u crkvu na Božić i slavili ga kao kršćanski blagdan poput onih u Budinjaku, Pribiću i Gorici.¹⁶⁰ Problema je bilo i oko vjenčanja u crkvi zbog kojega su članovi gotovo automatski bili isključeni iz Partije. Ipak, uvijek su postojali izuzetci poput Tome Filipovića kojega nisu isključili jer je bio dobar komunist i u budućnosti će pokušati s njime poraditi da izbjegava odlaske u crkvu.¹⁶¹ Takvih propusta članova vezanih za religiju ima podosta te se nisu tolerirali ni najmanji prijestupi poput nošenja svijećnjaka na pogrebu svećenika u Kupćini od strane partijca Drage Brajaka.¹⁶² Poseban je problem bio u manjim ćelijama poput one u Kupincu gdje su samo tri člana a

---

¹⁵⁷ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 15. 05. 1950., str. 2.

¹⁵⁸ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 06. 10. 1950., str. 1.

¹⁵⁹ *ibid.*, 04. 01. 1951., str. 4.

¹⁶⁰ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 15. 02. 1951., str. 3.

¹⁶¹ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 19. 11. 1951., str. 3.

¹⁶² *ibid.*, 15. 02. 1952., str. 5.

jedan je dao krstiti dijete u crkvi i predlaže se njegovo izbacivanje.¹⁶³ Pojavom Rezolucije Informbiroa pojavili su se pristalice među članstvom koji su simpatizirali politiku Moskve i označeni su kao petokolonaši. Među njima su neki bili i istaknuti članovi kotarskog Plenuma poput Nikole Herakovića iz Budinjaka.¹⁶⁴ Izuzev težih prekršaja poput prethodno navedenih, Partija nije blagonaklono gledala niti na nemoralni život članova, a naročito članica pa je zanimljiv primjer članice ćelije Jastrebarsko Dragice Bencetić. Ona je bila pod istragom komisije koju je vodila Kufrin iz CK Zagreb i koja je otkrila da je živjela u konkubinatu s radnikom iz Slovenije, Dragutinom Laxom što možda i ne bi bio veliki problem da se ta vijest nije pročula po cijeloj Jaski i okolici što je dovelo do kritiziranja njenog nemoralnog života te se zamjeralo što živi nevjenčano s muškarcem. Izvukla se iz problema tako što je obećala da će se oženiti čim dotični gospodin dobije potrebne papire iz Slovenije. Ista komisija je istraživala možda i zanimljiviji slučaj u kojem je partijski član Krsnik optužen da je imao bliske odnose sa ženom Stanka Premužića i da je to uzrok rastave Premužića i žene. Time Krsnik *blati ugled i čast Partije*. Krsnik je priznao da je imao bliske odnose sa dotičnom jer mu je bila potrebna kako bi došao do nekih podataka za sudsku raspravu protiv nekog ustaškog zločinca. Negira bilo kakve spolne odnose i tvrdi da je sve bilo prijateljski, a za razvod je okrivio ženino bludno ponašanje za vrijeme rata i njeno druženje s neprijateljskim vojnicima. Treći slučaj koji je bio pod istragom komisije također je vrlo brzo završio prihvaćanjem objašnjenja člana ćelije Milice Orsag o kojoj se pričalo da je imala nedozvoljene spolne odnose sa Josip Bašićem na što je ona odgovorila da su članovi Partije u njenu kancelariju samo dolazili na pranje ruku.¹⁶⁵ Svi ovi primjeri pokazuju da je Partiji vrlo važno bilo kako se komuniste percipira prema van te su zahtijevali od svojih članova visoke moralne standarde ili barem diskreciju ako bi se afere događale te su ozbiljno sankcionirale svake nemoralno ponašanje za koje se ispostavilo da je istinito. Dok kod ovakvih slučajeva koje je istraživala komisija nije moglo biti dokazano da su članovi doista ogriješili o statut KPJ, neki drugi slučajevi nisu ostali na razini špekulacija. Tako je u zapisniku Osnovna partijska organizacija (OPO) Novaki 1949. pronađen postupak protiv druga Ivice Fabijanića koji je tukao Ivana Karala i narod se okomio na komuniste i njih krivi za premlaćivanje. Nije to bio jedini prijestup druga Fabijanića. Dotični se pokazao loš prilikom mobilizacije u Domagoviću i prilikom

---

¹⁶³„Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 18. 04. 1950., str. 2.

¹⁶⁴„Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 26. 02. 1951., str. 1.

¹⁶⁵„Mjesni komiteti: Jastrebarsko“, 10. 12. 1947., str. 1. – 2.

aktivizacije je htio drugu Ivanu Đudu zapaliti voz pšenice.¹⁶⁶ KK je našao uzrok ovakvom stanju: nizak ideološki nivo na terenu.¹⁶⁷ Članovima nedostaje revolucionarna aktivnost, nemaju polet ni inicijativu te stoga zakazuje cjelokupni sustav.¹⁶⁸ Možda možemo i djelomično prihvatiti ovo objašnjenje. Članovi doista nisu bili na potrebnoj ideološkoj razini. Većina su bili siromašni ili srednje imućni seljaci s niskom razinom obrazovanja, a sekretari ćelija nisu se potrudili dovoljno kako bi prenijeli ideološke postavke Partije na mase, a mase djelomično nisu ni htjele prihvatiti ideologiju te su ostajali na tradicionalnim postavkama koje su im bile poznate stotinama godinama prije dolaska Partije. Radnika i činovnika je bilo relativno malo te su uglavnom živjeli u Jastrebarskom dok su u ruralnim krajevima ostali seljaci i slabo obrazovano stanovništvo te stoga ne čudi što je upravo u takvim krajevima bilo najviše kažnjavanih i isključenih. Ideološko zaostajanje vjerojatno je bila i posljedica slabog nečitanja dnevnog tiska na koji su tek rijetki bili pretplaćeni, a taj problem stalno se spominje na sastancima KK gdje se spominje da: „Nedostaci pojedinih članova SK proizlazi iz nečitanja dnevne štampe i ostalih materijala za ideološko uzdizanje.“¹⁶⁹ Možemo se poslužiti riječima sekretara Vinka Lovrića koji je stanje članstva ocijenio riječima: „Pojedini članovi samo gledaju kako da izađu iz Partije i riješe se svih obaveza“.¹⁷⁰ Dobra analiza problema iznesena je i na sastanku 1945. godine, kada je konstatirano da: „Drugovi vide samo svoje lične interese, a ne interese države.“¹⁷¹ Kao što smo mogli vidjeti na gore prikazanim primjerima kojih ima u još većoj mjeri, ova konstatacija je uglavnom bila točna. Partija je određenom broju pojedinaca (kako u vodstvu tako i među običnim članovima) služila kao odskočna daska za razne nezakonite i nemoralne radnje radi kojih su uglavnom bili izbacivani iz Partije, osim nekolicine koji su se provukli zbog određenih okolnosti ili zaštite moćnih prijatelja.

---

¹⁶⁶„Mjesni komiteti: Novaki“, 03. 09. 1949., str. 1.

¹⁶⁷ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 21. 11. 1946., str. 1.

¹⁶⁸ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 14. 08. 1950., str. 3.

¹⁶⁹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 07. 03. 1953., str. 3.

¹⁷⁰Ibid., 22. 2. 1950., str. 4.

¹⁷¹„Savjetovanje 1944 - 1955“, 14. 01. 1945., str. 1.

4. ODNOS PREMA „NARODNOM NEPRIJATELJU“

Gotovo sve komunističke partije na svijetu željele su ostvariti potpunu dominaciju u svim područjima života. Takav koncept veže se na lenjinizam i početke komunizma u Rusiji kada je novi poredak bio suočen sa upitnom potporom širokih masa te je morao preći u diktaturu koja je primorana ovladati svim područjima života. Ako su htjeli vladati, komunisti nisu imali drugog izbora nego ugušiti bilo kakav, pa i najmanji otpor te ostvariti potpunu dominaciju. U gušenju otpora sve je bilo dopušteno te se nije trebalo ograničavati nikakvim zakonima. Princip se potom prenio na sve druge komunističke partije.¹⁷² Komunistička partija Jugoslavije nije u tome bila nimalo drugačija. Svatko tko je pokušao poremetiti njenu dominaciju smatran je *narodnim neprijateljem*. Nakon rata takvih je skupina bilo popriličan broj. Neke su bile realna prijetnja dominaciji KPJ, neke su prijetnje preuveličavane od strane same Partije pod sloganom „Neprijatelj nikad ne spava.“, kako bi se održalo stalno stanje pripravnosti i psihoze koja će služiti kao faktor ujedinjavanja cjelokupnog stanovništva (ili barem većine). Kotar Jastrebarsko nije bio iznimka već su u njemu neprijateljski elementi bili posebno promatrani zbog specifične situacije koju gotovo niti jedan drugi kotar u državi nije imao. S jedne strane, teritorij kotara obuhvaćao je i bivšu općinu Krašić, u kojem je rođen kardinal Alojzije Stepinac koji je nakon rata uhićen i osuđen zbog „krivičnih djela protiv naroda i države“.¹⁷³ Sudski proces protiv zagrebačkog nadbiskupa Stepinca posebno je odjeknuo u njegovom rodnom mjestu, a njegov kasniji premještaj u kućni pritvor u Krašiću posebno će skrenuti pažnju KK na to područje. Njegov premještaj u Krašić dio je šire slike u kojoj je Tito želio maknuti stigmatu mučenika sa kardinala Stepinca te udobrovoljiti zapadne sile o čijoj pomoći je ovisio usred raskola sa Sovjetskim Savezom.¹⁷⁴ Nije samo Stepinac bio problem, religija je u globalu bila stalna smetnja Partiji jer je ugrožavala njenu dominaciju te se na institucije katoličke crkve nije moglo utjecati već su vodile samostalnu politiku koja se kretala u suprotnosti s politikom narodne vlasti. S druge strane, u kotaru je rođen i Vladko Maček, tadašnji vođa Hrvatske seljačke stranke, koja je jedina nakon rata predstavljala kakvu takvu političku opoziciju Partiji. Posebna pažnja vlasti bila je usmjerena na Kupinec gdje je Maček imao imanje na kojem je prije rata često boravio i gdje je koncentracija njegovih pristaša bila najveća (potpora se osjećala i u ostatku kotara). Nadovežemo li na to i standardne

---

¹⁷² Pipes, *Komunizam: povijest intelektualnog i političkog pokreta*, 60.

¹⁷³ Jandrić, *Hrvatska pod crvenom zvijezdom*, 230.

¹⁷⁴ Miroslav Akmađža, *Katolička Crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945. – 1966.* (Rijeka: „Otokar Keršovani“, 2004), 61 – 62.

narodne neprijatelje kao što su ustaše, kulaci, buržoazija i nešto kasnije informbiroovci dobivamo probleme proistekle iz ove složene situacije u kotaru protiv kojih će se vodeći ljudi Jastrebarskog boriti svim sredstvima. Svakom od nabrojanih neprijatelja, vodstvo kotara pristupalo je na različit način i koristilo metode za koje su smatrali da će polučiti najveći uspjeh. Nekada su u tome uspjevali, dok u nekim slučajevima su konstantno zakazivali iz razloga na koje nisu mogli utjecati. Posebno ćemo promotriti rad dobrovoljnih vatrogasnih društava koja su u većini slučajeva bila prepreka totalnoj dominaciji Partije unutar kulturnih organizacija i koja su stvarala gotovo jednake probleme kao i ostali, na prvi pogled, puno ozbiljniji oponenti.

4. 1. *MAČEKOVCI* (ČLANOVI HSS-a)

Partija je posebno u Jastrebarskom, rodnom mjestu Vladka Mačeka, morala pozivati članstvo da bude koncentrirano na *mačekovske* elemente koji su još uvijek postojali, u određenoj mjeri, nakon rata. Broj pristaša HSS-a teško je procijeniti. Ipak, rezultati zadnjih predratnih izbora pokazuje da je čak 98% glasača koji su izašli na izbore dalo svoj glas listi dr. Mačeka¹⁷⁵ te možemo pretpostaviti da je dobar dio njih ostao vjeran Mačeku i nakon rata. Za razliku od predratnog glasanja, javno pristajanje uz HSS u novoj državi nije bilo toliko popularno. Opasnost takvog deklariranja bila je velika budući da HSS nije bio legaliziran kao politička stranka zbog odbijanja Mačeka i drugih prvaka stranke za suradnju sa novim režimom.¹⁷⁶ „Odmetnici“ od HSS-a koji su osnovali HRSS također nisu imali nikakvog stvarnog utjecaja u vladi NRH te su bili utopljeni u NF i većinom su bili i sami članovi Partije.¹⁷⁷ Poznati predratni zastupnici iz Kupinca poput Karla Mraka odvođeni su daleko od mjesta stanovanja na prisilni kućni pritvor pod optužbama da su radili protiv NOB-a.¹⁷⁸ *Mačekovci* su obično u partijskim izvještajima povezivani s ustaškim elementima te time izjednačavani kao narodni neprijatelji između kojih nema razlike. U drugim izvještajima povezivani su s klerom kao još jednim narodnim neprijateljem te su prikazivani kao „marionete preko kojih kler obavlja svoje prljave poslove“. Najviše se tema pristaša Mačeka javljala tijekom izbora, kao što je bio slučaj i kod drugih neprijateljskih grupacija koje su sve redom optuživane za sabotiranje izbora na razne načine. Obično se sabotiranje sastojalo od izborne apstinencije što je bio

---

¹⁷⁵ Tomo Jančinković, *Hrvati u izborima 11. prosinca 1938.* (Zagreb: Merkantile, 1939), 37.

¹⁷⁶ Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, 41.

¹⁷⁷ Ibid., 80.

¹⁷⁸ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946., Dokumenti, knjiga 3 Zagreb i središnja Hrvatska* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2008), 204.

slučaj u Gornjem Desincu gdje je grupa *Mačekovaca* to najavljivala krajem 1946. godine.¹⁷⁹ Problemi su se pojavljivali i nakon izbora gdje su članovi Narodne Fronte postavljali neugodna pitanja poput, „Zašto seljak nije kandidat za Hrvatski Sabor?“ za što su dobili optužbe da su *Mačekovci* i da napadaju Partiju.¹⁸⁰ Drugo područje neprijateljskog djelovanja bilo je širenje raznih parola koje su širili paniku među narodom. Na tom tragu su bili i razni *mačekovci* koji su širili parole o skorom ratu 1948. godine¹⁸¹ usred zaoštavanja sukoba sa Sovjetskim Savezom. Slične parole nastavile su se i 1950. godine, kada se u Oštrcu pričalo o skorom ratu i promjeni državnog uređenja koje su zajedno poticali svećenik i ostaci *Mačekovaca*.¹⁸² Ponekad djelovanje *mačekovaca*, barem sudeći prema izvještajima, nije ostajalo na parolama i apstinenciji od glasanja već se protezalo na paljenje sjena, sječu vinograda i uništavanje gospodarskih zgrada.¹⁸³ Postavlja se pitanje jesu li to stvarno bili pristaše HSS-a ili su u ovom slučaju iskorišteni kao dežurni krivci koji se ne mogu braniti od optužbi. *Mačekovci* su se pojavljivali po cijelom kotaru pa je primijećeno da ih ima i u Čegljima, Klinča Selu i drugdje, no centar pristaša HSS-a ipak je bio u Kupincu, gdje je Vladko Maček boravio u predratnim vremenima i tijekom rata, u internaciji. Partija je posebno nadgledala *mačekovske* elemente tamo i onemogućavala im aktivan rad. Aktivno djelovanje nije dugo potrajalo, a izvještaji iz 1951. godine govore da iako postoje *mačekovski* elementi oni su potpuno neaktivni (šutnja prije izbora).¹⁸⁴ Potpuna neaktivnost možda je prejaka riječ kojom je vodstvo označilo *mačekovce* budući da se već iste godine u novom izvještaju iz Oštrca javljaju „neprijateljski elementi prožeti duhom mačekovaca i ustaša“ koji govore da se: „Sada ide pravim putem, zahvaljujući Amerikancima, ta će demokracija vas Komuniste izbrisati, još malo i Komunisti će nestati“¹⁸⁵, što je bilo na liniji Vladka Mačeka koji je u emigraciji priželjkivao intervenciju Zapada u Jugoslaviji i promjeni društvenog uređenja u kojem će HSS ponovno moći djelovati. U konačnici, možemo zaključiti da je određen broj pristaša HSS-a postojao u kotaru Jastrebarsko što ne treba čuditi budući da je opća populacija bila uglavnom seoskog podrijetla te su prije rata gotovo svi stanovnici glasali za listu dr. Mačeka. Posebno su se isticala područja koja su geografski bila bliža Kupincu i Jastrebarskom poput Cvetkovića, Gornjeg Desinca, Čegљи i drugih.

---

¹⁷⁹„Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 17. 10. 1946., str. 1.

¹⁸⁰„Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 21. 11. 1946., str. 1.

¹⁸¹„Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 30. 03. 1948., str. 1.

¹⁸²„Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 22. 02. 1950., str. 1.; pristaše HSS-a koji su širili parole: Joža Kelečić iz Betra, Ljudevit Pustaj iz Repišća i Marko Hlebić iz Stankova.

¹⁸³ „Mjesni komiteti: Desinec“, 24. 09. 1948., str. 1.

¹⁸⁴„Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 15. 02. 1951., str. 2.

¹⁸⁵ Ibid., 16. 4. 1951., str. 1.

4. 2. USTAŠE

Zašto su Ustaše kao ratni neprijatelji komunistima stavljeni ovako nisko na listi narodnih neprijatelja u kotaru Jastrebarsko? Mišljenja sam da, iako je Jastrebarsko tijekom rata bilo poznato po monolitnom ustaškom režimu koji je suzbijao svaki otpor koji bi se pojavljivao (izuzev onoga na Žumberku)¹⁸⁶, nakon rata gotovo da i nije bilo ustaške aktivnosti koja bi se mogla okarakterizirati kao opasnom po Partiju te je većina ustaša ili pobjeglo prema Sloveniji ili su likvidirani od strane žumberačkih partizana¹⁸⁷, dok su neki identificirani i uhićeni odmah po završetku rata.¹⁸⁸ Nakon toga, ustaše možemo svesti na simpatizere, o kojima detalji nikada nisu bili poznati, koji su služili kao krivci za razne negativne događaje u kotaru. Veći problemi nastali su kod uspostave novog administrativnog sustava u Kotaru. Dobar dio sustava činili su činovnici preuzeti iz aparata Nezavisne Države Hrvatske koji nisu „pokazivali volju za rad“ a bilo je i onih koji su bili neprijateljski raspoloženi kao što su ustaše i *mačekovci* koji koče i sabotiraju rad narodnih odbora po selima.¹⁸⁹ Budući da je kotar nastao spajanjem tri bivše općine, nije bilo lako doći do dokumentacija o svakom pojedincu i provjeriti sudjelovanje u neprijateljskim redovima ili boravku po zatvorima.¹⁹⁰ Usred toga, događale su se situacije u kojima je domobranski satnik postavljen za upravitelja osnovne škole u Pribiću¹⁹¹, učitelja iz Kostanjevca, koji je cijelo vrijeme rata proveo u neprijateljskim

---

¹⁸⁶Nedatirani izvještaj pronađen u arhivskom fondu govori da su prvi pokušaji osnivanja otpora na Žumberku bili slomljeni i da su tek 1943. djelovanjem člana Partije, Marka Belinića (koji je od 1942. bio politički komesar na Žumberku, a kasnije i komandant Štaba II operativne zone (Marko Belinić, „O Drugoj operativnoj zoni Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske“ u Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističko revoluciji, zbornik radova, ur. Ljube Boban (Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976), 128. – 129.), stvoreni uvjeti za formiranje NOO Kotara Pisarovina, Žumberak i Jastrebarsko. Ipak, niti to nije pomoglo da se partizanski pokret održi u samom Jastrebarskom što doznajemo iz biografije člana Partije, Mirka Severinca koji napominje da je organizacija slomljena 1944. izdajom člana Milana Kokota te su neki od uhićenih završili u ustaškom logoru Jasenovac gdje su i skončali svoje živote.

¹⁸⁷Jedan takav primjer nalazimo u dokumentima u kojima žumberačka brigada izvješćuje da je u borbama ubila četvoricu ustaša dana 7. 5. 1945. (*Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.*, 271.)

¹⁸⁸Uhićeni su sljedeći: Organizatori ustaške obavještajne službe; Miloš Stić, Franjo Miladin, Mijo Mihalić, Milivoj Svečnjak, Nikola Brkljačić, Organizatori njemačke obavještajne službe; Emil Pršle, Franjo Kralj, Marija Petrić, Marija Crnković, Ustaški tabornici; Franjo Hrvoj, tabornik općine Cvetković, Ambrozije Ribar, općina Cvetković, Vjekoslav Kurtalj, tabornik za općinu Desinec, Nikola Vučković, tabornik za općinu Klinča Selo i Mika Lovretin, tabornik općine Petrovina te organizatori ustaškog pokreta; Radoslav Rade, Janko Majerović i Zvonimir Šintić (*Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.*, 404 – 405.)

¹⁸⁹„Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 02. 1947., str. 2.

¹⁹⁰Ibid., 25. 8. 1947., str. 1.

¹⁹¹Upravitelju/učitelju Vareliju se uz sudjelovanje u domobranskim postrojbama, zamjera što se kao upravitelj škole loše odnosio prema učenicima i pokazivao znakove malograđanstva.

jedinicama¹⁹², a sada ga predlažu za sekretara općinskog komiteta ili referenta za vanarmijsko izučavanje omladine koji je tijekom rata bio u oficirskim školama u Njemačkoj kao učitelj regruta.¹⁹³ Rješenje je Partija pronašla u provjeri prošlosti svakoga člana i izbacivanju onih koji su radili protiv *Narodne Vlasti* ili su posjedovali sumnjivu prošlost. Aktivnosti simpatizera ustaškog režima posebno se povećavala usred važnog događaja u emigraciji kao što je osnivanje Pavelićeve vlade, kada su se počele širiti parole „da Jugoslavija ide više prema zapadu“¹⁹⁴ po selima koja su u većini bila smještena u okolici Jastrebarskog ili Kupinca.¹⁹⁵ Za određene pojedince koji nisu bili pažljivi što i gdje govore, poimence se znalo da su simpatizeri ustaškog režima. Tako su članice Partije, Slava Blažina i Jaga Dugić iz Donjeg Desinca otvoreno govorile u Mladini da „vlast nevalja, da je bilo bolje za vrijeme Pavelićevog ustaškog režima i da će doći proljeće, biće revolucije, da će u šumu.“ i uz to su pjevale ustaške pjesme.¹⁹⁶ Neki su pokušali iskoristiti ostatke ustaških simpatizera u kotaru kako bi proveli antikomunističke akcije. Takav pokušaj odvijao se 1953. u Gorici Svetojanskoj kada je pojedinac koji se u izvještajima spominje samo kao Đuran, navodno radio kao agent Vatikana i prilikom toga koristio žene i ostatke ustaša protiv narodnog režima, djeci govorio protiv narodne vlasti i govorio protiv KPJ, te pomagao pri bježanju preko granice. U konačnici je protjeran iz Gorice a reperkusije su uslijedile i za službenike¹⁹⁷ koji su bili uz njega te za nekolicinu lovaca¹⁹⁸ kojima su oduzeta oružja.¹⁹⁹ U konačnici, u trenutno najrelevantnijoj historiografiji, to jest u knjizi Zdenka Radelića: „Križari: gerila u Hrvatskoj: 1945.-1950.“, nema dokaza da je postojao veći organizirani ustaški otpor na području kotara nakon kraja rata izuzev manjih grupacija (najviše 12 ljudi) koje su djelovale dalje od centra kotara na području Kupčine i Krašića te su ubrzo bili savladani.²⁰⁰ Ipak, vodstvo je bilo svjesno da mora uložiti dodatne napore kako bi suzbilo simpatiziranje ustaškog režima. Odlučeno je da se podigne spomenik žrtvama ustaških *bandi* koje su navodno djelovale tijekom rata u Jastrebarskom i trebao je biti završen do dvadeset i sedmog srpnja, to jest, republičkog praznika kojim se obilježavao početak komunističkog ustanka tijekom II. svjetskog rata u SR Hrvatskoj. Povrh toga, trebao se izgraditi i spomenik svim palim

---

¹⁹²Učitelj Stanko Filković čak je 1947. pobjegao iz zemlje, da bi se brzo vratio.

¹⁹³ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 10. 03. 1955., str. 3.

¹⁹⁴ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 16. 04. 1951., str. 2.

¹⁹⁵Desinec, Cvetković, Kupinec, Klinča selo, Vukštin Šipak

¹⁹⁶„Mjesni komiteti: Donja Reka“, 01. 12. 1948., str. 1.

¹⁹⁷Službenici koji su snosili reperkusije: Josip Matijević, Ivan Ribarić, Milan Ivčić, Josip Škacan, Nikola Stepe

¹⁹⁸Oružje je oduzeto lovcima: Franjo Čižmešija, Franjo Severinac, Josip Skupnik, Pavao Budinščak, Franjo Čeh, Pavo Stepe.

¹⁹⁹„Mjesni komiteti: Gorica Svetojanska“, 08. 09. 1953., str. 1.

²⁰⁰*Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.*, 570.

komunističkim borcima kotara Jastrebarsko.²⁰¹ Spomenik je podignut tri godine kasnije²⁰² te je i danas na istom mjestu, na jaskanskom centralnom groblju.

4. 3. PRISTAŠE INFORMBIROA

Nakon lipnja 1948. godine, ništa u Jugoslaviji nije bilo isto. Rezolucija Informbiroa i prekid svih veza sa Sovjetskim Savezom utjecalo je na sve stanovnike jugoslavenskih republika. Uskoro je počeo žestok obračun sa simpatizerima Moskve i Informbiroa kako ne bi došlo do daljnje destabilizacije zemlje.²⁰³ Situacija se postepeno preslikala i na kotar Jastrebarsko. Možda nije bila raširena kao u nekim drugim kotarevima ili republikama po Jugoslaviji, no partijski izvještaji govore da su se elementi pojavljivali s vremena na vrijeme i da se ozbiljno i brzo postupalo u tim slučajevima. Niti jedna razina vlasti nije bila izuzeta od pojave pristaša Rezolucije. Na neke se samo sumnjalo, što je primjer sekretara ćelije Dječji Dom u Klinča selu²⁰⁴ i milicijskog vodnika Josipa Radića koji su vodstvu kotara „mirisali po informbirovštini“ te se vidjelo da su krivi „iz njihovog rada i njihovog govora“.²⁰⁵ Uglavnom su to bili pojedinci koji su simpatizirali politiku Moskve, a ne dobro organizirane strukture.²⁰⁶ Partija je postala izrazito oprezna i kod primanja novih članova te su provjeravali svakog kandidata s obzirom na njegov odnos prema Rezoluciji. Problem je kulminirao 1951. godine kada je zbog podrške Rezoluciji, desetero ljudi završilo u zatvoru (godinu dana ranije niti jedan). Vodstvo kotara ih je označilo većim problemom čak i od ustaša, mačekovaca i klera jer su se potonji vodili politikom „bolje i Jugoslavija nego Rusija!, dok su informbiroovci prikazivali Sjedinjene Američke Države na neprijateljskoj osnovi, uveličavali su situaciju u svijetu i prikazivali je apokaliptičnom. Naročito su takve pojave primijećene u Krašiću gdje su grupe omladinaca ispisivale parole po kućama. Dok je u Krašiću problem bila omladina, u ćeliji Sošice vladalo je potpuno favoriziranje Moskve od strane sekretara ćelije, Dake Strmca i njegova brata Nikole Strmca iza kojih su u konačnici stali i ostali članovi ćelije Sošice koji su pismeno zatražili da se obustavi postupak protiv Nikole. KK je ovdje zadržao jasan stav i kaznio i sekretara koji je u konačnici optužen da je zajedno sa bratom slušao radio emisije

---

²⁰¹„Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 01. 06. 1953., str. 6.; po riječima Partije, čak 480 djece poginulo je od strane ustaških bandi.

²⁰² Vidi Fotografiju 1.

²⁰³ Ivo Banac, *Sa Staljinom protiv Tita* (Zagreb: Globus, 1990), 126 – 128.

²⁰⁴ Uhićen tek 1952. kada je govorio u korist SSSR-a i protiv SAD-a i da je Jugoslavija pod utjecajem Zapada („Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 20. 03. 1952., str. 6.)

²⁰⁵ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 20. 11. 1950., str. 2.

²⁰⁶ Izuzev pojedinih ćelija poput one Donja Reka u kojoj je sekretar Mirko Petanjek štitio člana Pavlu Kokota i u Budinjaku gdje sekretar nije isključio članove: Nikolu Herakovića, Milakovića i Kovačevića koji su širili parole poput: „U Jugoslaviji je imperijalizam, a u Rusiji komunizam“. („Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 28. 02. 1951., str. 2.)

informbiroovskih zemalja te je time postupio nekomunistički i nepravilno. Dako je suočen i s bogatom biografijom svoga brata u kojem su mu uz podršku Moskvi, nabrajani i drugi grijesi poput opijanja i vjenčanja u crkvi.²⁰⁷ Usporedbom kažnjenih članova u Jastrebarskom i ljudi koji su slani na Goli otok nismo pronašli podudarnosti, no to ne isključuje mogućnost da su neki od kažnjavanih članova iz Jaske završili na otoku. Sve više krivih istupanja članova Partije, prisililo je vodstvo Kotara da pošalje dopis u kojem se traži da se više tumači narodu o imperijalističkoj politici Sovjetskog Saveza, borbi Partije za neovisnost Jugoslavije, odnosu Jugoslavije i Zapada koji se temelji na ravnopravnosti i trgovinskoj osnovi bez međusobnog miješanja u unutrašnje uređenje i poslove.²⁰⁸

4. 4. RELIGIJA

Religija je u kotaru Jastrebarsko pretpostavljala uglavnom instituciju Katoličke crkve, koja je imala velik utjecaj na stanovništvo, te su komunisti vodili stalnu borbu protiv nje, naročito neposredno nakon rata. Crkva nije bespomoćno gledala kako se protiv nje vodi prikriveni rat već je odgovarala svim dostupnim i dozvoljenim sredstvima, ovisno o mogućnostima i o vremenu kojeg promatramo. U prethodnim poglavljima spomenuli smo utjecaj religije na članove Partije. To je bilo vrlo osjetljivo pitanje, jer pravi komunist u teoriji je u potpunosti morao raskrstiti s religijom što se u brojnim slučajevima pokazalo kao nimalo lak zadatak. U čak dvanaest posto slučajeva kažnjavanja partijskog članstva od 1945. do 1952. godine, kao razlog, navodi se neki oblik religioznog prijestupa. Najčešće su to bila vjenčanja članova u crkvi ili vjenčanje djece članova u crkvi, odlazak na misu u crkvu, „šurovanje sa religijom“, „neraskršćavanje s religijom“ ili krštenje djece članova u crkvi.²⁰⁹ Poseban problem je nastajao kada su to radili visokopozicionirani ljudi poput predsjednika Sindikalnog vijeća ili člana Komiteta Ivice Ilijanića koji je izbačen iz Partije iako osobno nije nosio dijete na krštenje, ali također nije spriječio da to isto učini njegova žena i majka. Partija mu je uz to pribrojala i još nekoliko prijestupa poput ukrašavanja kuće za vrijeme procesije u Krašiću i njegovo toleriranje krštenja djece drugih članova njegove ćelije što je on kao sekretar trebao spriječiti.²¹⁰ Nisu oni bili izolirani slučajevi u vodstvu kotara. Upozoravalo se da čak i djeca članova Plenuma kotara idu u crkvu i na vjeronauk.²¹¹ Religija je također kočila napredak

---

²⁰⁷ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 17. 3. 1951., str. 3 – 7.

²⁰⁸ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 09. 10. 1951., str. 1., Kotar je pratio i slučaj Rade Žigića i Duška Brkića i objašnjavao njihovo informbiroovsko djelovanje članstvu („Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 06. 10. 1950., str. 2.)

²⁰⁹ Vidi Tablicu 3.

²¹⁰ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 03. 07. 1952., str. 6.

²¹¹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 25. 12. 1948., str. 1.

zemlje u kojoj uz intenzivnu industrijalizaciju nije bilo mjesta za neradne blagdane te su članovi koji na Božić nisu radili kažnjavani.²¹² I dok se vodstvo kotara lako obračunavalo s članovima koji su se ogriješili o statut KPJ po pitanju religije jednostavnim izbacivanjem iz Partije²¹³, problem su predstavljali mnogobrojni svećenici koje nisu mogli ušutkati jednostavnim metodama. Posebno je bila napeta situacija u Krašiću gdje je svećenik koristio svaku priliku da usprotivi mještane protiv Partije. Tako je prilikom gradnje škole u Krašiću za koju su mještani dali doprinos (ostatak se trebao financirati kreditom koji nije odobren), a koja nije izgrađena, svećenik govorio da su ih komunisti prevarili i da su ukrali njihov novac, dok s druge strane, on popravljao kapelicu za koju se također skupljao novac od mještana.²¹⁴ Da je potpora naroda svećenicima bila poprilično raširena govori i izvještaj da su se po drugim selima u okolici Jastrebarskog skupljala materijalna sredstva.²¹⁵ Poseban je bio strah KK od utjecaja svećenika na mlade. Bojali su se da mladi ne završe na „popovskim manifestacijama, proštenjima i sličnom“.²¹⁶ Smatralo se da zbog sudjelovanja djece u crkvenim aktivnostima slabi njihov uspjeh u školi²¹⁷, a svećenici su po mišljenju Partije, vršili katehizaciju podmićivanjem djece bombonima, sličicama i sličnim stvarima.²¹⁸ Njihova zabrinutost nije bila bezrazložna budući da su svećenici često naglašavali da „sva djeca trebaju i moraju ići u crkvu“²¹⁹, što je određeni broj ljudi ozbiljno shvaćao te je time umanjivao danji utjecaj Partije na djecu. U jednom izvještaju iz 1952. godine, iznesen je podatak da je čak trideset i pet posto ženske populacije izvan SKOJ-a pod utjecajem klera.²²⁰ Svećenici su utjecali i na starije što je posebno došlo do izražaja tijekom izbora kada su svećenici detektirani kao element koji je mogao potencijalno utjecati na narod da ne izađe na izbore ili da ne glasa za Partiju. Tako su upravo svećenici bili optuženi da su u Novom selu i Gornjoj Purgariji poticali žensku populaciju da ne izađe na izbore.²²¹ Svećenici su svoj

---

²¹²„Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 04. 01. 1951., str. 4.; također bilo je članova Partije koji su išli na Božić u crkvu poput onih u Budinjaku, Pribiću i Gorici („Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 15. 02. 1951., str. 3.

²¹³ Vidi Tablicu 3.; samo dvoje od trideset i osam kažnjenih za religijske prijestupe nije izbačeno iz članstva.

²¹⁴ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 16. 04. 1951., str. 2.

²¹⁵Za svećenike su se materijalna sredstva skupljala po selima od strane Stjepana Kosa, Petra Španića i Josipa Rubinića iz Prhoća. („Mjesni komiteti: Donja Reka“, 27. 02. 1947., str. 1.); pri blagoslovu kuća svećenik je u Čegljima sakupio čak tristotine tisuća dinara, a neke su mu kuće davale i po pet tisuća dinara poput Petra Išlića. Svećenici su zbog takvih i sličnih situacija u Okuču, Jamničkoj Gorici i Prekrižju bili i kažnjavani te su im stvari koje su sakupili zapljenjene („Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 15. 02. 1952., str. 3)

²¹⁶„Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 10. 06. 1952., str. 2.

²¹⁷„Mjesni komiteti: Oštrc“, 16. 01. 1955., str. 2.

²¹⁸„Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 03. 07. 1952., str. 3., Posebno je bio problematičan odlazak djece u crkvu u mjestima Cvetković, Jastrebarsko i Plješivica („Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 15. 06. 1952., str. 1.)

²¹⁹Ibid. 10. 06. 1952., str. 2.

²²⁰„Mjesni komiteti: Krašić“, 09. 03. 1952., str. 1.

²²¹ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 30. 03. 1950., str. 2.

modus operandi nekada proširivali i na obične laike koji su mogli mobilizirati mase prema nekom cilju. Upravo se takav slučaj dogodio 1946. godine na Plješivici gdje je Partija detektirala pogoršanje političke situacije usred djelovanja svećenika Ljubetiča koji je preko lokalnih ljudi²²² organizirao hodočašće u Mariju Bistricu za koje se prijavilo mnogo zainteresiranih.²²³ U mjestu Donja Reka dogodila se iste godine identična situacija kada je svećenik Ivan Kokot proširio vijest da će se ići na more i na Trsat za blagdan Male Gospe i time odvratio sve one koji su htjeli ići na more preko Partije.²²⁴ Takve stvari su bile posebno osjetljive, jer je Partija bila mišljenja da svećenici rade više s masama nego partijske organizacije²²⁵ što je svakako bio razlog za zabrinutost i za kontra napad na kler i katoličku crkvu posebno pod utjecajem događaja u državi koji su poticali obračun s religijom. Situacija je bila posebno osjetljiva na područjima gdje je i komunistička baza u kotaru bila najjača što je posebno vidljivo na području Žumberka koji je u ratu bio početna točka ustanka u kotaru te je kasnije u izvještajima naglašavan kao najaktivnije područje komunističkih akcija, ali i neprijateljskih protuakcija. U Sošicama izvještaji javljaju da je svećenik posebno aktivan i da je posljedica toga anarhija u kojoj ljudi govore da ne treba plaćati porez ili davati poljoprivredne proizvode²²⁶ što je bio poziv na borbu protiv klerikalnih utjecaja i religije. S religijom se borilo na razne načine. Jedan od njih bilo je organiziranje kulturnih manifestacija za vrijeme trajanja religijskih događaja poput procesija, misa i hodočašća.²²⁷ Primjeri su mnogobrojni. Tako su u Doli organizirali priredbu paralelno s proštenjem, u Krašiću su organizirali izlet u Sloveniju s devedeset omladinaca na dan proštenja²²⁸, a na Plješivici su organizirali priredbu na dan kada je svećenik vodio mještane na Mariju Bistricu.²²⁹ Pojavljivali su se i oštrij nimalo suptilni postupci protiv klera poput onih članova ćelije Čeglje koji su izvršili provalu u kapelu u Gucima što je razgnjevalo mještane toga sela i loše se odrazilo na ugled Partije u narodu.²³⁰ Imovina nije bila jedina meta napada Partije. Svećenici su bili mete sudskih i izvansudskih procesa. Od sudskih epiloga protiv svećenstva na području kotara Jastrebarsko možemo izdvojiti onaj protiv jednog svećenika, čije ime nije

---

²²² Lokalni ljudi koji su svećeniku pomogli bili su Jaga Petek iz Vranovdola, Vjekoslav Šeprečić i supruga Ljuba iz Gornje Reke i Vjekoslav Jagunić i supruga Ljuba iz Pavlovčana.

²²³ „Mjesni komiteti: Donja Reka“, 03. 07. 1946., str. 1.

²²⁴ „Mjesni komiteti: Donja Reka“, 10. 08. 1946., str. 1.

²²⁵ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 22. 02. 1950., str. 4.

²²⁶ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 16. 04. 1951., str. 1.

²²⁷ Umjesto večernje mise omladina je odlazila na utakmice, paralelno sa proštenjem organizirana je zabava ili se osnovoao pjevački zbor kako bi se sabotirao odlazak djevojaka u crkvu na pjevanje. („Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 10. 06. 1952., str. 4.)

²²⁸ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 06. 1954., str. 4.

²²⁹ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 06. 08. 1946., str. 1.

²³⁰ „Savjetovanje 1944 - 1955“, 13. 01. 1953., str. 1.

navedeno, u Prekrižju koji navodio neku ženu da odustane od udaje za stanovnika srpske nacionalnosti. Dobio je dvadeset dana zatvora što ga nije posebno pogodilo budući da je kasnije pričao vjernicima „da mu je svejedno i da je spreman i umrijeti ako treba“. Kotarski Komitet je krivnju za ovakvo djelovanje svećenstva u potpunosti prebacio na lokalnu ćeliju Prekrižje koja nije ništa učinila da se ovakve situacije spriječe.²³¹ U poglavlju „Članstvo“ iznesen je slučaj izvansudskih epiloga protiv svećenstva koji je doveo do teškog ranjavanja svećenika i političkih reperkusija za uključene u pokušaj atentata koji je bio vrhunac obračuna sa svećenstvom na području kotara. Zašto je prevladalo mišljenje da je upravo pokušaj atentata vrhunac obračuna s religijom u kotaru, a ne puno poznatiji slučaj Stepinac? Mišljenja sam da se slučaj Stepinac rješavao na republičkoj razini te kotarsko vodstvo u slučaju nije imalo nikakvu presudnu ulogu. Premještajem u kućni pritvor u Krašiću, situacija se nije puno promijenila. Izostali su nemiri lokalnog stanovništva. Među narodom je prevladavalo mišljenje da Stepinac nije ništa kriv i da ga nije trebalo zatvoriti.²³² Ipak, vodstvo je moralo nekako reagirati na premještaj u Krašić i objasniti situaciju članstvu kako bi premještaj pokazali u što boljem svijetlu. Izjava vodstva Kotara zapravo je preslika tadašnjeg raspoloženja u državi; obračun s Rusijom koja je nečovječna i u kojoj Stepinac zasigurno ne bi dobio takav tretman, obračun s Vatikanom koji želi da Stepinac bude mučenik naroda te u konačnici obračun sa Zapadom koji neće moći predbacivati utamničenje Stepinca u zatvoru. Poziva se ćelija u Krašiću da bude posebno pažljiva kako ne bi došlo do djelovanja neprijateljskih elemenata koji bi ga mogli ozlijediti ili ubiti.²³³ U konačnici možemo zaključiti kako je vodstvo Kotara imalo većih problema s lokalnim svećenstvom nego sa Stepincem. Protiv religije se neposredno nakon rata vodio „mini rat“ svim sredstvima, naročito u onim područjima gdje je Partija bila najaktivnija, to jest, na području brdskih područja Žumberka i području bivše općine Krašić. U konačnici Partija je bila svjesna kako je religija problem, „ali

---

²³¹„Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 03. 07. 1952., str. 2.

²³²„Mjesni komiteti: Donja Reka“, 23. 09. 1946., str. 1.

²³³Izjava partijskog vodstva: „Dolazak Stepinca, nije pritisak izvana na naše partijsko i državno rukovodstvo, niti se tu ne radi o nikakvim ustupcima bilo kome, već se radi o tome, da je naše društveno uređenje takovo po svojoj strukturi, da naši zatvori nisu nikakva mučilišta ljudi, već ti, koji treba da odgojno djeluju tj. oni su jedna od popravni mjera, kao i mjera za onemogućavanje vršenja neprijateljstva sa strane pojedinih reakcionarnih elemenata prema našem narodu. Mi polazeći od poštivanja čovjeka, a ne kao u Rusiji, gdje je čovjek obična brojka, a na rod bezbrojna masa na stotine pa i hiljade amnestirali tj. odnosno otpustili iz naših zatvora raznih neprijateljskih elemenata, koji su se ogrešili o naše Zakone i u naše društvene interese i danas su ti ljudi slobodni i mnogi od njih aktivno rade u izgradnji socijalizma. Među njima ima i Informbirovskih elemenata, koji su nama bili najveći neprijatelji kao što su i danas Informbiraši naši najveći neprijatelji. Mi smo još pred godinu dana, što se vidi iz jednog govora druga Tita, davali i Stepinca Vatikanu. Ali tim reakcionarnim krugovima nije stalo do Stepinca kao njegove ličnosti tj. do njega samog, već im je stalo za to da im on služi u našoj zemlji kao sredstvo, kojim bi dokazivali, kako se u našoj zemlji vrši teror na katoličku vjeru i na one koji ju provode.“ („Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 07. 12. 1951., str. 5.)

da se ne može očekivati od tih popova da će se oni, što su u katoličkom udruženju sada odreći religioznog utjecaja na ljude.“²³⁴

4. 5. DOBROVOLJNA VATROGASNA DRUŠTVA (DVD)

Zašto su vatrogasna društva na drugom mjestu narodnih neprijatelja u Jastrebarskom? Mišljenja sam da su društva za Partiju predstavljala veliki problem i da su smatrana velikom opasnošću za društveni poredak. Nisu sva društva smatrana prijetnjama, već samo ona koja nisu mogla biti kontrolirana od članova Partije i koja su bila pod utjecajem religije. Navedene kriterije ispunjavala su gotovo sva društva u kotaru, uz određene izuzetke. Dok se religijske zajednice nije moglo kontrolirati, udruge su bile podložne kontroli od strane komunista. Udruge su bila sačinjena od lokalnih mještana određenog sela u kojem su djelovale i stoga su se u njemu mogli naći i članovi Partije koji bi ih zatim u teoriji trebali usmjeravati prema ciljevima Partije. U većini slučajeva ipak nije sve prolazilo tako glatko. Udruge su uglavnom postojale i prije rata te su ih činili nekomunisti, a neke su potpale pod utjecaj katoličkog svećenstva. Uglavnom su bile monolitne u djelovanju prema van i nisu dozvoljavali ulazak komunista u članstvo. Od svih Dobrovoljnih vatrogasnih društava na području kotara iz zapisnika se može iščitati, da su najviše problema komunisti imali u infiltraciji u DVD Krašić. Situacija je od strane KK ocijenjena kao ozbiljna jer su se u rukovodstvo „uvukli sami Stepinci koji naginju religiji“ te se predlaže ubacivanje grupe komunista kako bi „iskorijenili religiozne pozdrave“.²³⁵ Budući da članovi Partije nikako nisu uspijevali ući u DVD pribjegavali su kreativnim metodama te su u jednom trenutku odlučili da će svi članovi ćelije Krašić odjednom predati molbe za učlanjenje u DVD.²³⁶ Niti tadašnji sekretar ćelije Krašić, Ivica Ilijanić, koji će kasnije biti izbačen zbog religioznosti u kući, nije primljen u DVD. Vodstvo kotara je usred takve situacije počelo gubiti strpljenje te je prijetilo raspuštanje DVD-a Krašić ako se komunisti ne infiltriraju.²³⁷ Situacija u Krašiću smirila se tek 1952. godine kada je sekretar Ilijanić s još nekoliko članova ćelije uspio ući u DVD i razjediniti ga kreiranjem prokomunističke struje koja je u konačnici uspjela pobijediti protukomunističku struju „predvođenu rukovodiocima Stepincima koji su istjerani iz društva.“²³⁸ Mir nije dugo potrajao jer izvještaj iz 1954. godine upozorava da su svi članovi ćelije ubrzo izbačeni iz

---

²³⁴ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 06. 1954., str. 4.

²³⁵ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 04. 02. 1952., str. 4.

²³⁶ „Mjesni komiteti: Krašić“, 26. 12. 1952., str. 1.

²³⁷ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 15. 02. 1952., str. 1.; slično stanje je bilo i u Društvima Jastrebarsko, Plješivica i Žumberačka Kupčina.

²³⁸ Ibid., 15. 06. 1952., str. 3.

Društva zbog neaktivnosti²³⁹ što samo dokazuje da su se uključili samo zato što im je naređeno, a ne zato da politički djeluju i odstrane neprijateljske elemente. Nije DVD Krašić bio izolirani slučaj, ista se pričala ponovila i u DVD Domagović gdje su ubačeni članovi također bili inertni te se nisu borili protiv negativnih pojava u DVD-u.²⁴⁰ Partija je u nekim vatrogasnim društvima slijedila logiku da su stariji članovi apolitični²⁴¹ i da će mlađi slijediti komunistički put pa je orkestrirala razne prevrate unutar društava poput onog u Cvetkoviću. Godine 1948., održane su čak dvije izvanredne skupštine u Cvetkoviću. Prva nije uspjela srušiti predratno vodstvo, već je članstvo jednoglasno dalo podršku starom vodstvu.²⁴² Druga, održana samo dva tjedna nakon prve, među gostima je imala izaslanika narodne milicije Jastrebarsko te je čitan dopis milicije u kojem se traži: „izbor mlađih članova, koji treba da povedu društvo putem današnjih prilika“. Bio je to jasan signal Skupštini da smjene staro vodstvo i izaberu mlađe.²⁴³ Pitanje je koliko je Partija profitirala ovim prevratom jer izvještaj na skupštini iz 1953. godine pokazuje da DVD Cvetković i dalje ostaje izrazito apolitičan te da u njemu nema niti jednog člana komunista.²⁴⁴ U ekstremnim slučajevima članovi Partije su odbijali uopće ulaziti u DVD opravdavajući se prevelikim utjecajem religije u njima. Vatrogasci su također sudjelovali u raznim religioznim slavljinama i to u vatrogasnim uniformama što je Partija htjela zabraniti. Posebno ih je smetao stari vatrogasni pozdrav „Pomoz Bog“ kojega su htjeli zabraniti. Religiozni utjecaj posebno se osjetio u Krašiću gdje su kontra Partije radili čak i neki njeni članovi poput komandira policije koji je odobrio vatrogascima da idu u uniformama na pogreb.²⁴⁵ Članovi Partije kao da su izgubili volju sabotirati Društva. Postojalo je niz slučajeva u kojima su komunisti trebali djelovati kako bi polučili uspjeh, ali u većini slučajeva su bili inertni i bez interesa za sudjelovanje u aktivnostima vatrogasaca. Jedan od takvih primjera je osnivanje vatrogasnog društva u Pisarovini povodom čega su iz Jastrebarskog poslana tri Dobrovoljna vatrogasna društva, no među njima nije bilo niti jednog člana Partije. Svi su pronašli izgovore poput Ivica Krčelića koji je toga dana otišao kositi livadu.²⁴⁶ Nisu sva vatrogasna društva bila na udaru Partije. Ona koja su osnovana nakon rata poput Pisarovine bila su u boljoj poziciji jer je vodstvo i članstvo simpatiziralo komunističku vlast ili je i samo bio dio Partije pa je cijeli DVD mogao djelovati u interesima Partije, to jest, moglo ga se kontrolirati i usmjeravati prema zamišljenom cilju u

---

²³⁹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 15. 06. 1954., str. 2.

²⁴⁰ Ibid., 15. 06. 1954., str. 2.

²⁴¹ Ibid., 05. 06. 1954., str. 6.

²⁴² „Skupštinski zapisnik od 1929 do 1967 DVD Cvetković“, arhiv DVD Cvetković, 10. 10. 1948., str. 3.

²⁴³ Ibid., 24. 10. 1948., str. 1 – 3.

²⁴⁴ Ibid., 18. 01. 1953., str. 2.

²⁴⁵ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 04. 02. 1952., str. 2 – 4.

²⁴⁶ Ibid. 3. 7. 1952., str. 2.

određenom trenutku. Drugi DVD nisu bili podložni takvim utjecajima kao što smo mogli vidjeti na primjerima Cvetkovića i drugih gdje ni promjena cijelog vodstva nije garantirala rezultate jer su stariji članovi ostali u Skupštini²⁴⁷ koja je mogla nadglasati svaku pojedinačnu odluku eventualnih partijskih simpatizera. Vodstvo je ipak smatralo da su vatrogasna društva barem djelomično pozitivna pojava što potvrđuju izjavom iz 1952. godine u kojoj se navodi da je „pozitivno što se preko njih izvršavaju radni zadaci“.²⁴⁸

4. 6. KULACI

Problem bogatih seljaka (kulaka) povezan je s problemom Seljačkih radnih zadruga (SRZ) koje je Partija osnivala po uzoru na sovjetski model kako bi dokazala da su veći komunisti od Sovjeta usred raskida svih veza sa SSSR-om, 1948. godine. Seljaci nisu bili previše oduševljeni ovim modelom kolektivizacije koja ih je tjerala da svu svoju imovinu i urode predaju u zajedničku masu. Kolektivizaciji su se posebno opirali bogati seljaci koji su bili na gubitku usred takvog modela budući da su njihova velika materijalna sredstva utopljena u kolektivnu masu, a povrat istih nikada nisu mogli dobiti već su dobivali značajno manje.²⁴⁹ Općenito, kulaci su smatrani eksploatatorima siromašnih seljačkih masa te ih je trebalo iskorijeniti i njihovu imovinu podijeliti jednako kroz društvo. Kotar Jastrebarsko vjerojatno nije imao puno takvih bogatih seljaka (točne brojke je gotovo nemoguće prikazati), no postojao je određen broj ljudi koji su smatrani realno ili ne *kulacima*, i vodstvo je na takve stalno upozoravalo. U izvještaju ćelije Desinec već se 1948. godine, spominje, da se najveća borba od 1946. do 1948. godine vodila protiv kulaka i špekulanata.²⁵⁰ Borba se vodila i ranije, što je posebno došlo do izražaja kod otkupa poljoprivrednih proizvoda kod kulaka gdje nisu svi bili susretljivi i htjeli se olako odreći svoje imovine. Izvještaj donosi primjer Bare Nežić koja se navodi kao „grofica“ i njenog upravitelja imanja Tome Čeha pri čemu je njegova žena Paulina napala članove Partije riječima: „Ovako nisu ni ustaše radili, sve je prolazno i ništa neće ostati za uvijek“.²⁵¹ *Kulaci* su u globalu bili krivi za to što te 1947. godine nije do kraja obavljen otkup kukuruza i masti te im se prijeti sudskim progonima.²⁵² Nekoliko godina kasnije, na izborima koji su u kotaru Jastrebarsko bili posebno porazni za Partiju, *kulaci* su u nekim selima označeni kao glavni krivci za nepovoljan rezultat jer su „opijali agitatore koji su

---

²⁴⁷ U Cvetkoviću je cijelo smijenjeno vodstvo dobilo status počasnih članova te dalje nastavilo rad unutar društva.

²⁴⁸ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 04. 02. 1952., str. 2.

²⁴⁹ Maticka, „Hrvatsko seljaštvo i politika kolektivizacije (1945.-1953.)“ u *Spomenica Ljube Bobana 1933. – 1994.*, 372.

²⁵⁰ „Mjesni komiteti: Desinec“, 24. 09. 1948., str. 1.

²⁵¹ „Mjesni komiteti: Donja Reka“, 30. 01. 1947., str. 1.

²⁵² „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 02. 1947., str. 1.

trebali raditi na izbornoj agitaciji među narodom“.²⁵³ Možemo zaključiti da kotar nije ni otprije bio poznat po velikom broju bogatih seljaka stoga se oni u partijskim izvještajima nakon rata rijetko pojavljuju, uglavnom kao krivci za nepovoljne rezultate izbora ili lošeg otkupa što vjerojatno nije odgovaralo stvarnom stanju na terenu.

4. 7. OSTALI NEPRIJATELJI NARODA

Ponekad Partija nije bila sigurna koji od gore navedenih neprijatelja naroda sabotira njihov rad pa ih je nazivala skupnim imenom „neprijateljski elementi“ ili sličnim konstrukcijama. Ti elementi su se gotovo uvijek aktivno borili kako bi se planski zadaci što teže izvršavali i gotovo nikada nije bilo poznato tko su poimence. U poglavlje će biti uključeni i neprijatelji koji su se rijetko spominjali u izvještajima, ali ipak su bili dovoljno važni da pridobiju pozornost vodstva kotara. Jastrebarsko nije bilo poznato po velikom broju bogatih građanskih obitelji (buržoazije), no Partiji su nakon rata zadavali određene probleme. Prvenstveno su izbjegavali izvršavanje obaveza prema državi poput otkupa poljoprivrednih proizvoda, plaćanja poreza i drugih stvari te su širili svoja uvjerenja na svoje prijatelje i poznanike. Sve u svrhu sabotiranja zadataka koje vodstvo mora izvršiti. Slični njima bili su i šverceri kojih je najviše bilo na Žumberku, a koji su u vremenima oskudice kakva se pojavila nakon rata, bili teško rješiv problem za partijsko vodstvo Kotara.²⁵⁴ Sporadično su se pojavljivali i stari *nacionalisti* koji su uglavnom sveli svoje djelovanje na pjevanje nacionalističkih pjesama.²⁵⁵ Posebna pažnja skretana je na one koji su odgajali putem glazbe u religioznom duhu, poput Stjepana Hlebića, koji je to radio s mladeži u Stankovu i Repišću.²⁵⁶ Slučaj Đilas je u određenoj mjeri utjecao na lokalne ćelije u kotaru što je bio odraz situacije koja je vladala na razini države 1953. Partija je olabavila strogi nadzor nad društvom, a Milovan Đilas je kritizirao državnu birokraciju i vodeće komuniste te je u konačnici smijenjen.²⁵⁷ Najkritičnije je bilo u samom Jastrebarskom gdje je cijela lokalna organizacija, pod utjecajem Đilasovih članaka, prestala redovno održavati sastanke, a članarinu su počeli nositi u stan blagajnika. Dva druga slučaja su u istoj mjeri privukla pažnju kotarskog vodstva, no radilo se o pojedincima koji su širili utjecaj među članstvom na temelju članaka Milovana Đilasa. Pojedini slučajevi bili su oni Luke Samardžića, agronoma Kotarskog poslovnog saveza koji je

---

²⁵³ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 30. 03. 1950., str. 1.

²⁵⁴ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 06. 10. 1950., str. 1 - 2.

²⁵⁵ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 15. 06. 1954., str. 11.; Prilikom proslave stote obljetnice škole u Cvetkoviću nekoliko puta se isticalo da će društvo otpjevati neku staru hrvatsku pjesmu., Tamburaši u Krašiću sviraju „Još Hrvatska ni propala“ („Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 15. 02. 1952., str. 3.)

²⁵⁶ Ibid., 22. 2. 1950., str. 1.

²⁵⁷ Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, 293.

po Domagoviću pokazivao Đilasove članke, te širio propagandu u stilu „ne treba biti komunist, oni nemaju više što da rade“ i Janka Tarača, potpredsjednika NOK-a Jastrebarsko koji je blatio Kotarski Komitet, a Đilasovi članci su mu poslužili kao podloga za napad.²⁵⁸

U konačnici, teško je procijeniti koliko su neprijatelji bili stvarni, a u kojoj su mjeri bili izmišljeni kako bi se prikrijele mane vodstva kotara i djelovanja Partije koja ponekad nije provodila planove kako je zamislila pa su joj neprijatelji došli kao odlična izlika koja se u većini slučajeva nije mogla braniti. Ipak, ne treba zanemariti činjenicu da je Partija imala tendenciju održavanja monopola nad vlasti stoga je konstantno pokušavala i uspijevala eliminirati stvarnu i potencijalnu oporbu režimu. Kazne za stvarne neprijatelje često su ovisile o težini prijestupa, a varirale su od prinudnog rada, slanja u vojsku, gubitka građanskih prava, oduzimanja imovine, pa do najstrože, smrtne kazne. Postojali su slučajevi u koje ni partijsko čelništvo nije vjerovalo, no glasine su se širile među općom populacijom da u Kupincu i Bratini postoji naoružana grupa koja se spremala za borbu protiv društvenog uređenja ili da se kod Kupe nalazi tisuću naoružanih četnika.²⁵⁹

---

²⁵⁸ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 30. 01. 1954., str. 1.; 7.

²⁵⁹ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 10. 09. 1951., str. 1.

5. EKONOMSKA POLITIKA

Gospodarska politika KPJ u prvim poslijeratnim godinama ovisila je o nizu unutarnjih te vanjskih faktora. Unutarnji su se odnosili na potrebu provođenja socijalne revolucije koja je među ostalim uključivala agrarnu reformu koja je uključivala razbijanje velikih seljačkih posjeda oduzimanjem zemlje Nijemcima, dioničarskim društvima, crkvi, veleposjednicima, vlasnicima konfisciranih posjeda na temelju presude sudova te vlasnicima neseljačkih posjeda iznad 3 hektara. Zemlja je potom podijeljena agrarni interesima i kolonistima. Vanjski faktor koji je odredio smjer gospodarske politike, pogotovo na selu, bio je sukob sa SSSR-om 1948. godine. Sukob je primorao partijsko čelništvo da krene u oštriju politiku prema seljačkim radnim zadrugama (SRZ) koje dotada nisu forsirane, no otada počinje njihov brojčani rast kao i brojčani rast seljaka koji su u njih ulazili, većinom prisilno, što nije uvijek prolazilo bez problema.²⁶⁰ Budući da u kotaru Jastrebarskom nisu postojali kolonisti, ali niti veliki posjedi koji bi nestali usred reforme koncentrirat ćemo se na problem SRZ-a. Kada su prve zadruge formirane u kotaru i kako su nakon toga djelovale. Posebno ćemo se osvrnuti na članstvo zadruga te kako se ono odnosilo prema zadružnoj imovini te svojim obvezama unutar zadruga. Povezano sa zadrugama, govorit ćemo i o problemu otkupa poljoprivrednih proizvoda od seljaštva koje je ponekad služilo za obračun s pojedincima koji su odbijali ući u zadruge pa je dolazilo do raznih incidentnih situacija. Nameće se i pitanje koliko je otkup bio uspješan i jesu li seljaci mogli ispuniti propisane kvote, neovisno bili oni u zadrugama ili ne. Još je jedan problem ekonomske politike stvarao poteškoće čelništvu kotara, a to je bilo ubiranje poreza koje je obuhvaćalo sve stanovnike Jastrebarskog te je naišlo na razne probleme o kojima će biti riječ u sljedećim poglavljima. O tvornicama u pravom smislu te riječi ne možemo govoriti jer one u kotaru nisu postojale u tom trenutku te će se izgraditi tek kasnije. U promatranom razdoblju bilo je tek nekolicina gotovo manufakturnih radnji koje se spominju rijetko u partijskim sastancima i zapošljavaju vrlo mali broj radnika te će tek u kasnijim razdobljima zadobiti oblike pravih tvornica pa stoga u ovom radu o njima neće biti riječi.

5. 1. SELJAČKE RADNE ZADRUGE (SRZ)

Postojala su četiri tipa seljačkih radnih zadruga, ovisno o količini dobara koje je seljak unosio u zadružnu imovinu. Prva tri tipa omogućavala su seljaku da zadrži dio ili cijelu imovinu u

---

²⁶⁰ Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, 177.; 187. – 195.

svojem vlasništvu dok je samo četvrti tip bio primjer zadruga u pravom smislu u kojem je sva imovina seljaka ušla u zadružno dobro.²⁶¹ Stanje zadruga u kotaru prije 1949. godine kada je osnovana posebna komisija za selo²⁶² koja je predstavila opširniji pregled situacije moguće je pratiti iz raznih fragmentiranih izvještaja koja su se pojavljivala kroz sastanke u 1947. godini. Do kraja devetog mjeseca 1947. postojala je u kotaru samo jedna zadruga u Kupincu kojoj se posvećivalo malo pažnje, te su postojali potencijali za formiranje još dvije zadruga u Pribiću i Čegljima²⁶³ koje su do kraja godine uistinu i formirane te je potpomognute s petsto tisuća dinara. Zadruga su tada počele pokazivati mane koje će kasnije postati još očitije poput preuzimanja funkcija vlasti ili trošenje zadružnog novca u privatne svrhe.²⁶⁴ Izvještaj komisije za selo iz 1949. otkriva nam da je u planu bilo formiranje petnaest zadruga, no samo ih je dvanaest uspješno formirano. Većina zadruga nije funkcionirala dobro jer nisu uspjeli ništa zasijati ni zasaditi. Nemamo podatak koliko zadruga je bilo kojeg tipa, no izvještaj jasno ukazuje da su formirana sva četiri tipa ovisno o aktivnosti pojedine mjesne organizacije. Ulazak članova partije u zadruga bio je izuzetno visok, 73% članova je pristupilo zadrugama.²⁶⁵ Podatak koji treba uzeti sa zadržkom jer je većina primorana ući raznim sredstvima prisile, a danji izvještaji o funkcioniranju zadruga jasno ukazuju da su takvi članovi na razne načine sabotirali rad zadruga ili bili potpuno inertni. Planovi za budućnost bili su još ambiciozniji. Do 1950. godine u zadruga je trebalo ući pet stotina domaćinstava, a do 1951. njih čak tisuću. Postojali su problemi koji su detektirani u izvještaju. Izostanak predavanja u selima o unapređivanju poljoprivrede, pogoršavanje političke situacije u zadrugama usred izvršene arondacije zemlje, ne prikupljanje žitarica i mesa... Kako se navodi u izvještaju: „ljudi su spremni ući u zadruga jedino ako svi suseljani učine isto.“. Komisija je imala drugačije planove. Predlagalo se ulazak srednjih seljaka u zadruga kako bi bile što ekonomski jače, dok se za siromašne seljake predlagalo odlazak na rad u tvornice²⁶⁶ što i nije bio lak zadatak budući da ih u Jastrebarskom gotovo da i nije bilo, a putovanje do Zagreba i Karlovca bilo je dugotrajno i skupo. Kako su funkcionirale zadruga koje su se uspjele formirati? Jednostavan odgovor bi bio, nikako. Vladalo je opće rasulo koje je ponajviše proizlazilo iz članova zadruga koji su kada su već prisilno uvučeni u njih, htjeli izvući maksimalnu korist ili sabotirati rad zadruga kako bi se ona raspala što su često i uspijevali. U

---

²⁶¹ Maticka, „Hrvatsko seljaštvo i politika kolektivizacije (1945.-1953.)“ u *Spomenica Ljube Bobana 1933. – 1994.*, 366.

²⁶² Članovi komisije: Tomo Pintar, Stjepan Repuljac, Ivan Sinkovački, Tomo Mikulič, Ivan Skok.

²⁶³ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 23. 09. 1947., str. 1.

²⁶⁴ Ibid., 12. 11. 1947., str. 1.

²⁶⁵ U zadruga je ušlo 192 članova Partije, a odbilo ih je ući 69.

²⁶⁶ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 14. 04. 1949., str. 1.

SRZ Kupinec, predsjednik je ukrao zadružno žito, u SRZ Jamnička Gorica dvije sestrične identificirane su kao glavni razbijači zadruga, u SRZ Cvetković stanje je loše jer predsjednik Ivanušić s obitelji jedini ne dolazi na sastanke²⁶⁷, u SRZ Budinjak prisutno je konstantno pijančevanje. Primjera je mnogo, a nepravilno ponašanje zadrugara ponekad je jednostavno proizlazilo iz neupućenosti u pravila zadrugarstva pa je tako predsjednik SRZ Kostanjevac držao pravila u zatvorenom ormaru što je rezultiralo hranjenjem stoke seljaka zadružnim sjenom bez ikakve naknade ili nemarom oko pranja bačvi pri čemu se pokvarilo osam stotina litara vina. Upravo je Kostanjevac dobar primjer kako je često dolazilo do razmirica između članova partije koji su bili u SRZ i onih koji nisu. Sekretar ćelije Kostanjevac i predsjednik SRZ-a imali su razmirice oko diobe prihoda u zadruzi.²⁶⁸ Pojedini članovi SRZ išli su u ekstreme pa su tako članovi u Pribiću zahtijevali da se za njih formira potpuno nova partijska organizacija, odvojena od članova koji nisu u zadruzi.²⁶⁹ Neke zadruga su godinu dana od formiranja već bile pred raspadom. Takve su bile SRZ Pećno i SRZ Grabar.²⁷⁰ Stanje u SRZ Pećno ocijenjeno je kao „vrlo teško“ te vlada raspoloženje koje može dovesti do gašenja zadruga budući da su jedan dio stoke podijelili među sobom, a drugi dio prodali.²⁷¹ Pronevjere su u zadrugama bile česti problem te gotovo nije bilo zadruga u kotaru koja nije spomenuta u tom kontekstu. Pronevjere su se kretale od onih manjih kao što je bila ona u Budinjaku koja je iznosila „samo“ dvadeset i tri tisuće dinara²⁷² do astronomskih poput one u kojoj je iz zadruga ukradeno čak četiristo tisuća dinara, a krivci su kažnjeni kaznama od pet do osam mjeseci zatvora što je izazvalo negodovanje stanovništva koji su kazne smatrali preblagima.²⁷³ Sve u svemu, zadruga su bile vrlo neprofitabilne, a malverzacije su iznosile astronomske iznose. Izvještaj iz 1951. prikazuje surovu realnost zadruga. Dok 1948. zadruga još nisu bile u minusu (što je i logično jer su tek formirane i nije ih bilo mnogo), već u 1949. zabilježile su minus od čak dva i pol milijuna dinara uz milijun dinara malverzacija. U 1950., stanje se neznatno poboljšalo te je zabilježen minus od samo milijun i pol dinara dok su malverzacije iznosile sedamsto tisuća dinara.²⁷⁴ Od dvanaest zadruga samo tri su poslovale s dobiti.²⁷⁵ Zadruga s vremenom nisu postale bolje već su kontinuirano pokazivale nedostatke iako su, kao što smo vidjeli, do 1951. uspjele smanjiti gubitak i malverzacije. Tako su pojedini članovi još 1951.

---

²⁶⁷ Ibid., 22. 02. 1950., str. 1.

²⁶⁸ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 22. 02. 1950., str. 2. - 3.

²⁶⁹ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 14. 08. 1950., str. 2.

²⁷⁰ Tendencija raspadanja primijećena je u još nekim zadrugama: Cvetković, Bratina, Oštrc i Beter.

²⁷¹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 22. 02. 1950., str. 3.

²⁷² „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 17. 03. 1951., str. 1.

²⁷³ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 09. 10. 1951., str. 4.

²⁷⁴ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 22. 03. 1951., str. 5.

²⁷⁵ Sa dobiti su poslovale zadruga Pribić, Krašić i Gorica.

radili na razbijanju zadruga u Jamničkoj Gorici. Tajnik je uspio aktivirati cijelu ćeliju na zadatku razbijanja SRZ-e. Ponekad je dolazilo i do problema u komunikaciji između zadruga i Kotarskog Saveza Poljoprivrednih Zadruga. Navodimo primjer seljaka iz SRZ Dragovanjščaka koji su došli zamijeniti svoje pšenično sjeme za zadružno bolje kvalitete te im je Savez zaračunao punu cijenu umjesto da im je umanjio za cijenu njihovog sjemena. Ista zadruga nije uspjela dobiti drvo za grijanje kod kotarskog šumskog poduzeća. Vodstvo kotara imalo je ambiciozne planove koji su predviđali nove zadruga te proširenje pojedinih postojećih, no nema dokaza da se to uistinu i provelo u praksi. Posebno se istaknulo da se nisu uspjele formirati zadruga u Krašiću i Pisarovinikoj a su brojem stanovnika spadala pod veća mjesta u kotaru te je stoga neformiranje zadruga bilo poražavajuće. Drugo žarište problema pojavilo se u Žumberku, Okiću i Oštrcu, to jest, brdskim dijelovima kotara u kojima većina članova nije ušla u zadruga pod izlikom da je stanje u zadrugama loše ili nisu bili zainteresirani za rješavanje problema, a pojavio se i problem nedostatka radne snage.²⁷⁶ Nakon Staljinove smrti i smirivanja odnosa sa Sovjetskim Savezom 1953., popustila je politika kolektivizacije te su se zadruga polako raspadale ili reorganizirale.²⁷⁷ To nije automatski značilo da će svi problemi iz prijašnjih vremena nestati. U Jastrebarskom je niz zadruga još uvijek djelovao i 1954. kada su zabilježene veće nepravilnosti od onih koje smo dosad spominjali. Tako je SRZ Klinča Selo kupila od privatnika zemljište u vrijednosti od 500 000 dinara iako je na prostoru zadruga postojalo državno zemljište koje je stajalo neiskorišteno. Također, odlučili su počastiti svoje namještenike izletom na more u vrijednosti od sedamdeset tisuća dinara. Nedaleko od Klinča Sela, u Pisarovini, zadruga koja je napokon formirana nije se iskazivala dobrim primjerom već je kupila četiri bika za tristo tisuća dinara i dala ih na besplatno korištenje privatnim osobama. Zadrugari su općenito bili nezadovoljni time što novac na kraju godine ostaje u zadrugama te su se zalagali da se on podjeli među zadrugarima.²⁷⁸ Šef jaskanske UDB-e dao je najbolju ocjenu stanja između 1951. i 1954. ustvrdivši da nije bilo zadruga u kojima nisu izvršene krađe ili malverzacije.²⁷⁹ U većini zadruga nisu postojale pristupnice²⁸⁰, a saznajemo i da je 1954. bilo sedam tisuća četriristo dvadeset i šest zadrugara s udjelom od milijun i tristo dvadeset i šest tisuća dinara što je iznosilo sto dinara po osobi, a minimum je bio tisuću dinara. Ipak, banka im je 1954. godine

---

²⁷⁶ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 09. 10. 1951., str. 8. – 9.

²⁷⁷ Više o fenomenu agrarne reforme na području Istočne Europe u knjizi: *The Collectivization of Agriculture in Communist Eastern Europe. Comparison and Entanglements* (ed. by C. Iordachi and A. Bauerkämper), CEU Press, Budapest-New York 2014.

²⁷⁸ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 11. 09. 1954., str. 1. – 2.

²⁷⁹ Ibid., str. 7.

²⁸⁰ Ibid., 05. 06. 1954., str. 6.

izdala kredit na čak šezdeset i šest i pol milijuna dinara bez ikakvog pokrića u imovini zadruga.²⁸¹

Općenito stanje poljoprivrede na području kotara neovisno o zadrugama nije bilo najbolje što izvještaj iz 1954. jasno prikazuje. Većina seljačkog stanovništva imala je puno malih posjeda koji su bili daleko jedan od drugoga. Pšenica je dominirala, a bilo je premalo industrijskog i krmnog bilja. Ista ta pšenica izmjenjivala se na istoj čestici godinama s kukuruzom te se tako iscrpljivalo tlo što je dovodilo do smanjenja prinosa čemu je pridonosila mala potrošnja umjetnih gnojiva. Stočarstvo je bilo u posebnim problemima budući da je stoka bila slabe kvalitete te nije bilo dovoljno tržišnih viškova stočnih proizvoda. Vinogradarstvo koje je zastupljeno s pet posto površina posebno je smetalo vodstvu jer su vinogradari većinom sami prerađivali grožđe te nisu plaćali porez. Veliku štetu za poljoprivrednike u kotaru učinile su i poplave te se zaključuje da je potrebna melioracija tla.²⁸² Mehanizacija je bila nedovoljno raširena u odnosu na količinu zemlje²⁸³, a vidljiv je i manjak konjskih i volovskih zaprega.²⁸⁴ Svi ovi problemi bili su otprije poznati i Centralnom Komitetu KPH te je još 1949. upozoravalo da budući da u Jaski prevladavaju manji posjedi treba orijentirati poljoprivredu na stočarstvo, voćarstvo, povrtlarstvo i pamuk kako bi služilo gradskom središtu.²⁸⁵ Ostaje upitno u kojoj je mjeri ova politika ikada provedena.

5. 2. OTKUP

Sa zadrugama možemo povezati i otkup poljoprivrednih proizvoda koji je propisan planovima na razini države, a ponekad je služio kako bi se prisililo neposlušne seljake da uđu u zadruga obećavajući im da će se otkup smanjiti čim uđu u zadruga, a u suprotnome će se stalno povećavati. Prilikom otkupa dolazilo je do raznih incidenata kojima se Partija nije ponosila, no u cilju povećanja zadruga sva sredstva su bila dopuštena.²⁸⁶ Tako je bilo riječi, u proteklim poglavljima, o pojedincima koji su se usprotivili prisilnom otkupu svojih proizvoda pa su proglašeni *kulacima*, ustašama ili HSS-ovcima. Nezadovoljstvo se prelilo i na ostalo seljaštvo koje nije bilo zadovoljno otkupom viškova i raspodjelom živežnih namirnica usred poslijeratnih nestašica.²⁸⁷ Upravo usred čestih nestašica, sto postotan otkup bio je imperativ

---

²⁸¹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 11. 09. 1954., str. 3.

²⁸² Ibid., 11. 09. 1954., str. 5.

²⁸³ Na prostoru kotara 1952. postojala su samo tri traktora.

²⁸⁴ „Plenum KK KPH SKH Jastrebarsko 1947. – 1954.“, 22. 03. 1951., str. 1.

²⁸⁵ *Zapisnici Politbiroa CK KPH*, 269.

²⁸⁶ Matićka, „Hrvatsko seljaštvo i politika kolektivizacije (1945.-1953.)“ u *Spomenica Ljube Bobana 1933. – 1994.*, 371.

²⁸⁷ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 02. 1947., str. 1.

stoga je formirana „štab za rukovođenje otkupom“ i formirana je komisija za otkup²⁸⁸ koja je u 1947. godini imala odlične rezultate budući da je otkup žitarica u potpunosti obavljen dok je otkup svinja podbacio za što se krivio manjak namještenika.²⁸⁹ Već pri kraju godine novi izvještaj pokazuje da je otkup počeo slabiti zbog prevelikih zahtjeva koje su pred komisiju postavljeni od strane viših organa. Kao problem detektirana je loša sjetva obilježena velikom sušom i nedostatkom sjemena.²⁹⁰ Uz loše klimatološke elemente okrivljeni su i *kulaci* zbog kojih otkup kukuruza i masti nije obavljen do kraja te ih treba kazнено progoniti.²⁹¹ Problem su bili i pročelnici koji se po riječima vodstva: „nisu osamostalili te nisu dovoljno uporni“ te je stoga kasnio otkup žita, svinja te cijepljenje peradi.²⁹² Sljedeća godina nije donijela nikakve promjene. Planovi su postavljeni pred komisiju, no izostalo je izvršavanje na terenu. Seljaci su svim sredstvima pokušavali izbjeći otkup te su tako bogatiji seljaci iz Kupinca, Bratine i Cvetkovića izbjegavali vršiti žitarice na vršalici gdje su bili pod nadzorom organa vlasti.²⁹³ Do 1950. ništa se bitno nije promijenilo kod otkupa. Slabo izvršavanje otkupa bijelih žitarica, masti i mesa pripisano je slabom radu partijskog članstva zaduženog upravo za te zadaće.²⁹⁴ Incidentne situacije spominju se tek 1951. u kojima je u nekoliko slučajeva došlo do razbijanja vrata u Tomaševcima što je negativno djelovalo na ostale sumještane²⁹⁵, a neka kućanstva samo su djelomično izvršavale obaveze za što su okrivljeni ljudi kod vršalica koji su tolerirali manjak i zatim se od tih ljudi moralo krenuti u prisilnu naplatu. Predlaže se i mjera prisilnog otkupa samo od špekulanata što bi potaknulo poštene seljake da ne skrivaju viškove.²⁹⁶ Stanovništvo je generalno negodovalo 1951. godine na veliki otkup masti što je posebno došlo do izražaja u Lučelnici.²⁹⁷ Da je stanje u Jaski bilo nezadovoljavajuće prepoznali su i više instance vlasti te su opomenule vodstvo kotara radi toga 1950. godine.²⁹⁸ Ponekad su se javljale paradoksalne situacije u kojima se od siromašnijih seljaka uzimalo više nego od bogatijih što je posebno zabrinulo partijsko čelništvo.²⁹⁹

---

²⁸⁸ Članovi komisije: Josip Matasić, Vlado Buneta, Ignac Pustaj, Stjepan Krsnik.

²⁸⁹ „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 09. 09. 1947., str. 1.

²⁹⁰ Ibid., 17. 10. 1947., str. 1.

²⁹¹ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 05. 02. 1947., str. 1.

²⁹² „Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 01. 09. 1947., str. 1.

²⁹³ Ibid., 12. 07. 1950., str. 1.

²⁹⁴ Ibid., 21. 08. 1950., str. 1.

²⁹⁵ Ibid., 09. 10. 1951., str. 4.

²⁹⁶ Ibid., str. 2.

²⁹⁷ Ibid., str. 6.

²⁹⁸ *Zapisnici Politbiroa CK KPH*, 428.

²⁹⁹ „Biro KK KPH SKH Jastrebarsko“, 15. 05. 1950., str. 2.

5. 3. UBIRANJE POREZA

Nadovezujući se na otkup poljoprivrednih proizvoda, možemo analizirati situaciju s ubiranjem poreza koja je također prolazila kroz određene izazove. Gotovo konstantni prigovor stanovništva bila je visina poreza koji je određivan na saveznoj i republičkoj razini. Kotar nije mogao mnogo učiniti po tom pitanju već je provodio upute viših instanci. Prikupljanje takvog, „visokog“ poreza nije prolazilo bez problema. U ranijim poglavljima naveli smo nekoliko primjera financijskih službenika koji su pogrešno knjižili porez, izdavali lažne potvrde, opijali se i tukli ljude i djecu, te u konačnici spremali novac u vlastite džepove. Planovi se zbog takvih i sličnih slučajeva nisu u potpunosti mogli izvršiti. Naročito su zakazali na području Žumberka što se opravdavalo teškim ratnim razaranja od kojih se stanovnici nisu oporavili.³⁰⁰ Također je bilo riječi o tome da prvi koji su izbjegavali plaćanje poreza bili upravo članovi Partije koji bi trebali biti primjer ostatku stanovništva. Pet godina nakon rata situacija se nije bitno promijenila. Članovi Partije „nisu imali smjelosti i odlučnosti“ da naplate porez od stanovništva ili su ga ubirali samo djelomično stoga je svake godine skupljeno premalo poreza. U takvim slučajevima naknadno se pristupilo pljenidbi predmeta neplatiša i prodaji istih što nije uvijek prolazilo najuspješnije.³⁰¹

---

³⁰⁰„Kotarski Komitet KPH SKH Jastrebarsko“, 17. 10. 1947., str. 1.

³⁰¹ Ibid., 09. 10. 1951., str. 2.

6. ZAKLJUČAK

Uvodno poglavlje postavilo je pitanja na koja smo pokušali naći odgovor. Pronalazak odgovora nikada nije lak, no mišljenja sam da smo dobili odgovor na pitanje da li je „Crvena Jaska“ opravdan naziv za Jastrebarsko toga vremena. Odgovor se nametnuo preko niza drugih pitanja vezanih za formiranje i organizaciju komunističke partije u kotaru.

Na više mjesta u radu naglasio sam kako je kotar povećao svoj prijeratni teritorijalni opseg na neka područja koja su imala specifičnu povijest ili ulogu u ratu. Jedno od područja bio je Žumberak čije je stanovništvo zahtijevalo određene beneficije zbog zasluga u ratu. Mišljenja sam da kotarsko vodstvo nije do krajnosti podilazilo takvim zahtjevima, no ipak stanovništvo je dobilo određene pogodnosti koje njima tada možda nisu bile vidljive ili su jednostavno zažmirili na njih i tražili više. Tako u poglavlju „Članstvo“ uočavamo da su vodstvo kotara uglavnom sačinjavali ljudi porijeklom s Žumberka ili bliže okolice. Poslijeratna obnova je također usmjeravana na žumberačko područje te sav proizvedeni građevni materijal i ljudska snaga odlaze prema Žumberku kako bi se obnovila infrastruktura porušena u ratu (čak su i susjedni kotarevi pomogli u obnovi). Stanovništvu očito takva pomoć nije bila dovoljna te su uvijek očekivali više. Nisu shvaćali realnost svoga položaja i položaja samog Žumberka koji nije niti imao značajnih prirodnih resursa niti je bio na važnom prometnom pravcu. Nadali su se tvornicama, elektrifikaciji i boljim prometnicama, no dobili su nekoliko kamenoloma i obnovu kuća što ih je razočaralo i natjeralo na stalne žalbe kotarskom vodstvu koje je po njihovu mišljenju radilo protiv njih te ih zanemarivalo. Paradoksalno je to što su se stanovnici žalili na kotarsko vodstvo koje je bilo sastavljeno od njihovih zemljaka. Činjenica je ta da iako je Žumberak bio središte otpora njemačkim i ustaškim jedinicama tijekom rata, on je u poslijeratnom rasporedu bio samo jedan komadić velikog kotara u kojem je svatko zahtijevao nešto od središta te su se sredstva morala rasporediti u više smjerova. Žumberak je bio nagrađen postavljanjem ljudi na visoke pozicije unutar kotara te poslijeratnom obnovom, no nagrada je tu prestala, te je dalje bilo na lokalnim organizacijama koje su imale prevelika očekivanja i zbog toga su ostale ogorčene i razočarane centrom. Nezadovoljstvo centrom manifestiralo se u kršenju partijske discipline te izbacivanjem iz Partije koje je najmasovnije omjere poprimilo upravo među članovima porijeklom sa Žumberka. Ostatak kotara djelomično je pratio obrasce obnove zadane od strane KPJ. Izgradnja se kretala u smjeru infrastrukture poput magistralnih vodovoda koji su dovodili vodu iz gorskih dijelova do centra te u smjeru izgradnje kulturno – obrazovnih ustanova poput društvenih domova i škola.

Ono što je Jaski u tom trenutku nedostajalo bile su tvornice koje će tek kasnije zaživjeti u pravom smislu te riječi. Neposredno nakon rata, sve se svodilo na manufakturne radnje poput bačvarske radionice te raznih poljoprivrednih kombinata.

Izgradnja nije bila samo materijalne prirode. Partija je izgrađivala pozadinski sustav upravljanja koji će se oslanjati uglavnom na kvantitetu, a manje na kvalitetu kadrova. U svakom mjestu u kotaru postojala je partijska organizacija te je jedini cilj bilo omasovljivanje članstva pod svaku cijenu. Cilj je, što je vidljivo iz tablica prezentiranim u ovom radu, ostvaren. Teško je statistički ispitati kolika je bila kvaliteta novopridošlica. Kao indikator nam može poslužiti kažnjavanje i izbacivanje članova koji nisu imali potrebnu razinu discipline te su provodili samovolju koja je rezultirala cijelim nizom različitih prijestupa koje Partija nije tolerirala. Kvaliteta organizacija varirala je od mjesta do mjesta. Neka mjesta jedva da su imala tri člana dok su ih neka brojala na desetine. Pojedina su bila stalan izvor nemira i kršenja discipline. Druga su spominjana samo u pozitivnom svjetlu (iako takvih gotovo da nije bilo, već su ocjene uvijek varirale ovisno o promatranom trenutku). Stanje se nije pretjerano razlikovalo od ostatka države u kojoj se prvo prišlo omasovljivanju, a kasnije je došlo kvalitativno čišćenje. Nametnuto osnivanje osnovnih partijskih organizacija u svakom mjestu preslikalo se i na savez komunističke omladine. Iako sekundarnog značaja za kotarsko čelništvo, pokazalo je iste nedostatke kao i njihove starije kolege. Gotovo da i nije bilo razlike između starije i mlađe generacije u jaskanskom kotaru. Ista razina nediscipline, česta raspadanja ili pasivnost organizacija. Jedina razlika je bila što je omladina jaskanskog kotara, kao i sva druga u državi, sudjelovala na radnim akcijama diljem zemlje u kojima su se posebno istakli, no u ovom razdoblju nitko od njih nije uspijevaao doći na čelne pozicije u kotaru. Pretpostavljam da će se to dogoditi tek kasnije, smjenom generacija. I jedni i drugi nisu previše marili za komunističku ideologiju. Ova tvrdnja nije vrijedila za sve članove u kotaru, no zasigurno je bilo onih i to u dovoljnoj mjeri koji su u članstvo ušli iz raznih pobuda koje nisu imale veze sa komunističkim duhom. Stanovništvo kotara bilo je pretežito seosko i neobrazovano te su većinom radili na poljima. Stoga ne čudi nezainteresiranost za partijske sastanke, literaturu i predavanja te neplaćanje članarine. Dobar dio njih ušao je u članstvo kako ne bi bio proglašen izdajicama. Neki su ušli jer su vidjeli osobnu korist od takvog postupka. Odjel za agitaciju i propagandu u takvom okruženju pokušavao je podignuti komunistički duh raznim kino projekcijama i kazališnim predstavama, obilježavanjem značajnih manifestacija te pretplatom na komunističke tiskovine. Uspjeh akcija teško je procijeniti. Spisi otkrivaju da je u djelovanju odjela u praksi bilo mnogo propusta te su

predstave i projekcije bile slabo posjećene. Manifestacije su koncentrirane na centar i Žumberak, a pretplata na tiskovine je bila malena. U širenju komunističke ideologije nisu pomogle slabe masovne organizacije (Narodna Fronta, AFŽ, Crveni križ, sportska društva...) koja jednostavno nisu imala dovoljnu masovnost ili općenito nisu funkcionirala te su postojala samo na papiru. Mišljenja sam da je za slab rad masovnih organizacija te SKOJ-a kriv vrh kotara. Stavljanjem prevelikog fokusa na osnovne partijske organizacije svi resursi su preusmjereni na poboljšavanjem istih, dok su ostale organizacije stavljene u stranu. Najbolji ljudi radili su na podizanju OPO-a, a svi ostali „slabiji“ radili su s ostalim navedenim organizacijama koje nisu imale toliki prioritet. Naročito je to došlo do izražaja kod AFŽ-a i Crvenog križa koji su deklarirane kao „ženske organizacije“ te su, u još uvijek izrazito patrijarhalnom društvu, bile stavljene daleko od prioriteta te su rijetko spominjane u partijskim izvještajima. Obično se sve završavalo formulacijama „treba nešto poboljšati“ bez stvarnog pomaka na terenu. S tim u vezi, kroz cijeli rad možemo pratiti stanje ženskih prava u kotaru. Žene su u novoj državi trebale napokon postati ravnopravne muškarcima. U Jastrebarskom se do 1953. to zasigurno, u praksi, nije dogodilo. Uz navedene organizacije koje su bile zanemarivane, žene su u članstvu bile zastupljene sa daleko manje od pedeset posto, a u vodstvu kotara bilo ih je minimalan broj kao što smo vidjeli iz tablica. Na izborima, gdje su prvi puta u povijesti mogle glasati, u dosta mjesta po kotaru nisu imale interesa izaći i dati svoj glas nekome što navodi na zaključak da su se stare tradicije u novoj državi polako mijenjale te da će proteći određeno vrijeme dok žene ne postanu aktivnije na političkom polju i maknu se od svojih tradicionalnih uloga.

Izbori su na jaskanskom području izuzev sudjelovanja žena, privlačili pažnju zbog specifične situacije u kotaru koja je spomenuta nekoliko puta unutar ovoga rada. Partijski zapisnici jasno ukazuju da partijsko čelništvo nije bilo doraslo zadatku uspješnog provođenja izbora u takvim okolnostima. Nisu uspjeli potaknuti ljude da izađu glasati pa je bio visok broj političkih apstinenata, žene i mladi uopće nisu bili zainteresirani te je sve kulminiralo visokim postotkom glasova ubačenih u „crnu kutiju“. Na slabe rezultate, čelnici su reagirali kako su jedino mislili da je ispravno, agresijom prema „narodnim neprijateljima“ koji su sabotirali izbore (svoje članstvo nisu dirali iako je ono u određenoj mjeri krivo za slabe rezultate). Pretjerana agresija (premlaćivanja i pokušaji ubojstva), privukli su pažnju viših instanca vlasti te su se one jedini put o ovom razdoblju, morale uplesti u unutarnje kotarske stvari i smijeniti cijelo vodstvo. Novim vodstvom kvaliteta upravljanja kotarom nije se podigla na višu razinu te se i dalje uočavaju isti problemi kao i ranije. Vodstvo i ostali članovi Partije u kotaru bili su

uglavnom domaći komunisti koji su ušli u članstvo tijekom rata ili su se priključili neposredno nakon završetka. Izuzetak je bio šef UDB-e Jastrebarsko koji je uvijek bio vanjski čovjek što je logično budući da su više instance htjeli nepristranog čovjeka koji će nadzirati rad svih ostalih tijela. Nepristranost je ponekad u praksi zakazala kao na primjeru već gore spomenute čistke vodstva iz 1950. godine. Ostatak vanjskih članova u kotaru došli su tijekom rata kao izbjeglice ili su transferirane u poslijeratnoj kadrovskoj križaljci te su uglavnom dolazili iz susjednih kotareva. Nacionalnost članova u ovom razdoblju gotovo je sto postotno hrvatska, što ne treba čuditi budući da Srba i ostalih manjina u kotaru nije bilo u velikom broju niti prije rata, a u kotaru nakon rata nije uslijedilo veliko naseljavanje ili kolonizacija kao u drugim dijelovima Hrvatske i Jugoslavije. Neki od članova tijekom rata sudjelovali su u neprijateljskim formacijama, no uglavnom su to bile domobranske jedinice iz kojih su brzo izašli ili pobjegli te se priključili partizanskom pokretu. Možemo zaključiti da je tipičan član KPJ u Jaski do 1953. bio Hrvat, siromašnog seljačkog podrijetla, muškarac u srednjim tridesetima, niskog obrazovanja, koji se komunistima priključio nakon rata.

Vezano uz rat, možemo odgovoriti na pitanje postavljeno u uvodu, o broju „narodnih neprijatelja“ koji su postojali u kotaru nakon rata. Iz navedenog u proteklim poglavljima, sa sigurnošću se može zaključiti da ustaških vojnih formacija nakon rata više nije bilo. Vjerojatno su postojali ustaški simpatizeri kao što smo vidjeli na nekoliko primjera koji su se pozivali na bivšu državu te tvrdili da je tada sve bilo bolje, no njihova aktivnost je prestajala na verbalnom deliktu protiv države te oni nisu bili stvarna prijetnja monopolu Partije. Pristaše HSS-a bili su također prijetnja samo u teoriji jer u praksi stranka nije postojala te se klonila političkog djelovanja. Simpatizeri su svoje nezadovoljstvo mogli iskazati eventualnom apstinencijom na izborima i tu bi njihova prijetnja prestajala. Strah Partije od „kulaka“, bogatih seljaka, također je bio neopravdan. Većina seljaka u kotaru bila je siromašna ili srednje bogata, a stvarno bogatih je bilo veoma maleni postotak. Stvarna prijetnja monopolu vlasti nad narodom bila je katolička crkva. Budući da je mogla legalno djelovati, iako smanjenim ovlastima, koristila je svaku priliku kako bi vjernike suptilno (u nekim slučajevima direktno) maknula od komunističkih manifestacija i politike općenito. Uživala je veliku potporu među narodom u kojem su gotovo svi bili katolici, naročito u rodnom kraju kardinala Stepinca. Svaka akcija protiv svećenstva samo je snažila njihov otpor i pridobivala narod na njihovu stranu. Dvije taktike jasno su vidljive u promatranom razdoblju. Prvo se, do 1950. i pokušaja ubojstva katoličkog svećenika na Okiću, primjenjivala taktika agresivnog obračuna gdje se napadalo svećenstvo direktno i agresivno. Nakon smjene vodstva,

primjenjivana je suptilnija taktika koja je zamišljena da odvraća narod od katoličkih manifestacija i općenito crkve tako da im ponudi alternativu koja se obično sačinjavala od raznih izleta ili zabava za pučanstvo na isti dan sa katoličkim proštenjima. Rezultati druge taktike ovisili su od mjesta do mjesta i jačine partijskih organizacija i katoličke crkve u određenom mjestu. Drugo polje borbe crkve i Partije bila su vatrogasna društva koja su imala dugu tradiciju te su uglavnom bila vezana uz katoličku vjeru, a u njima se obično okupljala „seoska elita“. Stoga ne čudi što su i komunisti željeli ovladati društvima i širiti utjecaj preko njih. Uglavnom su uspjeli u onim društvima koje su sami osnovali te koja nisu imala prijašnju tradiciju. U stara društva pokušali su ubacivati svoje članove, mijenjati vodstva, no kao što smo vidjeli ništa im nije pomoglo da dođe prevlast u većini društava na području kotara. Drugi „neprijatelji“ (pristaše informbiroa, „đilasovci“) pojavili su se tek kasnije i u Jaski su bili samo izolirani slučajevi koji nisu bitno utjecali na monopol vlasti te su ubrzo bili eliminirani izbacivanjem iz članstva.

Ekonomska podloga kotara uglavnom se bazirala na poljoprivredi te je izostala intenzivna industrijalizacija kakva je bila u ostatku zemlje. Niti poljoprivreda nije bila na zavidnoj razini te je pretežito bazirana na tradicionalnim kulturama i pretjeranim iscrpljivanjem tla bez mehanizacije. U takvim uvjetima (i usred sukoba sa Moskvom), Partija je nametala osnivanje SRZ-ova koji će kao i ostatku zemlje doživjeti slom već 1953. godine. U Jaski one nikada nisu zaživjele u punom smislu već su služile kao podloga za razne malverzacije i krađe pojedinaca koji su vodili zadruge. Seljaci nisu bili zainteresirani za ulazak te su uslijedila brojna izbacivanja iz članstva zbog nepokoravanja naredbama vrha. Oni koji su ušli, gledali su kako da ugase zadrugu iznutra ili kako da steknu što više koristi za sebe budući da je država obično pomagala zadruge na razne načine (novčano i sjemenom). Vremenom se ništa nije mijenjalo na bolje te nije bilo zadruge u kojoj se nešto nije ukralo, a tek nekolicina ih je poslovala sa pozitivnom bilancom te su bile pohvaljene. Ekonomska politika u kotaru obuhvaćala je i otkup poljoprivrednih proizvoda i sakupljanje poreza. Oba sakupljanja bilježila su brojne probleme. Otkup se uglavnom koristio kako bi se natjeralo seljake da uđu u zadruge obećavajući im (ili prijeteći) da će otkup biti smanjen tek kada uđu u zadruge. Niti to ih nije motiviralo da u većem broju uđu u zadruge već su raznim načinima izbjegavali otkup (varanje na vršilicama, skrivanje proizvoda...). Porez također nije uspješno prikupljan. Dijelom su krivi sakupljači koji su imali visok prag tolerancije te su samovoljno mijenjali stope poreza ili su prisvajali sakupljeno sebi, a dio su krivi obveznici koji nisu željeli platiti

porez (osobito se tu istaknulo područje Žumberka, gdje su stanovnici bili uvjereni da bi trebali plaćati manje stope).

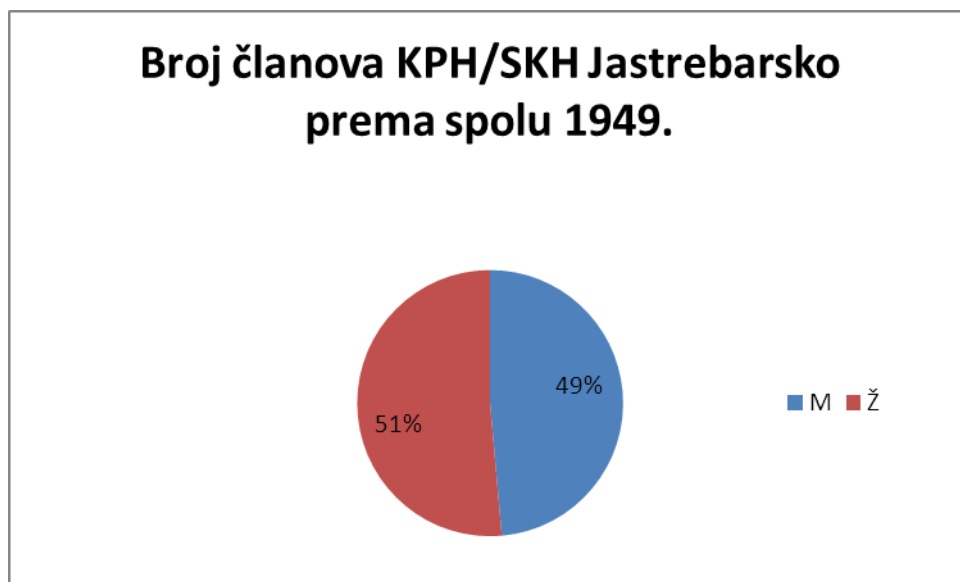
„Crvena Jaska“ u ovom periodu je potpuno opravdan naziv budući da je samim preuzimanjem vlasti od strane Partije kotar dobio komunistički karakter. Ipak, to je upravljanje imalo svojih uspona i padova. Njihov najveći neprijatelj nisu bili „neprijatelji naroda“ koje su često bili optuživani za slabo djelovanje partijskih organizacija, već je to bilo partijsko članstvo. Svojom nedisciplinom, neradom i općenitim skretanjem sa partijske linije otežalo je efektivno upravljanje kotarom te je stvorilo niz problema koji su otežali vodstvu svakodnevno vođenje poslova. Opravdanje možemo tražiti u neposrednim poslijeratnim okolnostima u kojima je još uvijek trajala tranzicija iz ratnih uvjeta u kojima je sve dopušteno prema mirnodopskim u kojima se ponovno nameću pravila i zakoni. Naredna istraživanja jaskanskog kotara nakon 1953. trebala bi se koncentrirati na pitanja eventualnog poboljšanja u djelovanju partijskih organizacija te ubrzanju industrijalizaciji koja će tek uslijediti.

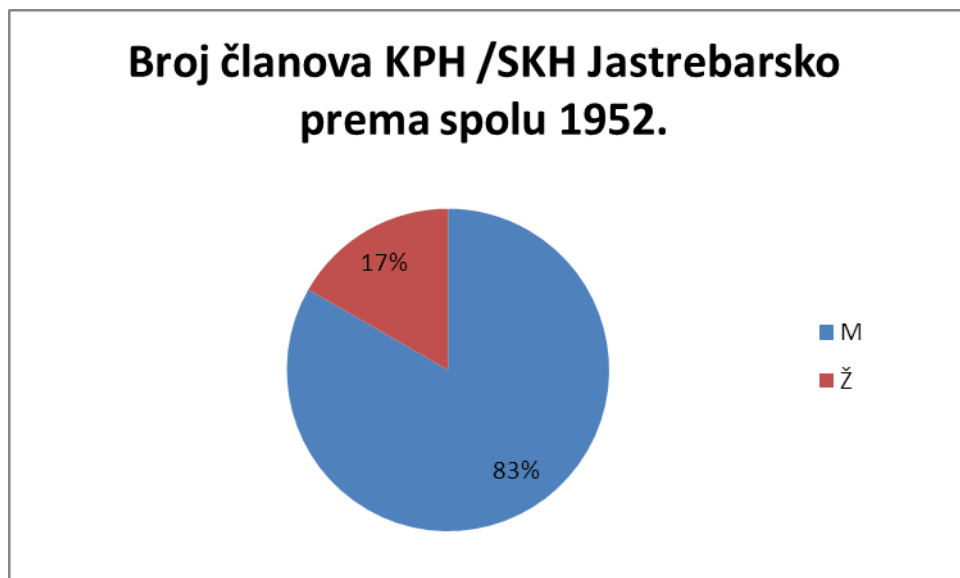
7. PRILOZI

GRAFIKONI

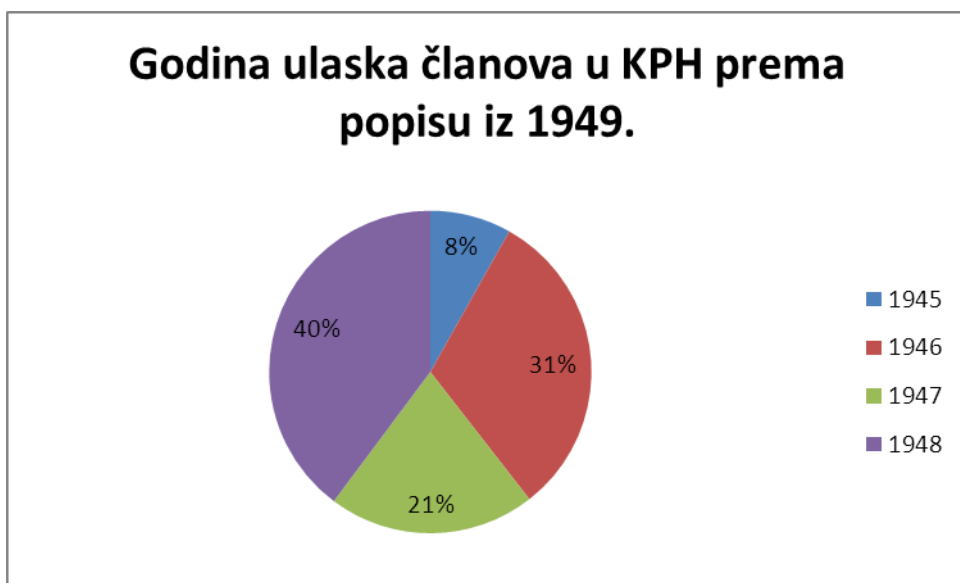
GRAFIKON 1

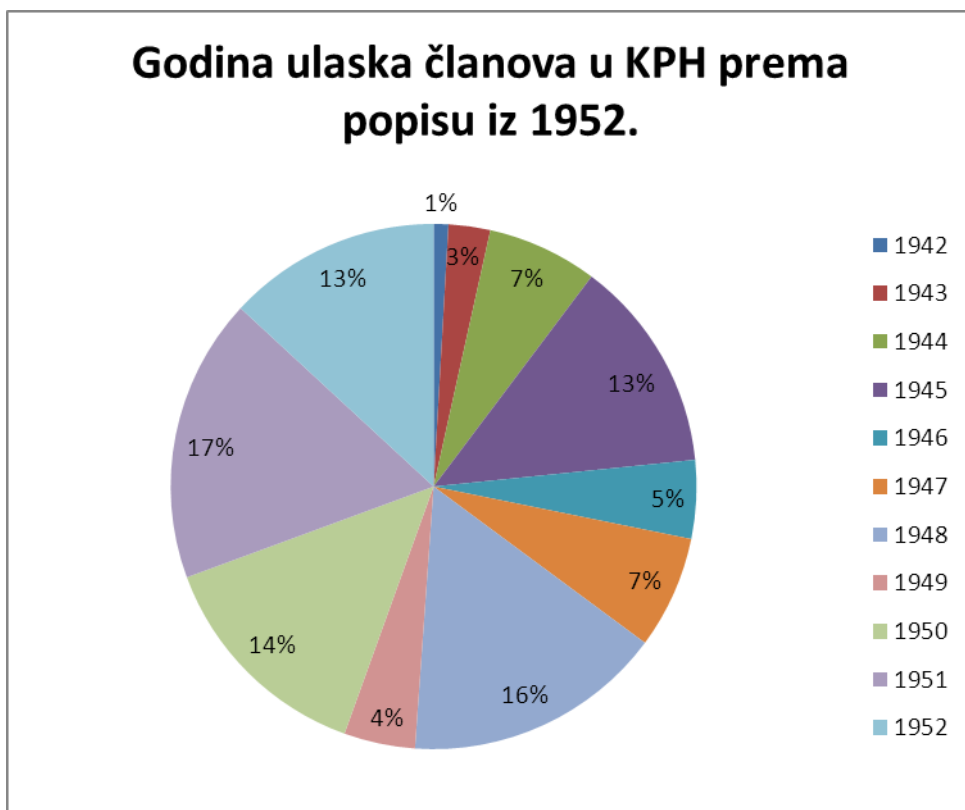
GRAFIKON 2

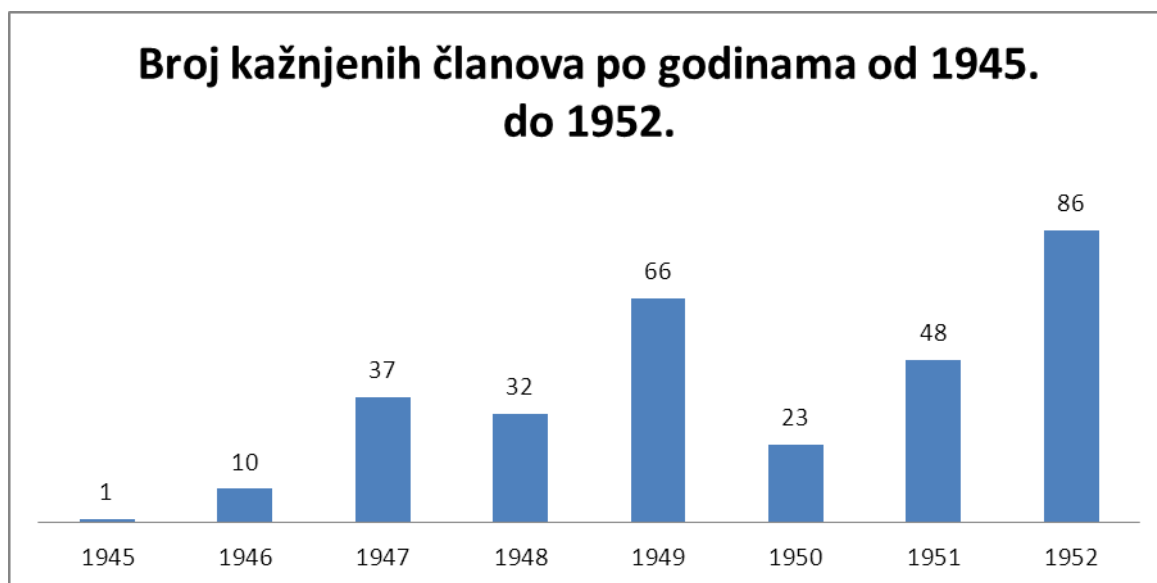
GRAFIKON 3

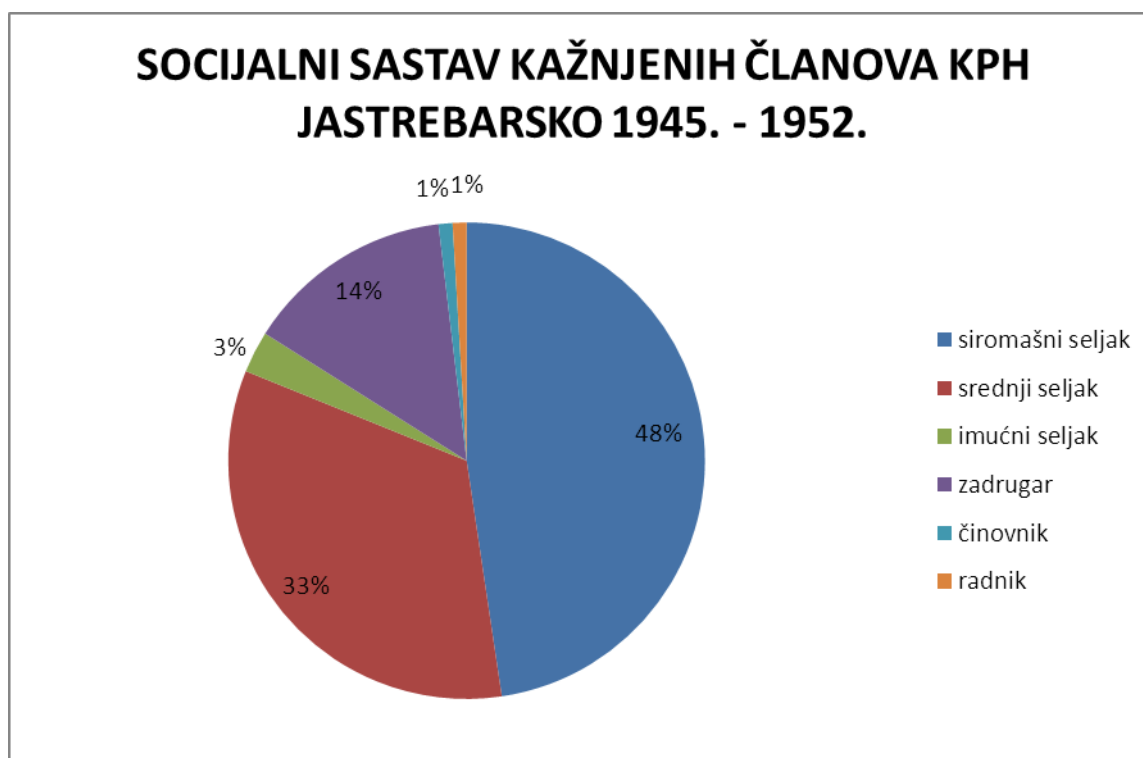
GRAFIKON 4

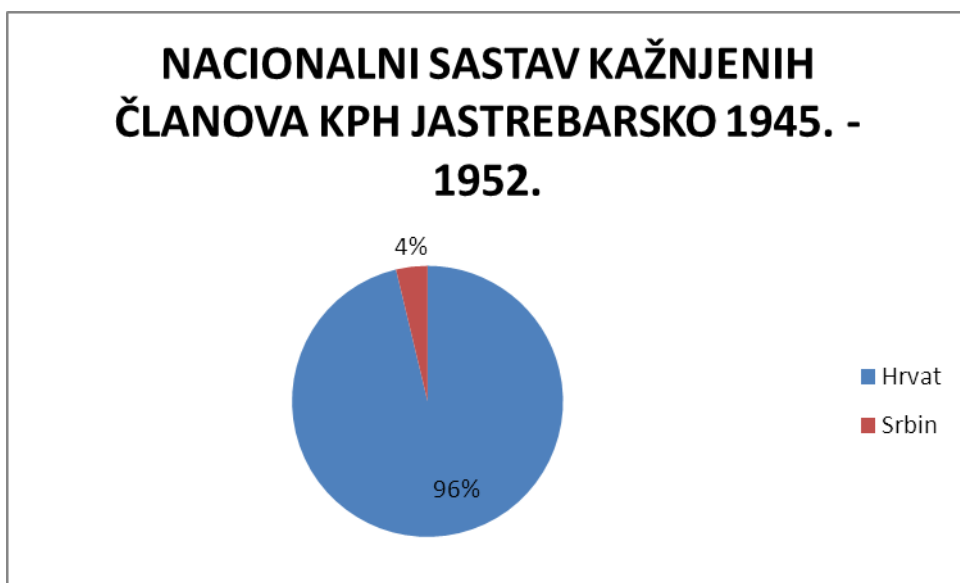
GRAFIKON 5

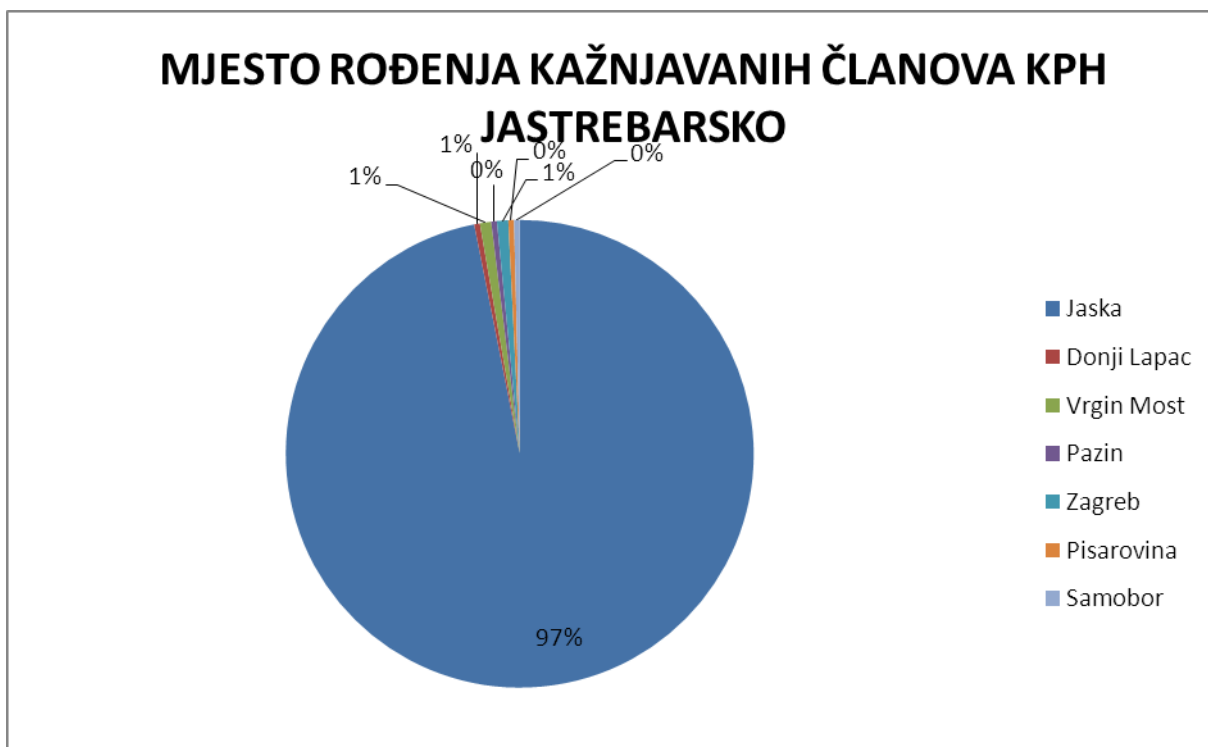
GRAFIKON 6

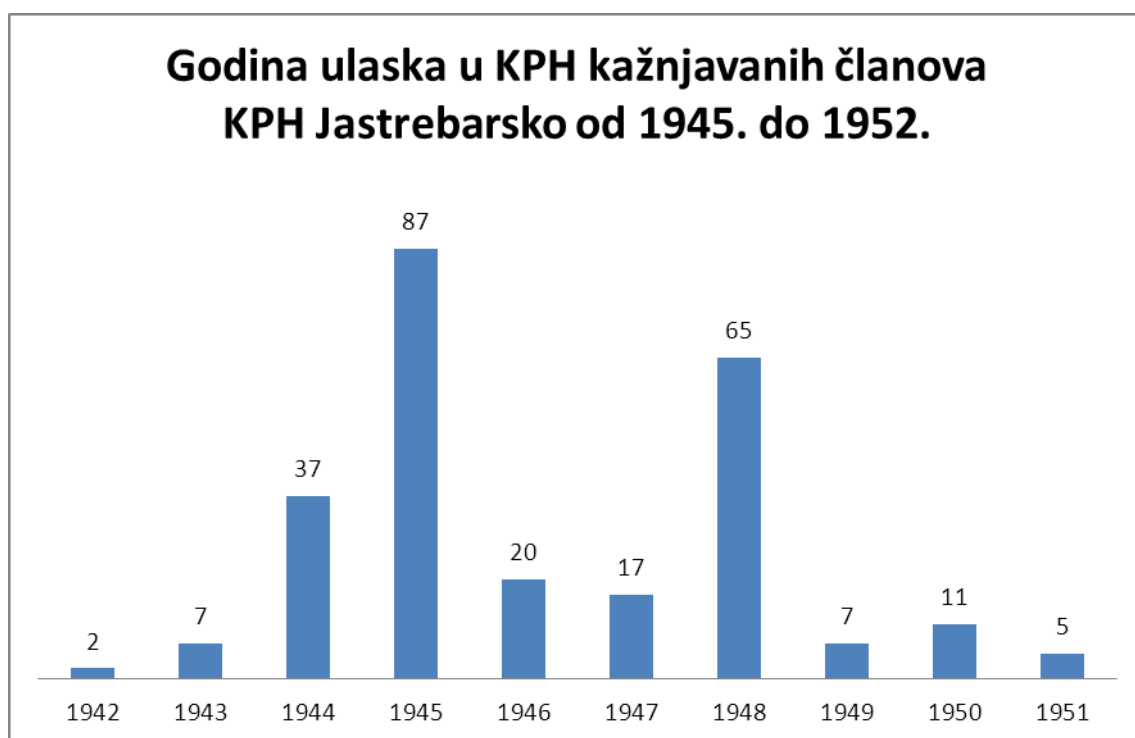
GRAFIKON 7

GRAFIKON 8

GRAFIKON 9

FOTOGRAFIJE

FOTOGRAFIJA 1

8. POPIS KRATICA

AFŽ – Antifašistička fronta žena

AGITROP – Odjel za agitaciju i propagandu

CK – Centralni komitet

DVD – Dobrovoljno vatrogasno društvo

HRSS – Hrvatska republička seljačka stranka

HSS – Hrvatska seljačka stranka

KK – Kotarski komitet

KP – Komunistička partija

KPH – Komunistička partija hrvatske

KPJ – Komunistička partija jugoslavije

NDH – Nezavisna država hrvatska

NF – Narodna fronta

NO – Narodni odbor

NOB – Narodnooslobodilačka borba

NOO – Narodnooslobodilački odbor

OPO – Osnovna partijska organizacija

SKH – Savez komunista hrvatske

SKJ – Savez komunista jugoslavije

SKOJ – Savez komunističke omladine Jugoslavije

SRZ – Seljačka radna zadruga

UDB – Uprava državne bezbednosti

9. KRATKI SADRŽAJ

Rad „Crvena Jaska“ donosi pregled stanja u kotaru Jastrebarsko neposredno nakon II. Svjetskog rata. Na temelju arhivske građe i literature autor pokušava rekonstruirati izgradnju organizacijske podloge komunističke partije u kotaru koji je obilježen specifičnostima koje determiniraju tempo i učinkovitost provedbe pojedinih ciljeva. Kroz četiri poglavlja (Masovne organizacije i politička situacija, Članstvo, Odnos prema narodnom neprijatelju i Ekonomska politika) provlači se niz pitanja o kvaliteti svih članova Partije, o njihovom odnosu prema svakodnevnim zadaćama te njihovoj interakciji sa ostalim akterima društva. Budući da se obrađuje period nakon rata, ostaci neprijateljskih jedinica (stvarni ili zamišljeni) postaju odrednice većine odluka vodstva i članova u kotaru. Ekonomska politika u kotaru definirana je dominantnom poljoprivrednom proizvodnjom koja je imala svojih predratnih mana koje će komunisti pokušati sakriti pod krinkom marksističke ideologije.

SUMMARY

"Crvena Jaska" provides an overview of the situation in the county Jastrebarsko immediately after World War II.. Based on archival materials and literature the author tries to reconstruct the building of organizational lining of the Communist Party in the county which is marked by specificities that determine the pace and effectiveness of the implementation of certain goals. Through four chapters (Mass organizations and political situation, Membership, Relationship to national enemy and Economic Policy) tries a series of questions about the quality of Party members, about their relationship to daily tasks and their interaction with other social actors. Since it deals with the period after the war, the remains of enemy units (real or imaginary) become determinants of the majority decision of the management and members of the district. Economic policy in the county is defined by the dominant agricultural production which had its pre-war drawback that the Communists would try to hide under the guise of Marxist ideology.

10. BIBLIOGRAFIJA

IZVORI

Jaskanske novine: Organ kotarskog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda

Jastrebarsko. Glavni i odgovorni urednik Janko Tarač

Kotarski komitet Saveza komunista Hrvatske Jastrebarsko. Državni arhiv grada Zagreba.

Signatura fona HR-DAZG-676

Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti, knjiga 3

Zagreb i središnja Hrvatska. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2008.

„Skupštinski zapisnik od 1929 do 1967 DVD Cvetković“, arhiv DVD Cvetković 1893. –

2016.

Zapisi Politbiroa Centralnog Komiteta Komunističke Partije Hrvatske: 1945. – 1952. sv.

2. 1949 – 1952. Priredila Branislava Vojnović. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006.

LITERATURA

Akmađža, Miroslav. *Katolička Crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945. – 1966*. Rijeka:

„Otokar Keršovani“, 2004.

Akmađža, Miroslav. *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. – 1980*. Despot

infinitus; Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i

Baranje: Zagreb : Slavonski Brod, 2013.

Banac, Ivo. *Sa Staljinom protiv Tita*. Zagreb: Globus, 1990.

Belinić, Marko. „O Drugoj operativnoj zoni Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih

odreda Hrvatske.“ u *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističko revoluciji*.

Zbornik radova. ur. Ljube Boban. Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta

Hrvatske, 1976.

Bilandžić, Dušan. *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, glavni procesi*

1918 – 1985. 3. dopunjeno izdanje. Školska knjiga: Zagreb, 1985.

Jančinković, Tomo. *Hrvati u izborima 11. prosinca 1938*. Zagreb: Merkantile, 1939.

- Jandrić, Berislav. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945. – 1952. Organizacija, uloga, djelovanje*. Zagreb: Srednja Europa, 2005.
- Knezović, Zlata. „Idejno-politička uloga sovjetskih filmova u filmskom repertoaru u Hrvatskoj 1945-1952.“ u *Časopis za suvremenu povijest* 1-2 (1988)
- Kolar, Mira. „Jastrebarski kraj od 1900 do 1990.“ u *Jastrebarsko: 1249. – 1999.: 750. godina grada*, ur. Filip Potrebica i Krunoslav Matešić. Jastrebarsko: Poglavarstvo grada Jastrebarskog, 2001.
- Najbar – Agičić, Magdalena. *Kultura, znanost, ideologija: Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
- Maticka, Marijan. „Hrvatsko seljaštvo i politika kolektivizacije (1945.-1953.)“ u *Spomenica Ljube Bobana 1933. – 1994.* ur. Mira Kolar Dimitrijević. Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1996.
- Pipes, Richard. *Komunizam: povijest intelektualnog i političkog pokreta*. Prevela s engleskog Nada Uglješić. Zagreb: Alfa, 2006.
- Potrebica, Filip. „Pregled povijesti trgovišta Jastrebarsko od 13. stoljeća do 1848,“ u *Jastrebarsko: 1249. – 1999.: 750. godina grada*. ur. Filip Potrebica i Krunoslav Matešić. Jastrebarsko: Poglavarstvo grada Jastrebarskog, 2001.
- Radelić. Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991., od zajedništva do razlaza*. Školska knjiga: Zagreb, 2006.
- Senjković, Reana. *Svaki dan pobjeda: Kultura omladinskih radnih akcija*. Zagreb: Srednja Europa, 2016.
- Spehnjak, Katarina. „Hrvatsko seljačko prosvjetno društvo „Seljačka sloga.“ *Časopis za suvremenu povijest* 1(1997)
- Spehnjak, Katarina. *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945. – 1952*. Zagreb: Dom i svijet, 2002.
- The Collectivization of Agriculture in Communist Eastern Europe. Comparison and Entanglements*. Ur. C. Iordachi i A. Bauerkämper. Budapest-New York: CEU Press, 2014.